

DĚTSTVÍ A MLÁDÍ

I.

Josef Kalvoda se narodil 15. ledna 1923 v Malči u Chotěboře ve východních Čechách jako druhé dítě manželů Jana a Marie Kalvodových, dva roky po starší sestře Stanislavě. Rodina žila ze společné práce na vlastním hospodářství, které bylo podle vyjádření pamětníků jedním z nejlépe vedených ve vsi. Na polích o rozloze 30 měr (6 hektarů) pěstovali Kalvodovi obilniny, řepu, brambory, vlastnili část lesa, chovali domácí zvířectvo. Výnosy sloužily především rodinné obživě, dílem se směnily, dílem prodaly. Ušetřené peníze byly vynaloženy na údržbu domu, modernizaci hospodářství a při skromném životě zbylo také na dobročinné příspěvky.

Otec Jan Kalvoda byl chalupníkem, jak se tehdy říkalo malorolníkům. Denně pracoval od časného rána až do večera, ale stihl se také účastnit místního spolkového života ve vsi. Byl členem Dobrovojného hasičského sboru, Okrašlovacího spolku a Spořitelního a záložního spolku – kampeličky. V politice byl tradičním voličem katolické lidové strany. Byl to dobrosrdečný, silně konzervativní člověk selského stavu, jemuž práce na vlastní dědičné půdě byla vším. Považoval za samozřejmost, že syn bude jeho nástupcem. Matka Marie Kalvodová byla pracovitá a zbožná žena spíše uzavřené povahy, pomáhala manželovi v hospodářství a starala se o děti. Pocházela stejně jako otec z chalupnického rodu. Její bratr Václav Kodrle vedl kroniku, do které zaznamenával významné události z rodinného i místního života.

Kalvodovi byli věřící lidé římsko-katolického náboženského vyznání. Účastnili se každou neděli i s dětmi mše svaté ve 4 km vzdálené Heřmani a také každoroční mariánské pouti, pořádané v Malči. Josef byl od dětství vychováván v náboženské a selské rodové tradici k pracovitosti, pořádku a střídmosti. Jako budoucí hospodář musel velmi záhy pomáhat přísnému otci. Té přísnosti však prý bylo příliš, zvláště poté, co se u něho již v dětských letech začala probouzet touha po vědění.

Po ukončení obecné školy v Malči navštěvoval Josef gymnázium v Chotěboři. Jeho nejoblíbenějším předmětem ve škole byl dějepis. Navzdory domácímu pracovnímu vytížení ve škole úspěšně prospíval a ve znalostech z předmětů, které ho zajímaly, vynikal. Na mladého vnímavého žáka tehdy mimořádně zapůsobil jeho profesor náboženství František X. Boštík¹. Tento umělecky založený kněz skvěle vedl své žáky. Probudil v Josefovi stejně jako v mnoha jiných (mezi jeho žáky patřili také dva budoucí církevní hodnostáři, jejichž jména se stala veřejně proslulá – kněz Josef Toufar a opat Vít Bohumil Tajovský²) vroucí náboženské citění.

Nižší stupeň gymnázia ukončil Josef Kalvoda v roce 1937 v kvartě. Do závěrečného vysvědčení byla z otcova rozhodnutí vložena „klauzule na odchodnou“. Přestože matka byla pro to, aby syn gymnázium dokončil, otec nechtěl o dalším studiu slyšet, neboť syna potřeboval doma. Nakonec však částečně ustoupil, a Josef tak mohl získat vzdělání druhého stupně, když v letech 1938–1940 úspěšně absolvoval Odbornou školu hospodářskou v Nasavrkách.

Josef přivykl tvrdé tělesné práci, ale uspokojení mu přinášela činnost duševní: studium dějin, zájem o politické záležitosti a hledání odpovědí na filozofické otázky. Všechny volné chvíle věnoval četbě a studiu. Knihy a noviny prý s sebou nosil dokonce i na pole. Jak vzpomíná jeho bratranec Josef Šulc: „Již ve čtrnácti letech měl Josef doma velké a tlusté knihy. Když jsem se jimi snažil listovat, řekl mi: ‚To by tě nezajímalo, je to všechno o filozofii a náboženské teorii.‘“³

1. P. František Xaver Boštík (1883–1964) byl kněz a pedagog působící téměř padesát let v Chotěboři. Měl všestranné umělecké nadání, věnoval se malbě, fotografování a zejména poezii. Vydal několik básnických sbírek drobné přírodní lyriky a epických básní inspirovaných lidovými pověstmi (*Krvavé vavříny*, *U zpívajících vod*, *Osudy jednoho městečka*). Rád cestoval a navštívil mnoho zemí. Byl znám jako citlivý a vnímavý člověk, který miloval lidi, a lidé měli rádi jeho. Viz *Chotěbořské Echo. Měsíčník Městského úřadu v Chotěboři*. 1995, roč. V, zvláštní číslo z 27. 4.

2. O lidských a pedagogických kvalitách prof. Boštíka svědčí nejlépe skutečnost, že v devadesátých letech, více než třicet let po jeho smrti, mu bývalí žáci vzdali hold hojnou účastí při odhalení dvou pamětních desek. Tyto desky zaplatili dva z jeho vděčných žáků, z nichž se v dospělém věku stali exulanti. Adolf Wenzbauer, žijící v Kanadě, nechal zhotovit v roce 1995 pamětní desku u řeky Doubravy. Josef Kalvoda zajistil vyhotovení pamětní desky na faře v Chotěboři o čtyři roky později.

3. Můj [tj. autora této knihy] rozhovor s bratrancem Josefa Kalvody Josefem Šulcem.

II.

Obec Maleč leží 7 km od města Chotěboře v kraji Jihlavském (dříve Havlíčkobrodském) v malebné přírodní scenérii pod pásem Železných hor v blízkosti řeky Doubravy. V dávných dobách zdejší krajinu pokrývaly husté lesy, kterými procházely důležité zemské cesty spojující Čechy s Moravou. Na kolonizaci kraje se podílely kláštery. První zmínky o Malči pocházejí již z dvanáctého století v souvislosti se zbudováním gotické tvrze. Počátkem sedmnáctého století byla tvrz přestavěna na zámek, který v roce 1862 zakoupil přední český politik JUDr. František Ladislav Rieger, protože musel mít jako poslanec říšského sněmu ve Vídni vlastní panství. Nestal se však pouze formálním majitelem. V létě zde s rodinou bydlel nejen on, ale také jeho tchán, slavný historik a politik František Palacký, který zde napsal část svých *Dějin národu českého*. Jako host rodiny začal do Malče jezdit hudební skladatel Antonín Dvořák i další významné osobnosti.⁴

Zámek stojí přes ulici proti rodné chalupě Josefa Kalvody. Říkalo se, že baron Rieger přátelsky vycházel s Josefovým dědečkem, kterého oslovoval křestním jménem, a Josefova otce prý brával na procházky po okolí. Můžeme poněkud nadsadit a říci, že další podivuhodný běh života Josefa Kalvody ovlivnili coby „sudičky u kolébky“ dva velikáni českého národa – historik Palacký a politik Rieger. Oproti této symbolické konstrukci je zde přímý vliv dvou strýců, kteří vyprávěli mladému Josefovi své zážitky z války a o bojích česko-slovenských legií proti bolševikům v Rusku. Tehdy netušili, že jejich synovec se stane jedním z největších znalců legionářské anabáze a napíše knihu o zrodu československé samostatnosti.

V místním kraji bylo po staletí hlavním zdrojem obživy lidí zemědělství a zdejší život byl prodchnut náboženskou vírou. V Malči tvořili většinu obyvatel chalupníci a byli zde i drobní živnostníci a řemeslníci. Velkostatek patřil k zámeckému panství. Koncem devatenáctého a počátkem dvacátého století obec prošla značným společenským i hospodářským rozvojem, byla zřízena pošta a obecná škola, ustavily se různé spolky. V politice zde v době mezi světovými válkami sváděly souboje, podobně jako jinde na českém venkově, strana agrární-republikánská se stranou lidovou. Rozmanité politické stranictví, stejně jako bohatý spolkový život, bylo typickou součástí koloritu demokracie tzv. první československé republiky. Přes mnohé nedostatky meziválečného státu se s ním většina lidí ztotožňovala a těžce nesla kapitulaci svých politiků před územními nároky nacistického Německa v roce 1938 a pozdější nacistickou okupaci.

4. *700 let Malče*. MNV Maleč, 1977.

O místních prvorepublikových předvolebních půtkách se zmínil Josef Kalvoda v jednom ze svých článků: „Noviny jsem četl už od šesti let a otec mě někdy bral na politické schůze, kde jsem pozorně naslouchal řečníkům. Dobře se pamatuji pouze na volby v r. 1935, poslední před pádem první republiky. V mém okrese se o voliče ucházely všechny politické strany, ale nejsilnější stranou tam byla strana republikánská, jako tomu bylo i jinde. Hlásala heslo ‚Venkov jedna rodina‘ a jejím nejvýznamnějším soupeřem byla strana lidová, často nazývaná ‚klerikální‘. Boje mezi těmito dvěma stranami byly vedeny civilizovanějším způsobem, než tomu bylo na Moravě, kde se v některých obcích lidovci a agráři vzájemně nenáviděli, protože jim šlo o stejné hlasy zemědělců. Naproti tomu volební boj mezi agráři a národními demokraty, kteří se přejmenovali na Národní sjednocení a sloučili s Ligou proti vázaným kandidátkám, Národní frontou a Národní obcí fašistickou, byl už mimo mez civilizovaného zápolení o hlasy voličů. Heslem Národního sjednocení bylo ‚Nic než národ‘ z vulgarizované jejich oponenty na ‚Nechejte nás nažrat‘. Pamatuji se na schůzi Národního sjednocení v naší vesnici. Přišel tam uhlašený řečník z města. Jakmile začal mluvit, kortešové agrární strany, vedeni místním řídicím učitelem, začali mu nadávat, nazývali ho ‚rozbíječ jednoty vesnice‘, která ale stejně nikdy jednotná nebyla, a ztropili takový povyk, že řečníka nebylo slyšet. Nakonec ho ukřičeli. Řídící učitel řval jako býk, nejprve ochraptěl a pak už ani mluvit nemohl. Schůze tedy dlouho netrvala. Těch několik posluchačů, kteří přišli do sálu, se jeden po druhém vytratilo a pak ve volbách Národního sjednocení dostalo ve vsi asi čtyři hlasy.“

Dále popsal událost, která mu zůstala v paměti – předvolební vystoupení legionářského hrdiny Radoly Gajdy: „Gajda byl nevalným řečníkem, ale jeho osobnost přitahovala hodně zvědavých posluchačů. Ostatně hospodářská krize zahнала od středu hodně lidí na křídla, z nichž jedním byla [Gajdova, pozn. aut.] strana fašistická. Těsně před volbami vykonal Gajda ‚bleskové‘ návštěvy celé řady schůzí na našem okrese. Poněvadž moji dva strýcové byli ruští legionáři a já se od mládí o legie zajímal, šel jsem se také ze zvědavosti na Gajdu podívat, když měl mluvit v sousední vesnici. Do přeplněného sálu jsem se nedostal a stál jsem pod oknem. Poněvadž agráři-republikáni měli ‚svého‘ okresního hejtmana, přišel na schůzi policejní komisař. Jakmile Gajda začal mluvit, strhla se v sále pranice. Facky létaly od hlavy k hlavě, mávalo se klacky a rány padaly hlava nehlava, načež policejní komisař schůzi ihned oficiálně rozpustil. Bitka navzdory přítomnosti četníků neustala a bývalý generál Gajda, aby ušel ranám klacků, vyskočil ze sálu oknem, zatímco jeho stoupenci pod okny začali zpívat ‚Vítej Gajda od Zborova‘.“⁴⁵

5. Josef Kalvoda, *Politické strany a stranictví*. In: *Rozpravy*, 2000, č. 3–4, s. 70–71.

III.

Ještě před začátkem války se Josef Kalvoda stal členem jedné z místních skupin Sdružení katolické mládeže (SKM). Cílem této celorepublikové organizace byla výchova mladých lidí v náboženském duchu. SKM vydávalo svůj časopis *Dorost* a organizovalo kulturní, sportovní a osvětové akce. Mezi ně patřila i ochotnická divadelní představení, na nichž se Josef podílel jako režisér i herec. Duchovním rádcem SKM byl od roku 1936 sociolog, kněz a člen jezuitského řádu František Krus. Dalším z významných vůdců Sdružení byl jezuita Adolf Kajpr.⁶

Sdružení přispívalo k obrodě katolické kultury v Československu společně s dalšími organizacemi, mezi něž patřily tělovýchovná jednota Orel, Liga svatováclavská, Česká liga akademická či skautské oddíly Legio angelica. Zásluha na povznesení katolicismu náležela rovněž knižním vydavatelstvím Dobré dílo ve Staré Říši, Krystal v Olomouci, Vyšehrad v Praze a kvalitním katolickým periodikům *Na hlubinu*, *Řád*, *Akord* a *Jitro*. Tato duchovní obroda by nebyla možná bez mimořádných osobností v řadách kněží, v jejichž čele stáli arcibiskupové František Kordač a Antonín Cyril Stojan, i laiků, jako byli například v literární oblasti vydavatel Josef Florian či spisovatelé a básníci Jaroslav Durych, Jan Čep, Bohuslav Reynek, Jan Zahradníček a další.⁷

6. František Krus byl významný český sociolog a teolog, který se mj. podílel na přípravě papežské encykliky *Quadragesimo anno*. Také Adolf Kajpr patřil mezi katolickou intelektuální elitu. Působil v kostele sv. Ignáce v Praze, byl známým novinářem a přispíval také do časopisu SKM *Dorost*.

7. Římsko-katolické náboženství bylo v českých zemích dominantní a na přelomu století se k němu hlásilo 90 % obyvatelstva. Po první světové válce však bylo vystaveno nejrůznějším útokům. Jejich nejhrubším projevem bylo vandalské ničení uměleckých a architektonických děl s náboženskou symbolikou. Toto nepřátelství bylo podněcováno a ospravedlňováno kritikou dřívějšího úzkého sepětí církve s habsburskou monarchií. V myšlení společnosti byl patrný silný vliv politicko-filozofických doktrin liberalismu a socialismu. Tyto směry vycházely z osvícenského racionalismu osmnáctého a devatenáctého století. Po první světové válce bylo české katolictví oslabeno také vlastním rozšířením a vznikem „opoziční“ Československé církve, neskrývanou otažítostí prezidenta T. G. Masaryka, skeptickým nezájmem až záští mnoha umělců a příslušníků inteligence. Svou roli sehrála též politická agitace socialistů a komunistů mezi dělníky a působení velmi dobře organizované agrární strany s její rurální filozofií na venkově. Z otřesů dvacátých let se katolická církev zpočátku těžce vzpomatovala, ale již rok 1929 s oslavami svatováclavského milénia byl předzvěstí pozoruhodné obrody. Vyvrcholením meziválečného katolického obrození byl I. celostátní katolický sjezd v Praze s třemi sty tisíci účastníky z celé republiky, uspořádaný v roce 1935.

Členové SKM si do dalšího života odnášeli niterné obohacení a nadšený idealismus v tom nejlepším slova smyslu. O svém vztahu k této organizaci Josef napsal svému příteli: „SKM bylo mým prvním krokem do života. Ještě ani ne čtrnáctiletý [v roce 1936 pozn. aut.] jsem navštěvoval schůzky tehdy nejagilnější skupiny na Chotěbořsku v Nové Vsi. Stal jsem se jejím členem. Coby sedmnáctiletý jsem poprvé mluvil k eskámákům. Na SKM mám ty nejlepší vzpomínky, chvíle strávené v novoveské skupině počítám k nejkrásnějším chvílím svého života. Když jsem později pracoval v Katolické akci v Heřmani, sloužilo nám SKM za vzor.“⁸

Díky činnosti SKM a své účasti na exerciciích⁹ v tehdejším náboženském středisku kraje, želivském klášteře, se Josef seznámil v roce 1940 s premonstrátským knězem dr. Pavlem Křivským. Tento mladý duchovní, který působil v Želivě jako archivář, ho nadchl svými mimořádnými vědomostmi. Křivský za války vedl skupinu *Kruh* mladých stoupců křesťanské víry. Členové *Kruhu* se účastnili tajných (vzhledem k protinacistickému zaměření) pracovních vzdělávacích setkání a byli odhodláni po válce prosazovat ve společnosti křesťanské myšlenky. Jedním z nich se stal také Josef. Tehdy začal užívat termín „práce pro Myšlenku“, což bylo vyjádření životní filozofie *Kruhu*. Výsledkem návštěv Želiva byl přátelský vztah mladého rolníka s o jedenáct let starším knězem. Křivský prohluboval filozofické a náboženské vzdělání Kalvody samouka, a stal se v tomto ohledu „nástupcem“ profesora Boštíka. Kalvoda si s novým učitelem rozuměl, a když se nemohli častěji setkávat, vedli spolu hojnou korespondenci. Podle dlouholetého Kalvodova přítele ing. Václava Němce „Křivský tehdy utvářel Kalvodu takového, jaký později byl“.¹⁰

Tento přátelský vztah dramaticky skončil po válce, když Křivský vystoupil z církve, oženil se, stal se členem komunistické strany a zaměstnancem ministerstva vnitra. Jeho „obrácení“ stejně jako výroky, že křesťanství je největší podvod v dějinách lidstva a že lidová strana je strana ze všech nejpitomější, byly pro Kalvodu i další členy *Kruhu* šokem. Někteří z „žáků“ Křivského byli jeho obrátem hluboce otřeseni. Josef tehdy považoval svého učitele za zrádce, což uvedl i po svém zatčení v roce 1948 při jednom z výslechů

8. Dopis Josefa Kalvody Františku Dočekalovi z 25. 9. 1947.

9. Exercicie jsou duchovní cvičení, jejichž cílem je pomocí niterného soustředění a rozjímání sjednotit člověka s Bohem. Tyto techniky zavedl Ignác z Loyoly, zakladatel řádu Tovaryšstva Ježíšova (jezuitského řádu).

10. Můj rozhovor s ing. Václavem Němcem.

v soudní vazbě. Poslední dopis dostal od Křivského na podzim 1946. Ve své odpovědi mu doporučoval, aby se vypravil do Francie za ruským filozofem Losským¹¹ a pracoval na rozvíjení svých dřívějších myšlenek. Komunista Křivský mu již neodepsal.¹²

Během války pracoval Josef na rodinném hospodářství, kde dokázal již plně zastat stárnoucího otce. Volný čas věnoval studiu dějin, filozofie a katolické sociální nauky. Četl české spisovatele Jana Čepa a Otokara Březinu. Začal také dojíždět na kole do nedaleké vesnice na soukromé hodiny ruštiny. Když se v ní zdokonalil, přečetl si v originále romány Fjodora M. Dosto-

11. Prof. Losskij byl žákem a pokračovatelem ruského filozofa Vladimira Solovjova. V meziválečné době žil v Československu, kde přednášel na Masarykově univerzitě v Brně, a byl jedním z učitelů Křivského. Po druhé světové válce uprchl před sovětskou NKVD do Paříže s pomocí svého syna, který byl letcem u americké armády. Viz Josef Kalvoda, *Železná opona padá*. Strojopis, 1952.

12. Kalvoda se s Křivským po válce přestal stýkat, ač ještě v roce 1947 si naposledy vyměnili dopisy. Po Kalvodově propuštění ze soudní vazby se jednou náhodně setkali v Želivě. Znovu a tentokrát naposledy se setkali až po dlouhých dvaceti letech v roce 1968. To již měl Křivský, který se nestal prominentem, ale vězněm komunistického režimu, za sebou třináct let vězení, zatímco jeho bývalý žák byl úspěšným akademikem ve Spojených státech amerických. V roce 1968 si začali znovu psát, v normalizačních sedmdesátých letech si posílali vzkazy po známých a v posledním desetiletí vlády komunismu korespondenci obnovili. Kalvoda se po celý život s „fenomémem Křivský“ potýkal. Ještě po smrti Křivského navštívil jeho manželku. Od šedesátých let se zabýval myšlenkou zpracovat motiv životního příběhu Pavla Křivského, který by „žádný spisovatel nevymyslel“ do románové podoby, až bude „v důchodu na odpočinku“ a bude „na to mít více času“. [PhDr. František Pavel Křivský (12. 11. 1912, Bílek – 15. 12. 1989, Praha) byl po bohosloveckých studiích premonstrátským řádovým knězem, vykonával práci knihovníka a archiváře v želivském klášteře. Po odchodu ze Želiva působil v duchovní správě v Buštěhradě a poté v benediktinském klášteře v Břevnově. Publikoval články v katolickém tisku a po válce v junáckých časopisech *Plameny* a *Činovník*. V roce 1945 vystoupil z řádu a církve a stal se členem komunistické strany. Zároveň začal působit v organizaci pro výchovu mládeže Junák, kde byl v roce 1948 navržen na členství v Ústřední radě Junáka. V letech 1947–1951 působil v Ústředním archivu ministerstva vnitra v Praze. V roce 1952 byl zatčen a odsouzen na doživotí za velezradu a špionáž, později mu byl trest změněn na 25 let. Propuštěn byl podmíněně v roce 1965. V letech 1967–1980 pracoval v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. V té době se zabýval studiem významných osobností národního obrození (Josef Dobrovský, Bernard Bolzano, Augustin Smetana). Viz: *Pavel Křivský. Skauting*, 1992, 6–3; Karel Lešanský, *Se štítem a na štítě*. Praha 1989; *Filosofie za mřížemi*, Praha 1995.]

jevského *Běsi*, *Zločin a trest* a také knihu Josifa V. Stalina *Otázky leninismu*. Z ní pochopil, že marxisticko-leninská materialistická filozofie je v přímém protikladu s křesťanstvím a přináší totalitní politický systém, který zotročuje jednotlivce a devastuje společnost. Již za války prohlásil v soukromém rozhovoru, že ruštinu se učí, neboť je dobré znát jazyk nepřátel.

V září 1938 Josef trpce nesl československou kapitulaci před požadavky sousedního hitlerovského Německa a za války se zapojil do protinacistického odboje, který na Chotěbořsku vedla ilegální organizace Obrana národa. Od-suzoval ale jednání místních partyzánů zvláště pro epizodu, která se stala koncem války a utkvěla mu nadlouho v paměti. Partyzáni vyzbrojili skupinu chlapců a poslali je v autobusu proti ustupující německé armádě. Němci na ně začali střílet a několik chlapců bylo zasaženo. Tehdy vyšel proti německým vojákům nadporučík Dobřenský v československé uniformě s bílým praporem, aby s nimi vyjednával. Němci přestali střílet, chlapci vyskákali z autobusu a ukryli se v lese. Josef považoval chování zmíněného nadporučíka, který byl potomkem chotěbořských šlechticů, za velké hrdinství, neboť sám riskoval, aby „zachránil život těmto úspěšným klukům, kteří sice měli flinty, ale zacházet s nimi nedovedli“.¹³

13. Dopis Josefa Kalvody Adolfu Wenzbauerovi z 26. 3. 1982.

POVÁLEČNÁ LÉTA

I.

Historie poválečné nacionalismem podbarvené a socializující pseudodemokracie třetí republiky byla krátká, ale pro vývoj v dalších desetiletích určující. Poválečná léta ovlivnila rozhodujícím způsobem také život Josefa Kalvody. Po skončení války měl Josef spoustu životních předsevzetí. Uvažoval o tom, že se bude věnovat umění, přemýšlel o divadle, herectví a o vysokoškolském studiu. Chtěl se podílet na šíření křesťanství v osvobozené vlasti. Chování příslušníků sovětské armády a celková společensko-politická situace s uzurpovanou vládou tzv. Národní fronty však u něho vzbuzovaly obavy z dalšího vývoje. Brzy si uvědomil nebezpečí mocného „víru doby“, v němž se ocitlo obnovené Československo.

Ve druhé polovině května 1945 se díky svému zájmu o divadlo dostal Josef v Praze na návštěvu k tehdy známé herečce-recitátorce Ludmile Pelikánové, jejíž manžel byl vysokým funkcionářem komunistické strany. Toto setkání silně ovlivnilo jeho další životní kroky. Spolu se svým přítelem se hostitelce zmínili o zločinném chování vojáků armády maršála Malinovského, jehož byli svědky. Pelikánová jim v domněnání, že jsou mladými komunisty, začala domlouvat, aby o tom nikde nemluvili a vždy zdůrazňovali jen slavné osvobození republiky hrdinnou Rudou armádou. Potom jim ve stručnosti objasnila strategii komunistů: „My komunisté píšeme květnovou revoluci s malým ‚r‘. Je to revoluce národně-demokratická. Později, snad už během léta, přijde další revoluce, kterou budeme psát s velkým ‚R‘ a kdy komunistická strana převezme veškerou moc ve státě.“¹

Josef jí tehdy odpověděl, že správnější a mravnější by bylo, kdyby komunisté řekli národu, že u nás žádná demokracie nebude, ale přijde diktatura jedné strany a začnou vznikat nové koncentrační tábory. Potom se zeptal, proč vlast-

1. *Z bojů o zítřek III*, s. 162.

ně komunisté tuto komedii s demokracií hrají. Pelikánovou jeho slova udivila. Uvědomila si, že nehovoří s komunistou a odpověděla: „My tuto komedii s demokracií, jak to nazýváte, hrát musíme, protože máme určité závazky a cíle v mezinárodní politice. Tudíž pro přechodnou dobu u nás musí být lidová demokracie. Kdyby komunistická strana převzala veškerou moc ve státě hned, porušila by tím mezinárodní závazky Sovětského svazu a prezidenta Beneše. Navíc bychom nemohli dosáhnout našich cílů ve světové politice. Nám nejde jen o vítězství komunismu v Československu, ale i v dalších zemích.“²

Tato lekce z komunistické strategie zapůsobilá na Josefa silným dojmem. Pochopil, že komunisté ohrožují další vývoj nejen v Československu, ale že chtějí získat moc i v jiných evropských státech – Německu, Francii, Itálii, Řecku. A tak bezprostředním důsledkem setkání s Pelikánovou bylo jeho rozhodnutí zapojit se do politiky. Umění muselo prozatím počkat, neboť práce pro křesťanskou „Myšlenku“ vyžadovala dle jeho úsudku nutnost postavit se proti hrozící nové totalitě. V rámci možností politického systému Národní fronty vstoupil do jediné nesocialistické strany povolené *Košickým vládním programem*, Československé strany lidové (ČSL). Vedle práce v zemědělství se pak s velkým západem již od léta 1945 oddal politické činnosti. Stal se houževnatým a bojovným aktivistou, který usiloval o naplňování křesťanské politiky, hájil zájmy mládeže a zemědělců. Proti marxistickému socialismu propagoval katolickou sociální nauku a byl nekompromisním protivníkem komunistů. Svou činnost přerušil jen v době od října 1945 do února 1946, když narukoval k vojenské službě.

V politice začal Kalvoda nejprve s organizační činností ve svém rodišti. Využil svých zkušeností a známostí z činnosti v SKM, Katolické akci i Kruhu a měl úspěch. Brzy se stal okresním a krajským předsedou mládežnické organizace lidové strany, byl jmenován členem Okresního národního výboru v Chotěboři. Objížděl na kole nebo vlakem vesnice na Chotěbořsku a Havlíčkobrodsku a přesvědčoval zejména mladé katolíky, aby vstupovali do řad lidovecké mládeže. Organizoval schůze a setkání, byl nadšeným řečníkem. Získával své posluchače rázným a odvážným vystupováním. Jeho protikomunistická rétorika byla spojena s dobrou argumentací podloženou vědomostmi a neúprosnou logikou. Brzy začal být zván na schůze v širokém okolí a stal se známým politikem na okresní a krajské úrovni.³

2. Tamtéž, s. 163.

3. Mé rozhovory s ing. Václavem Němcem a Josefem Šulcem. Těž Josef Kalvoda, *Železná opona padá*. Strojopis z roku 1952.

V roce 1946 se Kalvoda patrně jako nejmladší delegát zúčastnil za kraj Havlíčkův Brod celostátního sjezdu ČSL. S jeho průběhem, který byl poznamenán nedostatkem „vnitrostranické demokracie a sklony vedení ČSL k manipulativnímu jednání“, však nebyl spokojen. Sjezd řídili krajští předsedové Karel Fanfrdla z Brna a Jaroslav Řehulka z Olomouce namísto nemocných vůdců předsedy Msgre Jana Šrámka a místopředsedy Msgre Františka Hály. Ti při volbě ústředního výkonného výboru „přes odpor většiny přítomných trvali na kandidátech nominovaných mandátním výborem, ignorovali návrhy z pléna a počítali pouze kladné hlasy, takže asi polovina pobouřených delegátů opustila sál“.⁴

Kalvoda hlasoval proti kandidátní listině dosavadního vedení a podle rozhovorů s mnoha delegáty sjezdu nabyl přesvědčení, že tato kandidátka nebyla sjezdem schválena. Byla však prohlášena za zvolenou, což bylo oznámeno i v tisku. Před sjezdem si o demokracii v lidové straně nedělal iluze, ale nyní měl jistotu, že opravdu neexistovala, stejně jako neexistovala v poválečném státě. Pro nesocialisty, kteří se chtěli zapojit do politiky, však byla ČSL přes všechny nedostatky jedinou možností. Kalvoda se stejně jako někteří další lidovci ztotožňoval s programem strany, ale nikoliv s jejím vedením. Věřil v postupnou demokratizaci poměrů a v to, že ČSL se může v budoucnu stát v Československu nejsilnější politickou stranou.

Lidová strana měla ve svých početných řadách schopné jednotlivce včetně odhodlaných vysokoškolských studentů, ale ke všeobecné škodě byla centristicky ovládána Šrámkem a Hálou. Nejvýznamnější představitelé opozičních názorů, Msgre Jan Stašek a dr. Helena Koželušová byli za pomoci komunistického ministra vnitra odstaveni. Ve vládě Národní fronty hráli ministři Šrámek a Hála stejně jako ing. Jan Kopecký a dr. Adolf Procházka „druhořadou roli“. V Ústavodárném národním shromáždění se lidovečtí poslanci střetávali s komunisty v parlamentních výborech. Silné postavení zaujali „v zemědělském výboru a nejvýrazněji se exponovali v zápase za zachování selského stavu proti komunistickému ministru zemědělství Júliu Ďurišovi“, ale „stín národněfrontovní jednoty stejně nepřekročili“.⁵

4. Milan Drápala, *Na ztracené vartě Západu*. Antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945–1948. Praha 2001, s. 38. O zmanipulování voleb na sjezdu ČSL se zmiňují také Kalvoda (*Z bojů o zítřek III*, s. 164), Jan Renner (*Československá strana lidová 1945–1948*. Brno 1999, s. 36) a Miloš Trapl (*Československá strana lidová v letech 1945–1948* in Pavel Marek a kol.: *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*. Olomouc 2000, s. 305).

5. Drápala, s. 42–44.

Velkým úspěchem a nadějí pro křesťanskou politiku byl naproti tomu pražský Sjezd mládeže lidové strany, který se konal 24.–26. května 1947. „Mládež se doopravdy připravila a předvedla: na 120 000 mladých ve sjezdových dnech zaplavilo Prahu, jinak studenou jak psí čumák [...]“ Byl uspořádán manifestační průvod, v jehož čele šlo předsednictvo strany, po něm následovaly jednotlivé kraje, jejichž zástupci nesli prapory, hrála hudba – v průvodu bylo celkem 28 kapel. Na Staroměstském náměstí byl připraven bohatý kulturní program. Organizátoři sjezdu chtěli zařadit do programu také shromáždění na nádvoří Pražského hradu a předání zdravice prezidentu dr. Edvardu Benešovi, ten to ale odmítl a nakonec přijal pouze nepočetnou delegaci. Přímý účastník tohoto setkání s prezidentem po letech popsal Benešovu rétoriku: „Vykládal, že je nutná jednota národa a my že jsme tu vlastně ilegálně [...] Troufám si říci, že za prezidentův projev by se nemusel stydět ani Gottwald [...]“⁶

Přesto si mladí z Prahy odnesli krásné dojmy. Počet účastníků sjezdu a jejich nadšené odhodlání byly nadějí nejen pro křesťansky orientovanou část národa. Podle svědectví dalšího účastníka, který na sjezdu „mluvil se stovkami mladých lidí“, tito lidé „byli přesvědčeni, že od nynějška zavane ve vedení ČSL ‚nový duch‘, že se ČSL postaví pevně proti dalším socializačním snahám komunistů a socialistického bloku třeba i za cenu rozbití Národní fronty a ústupu ČSL do opozice“, a spoléhali na mladé poslance ČSL v Ústavodárném národním shromáždění, „kterými byli Bohdan Chudoba, Ivo Ducháček, Štěpán Benda, Bohumír Bunža, Jindřich Nermuť, že budou prosazovat i proti vůli vedení ČSL ‚radikálnější linii‘.“⁷

Jedním ze spoluorganizátorů sjezdu byl i Josef Kalvoda, který v tisku vyzýval mladé křesťany k účasti: „Budou nás desetitisíce a bude to sjezd náš, nás, kteří se hlásíme k demokracii, ke křesťanskému světovému názoru [...] pohled na zástupy stejně smýšlejících, stejně citících přináší s sebou pocit sprátení, sbratření duší [...] budeme žít u vědomí, že nejsme sami, že nás není jen několik, kdo máme v srdci víru, naději a lásku k vyšším ideálům, ale že jsou nás desetitisíce [...] Nebáli jsme se bojovat za svobodu od útisku národního a státního, nebojíme se bojovat za svobodu duchovní. Náš boj za demokracii je bojem o nejzákladnější práva a svobodu člověka [...] Nechť není jediného mladého lidovce z českého venkova, který by se nevypravil na sjezd. Přijďte načerpat nové nadšení, přijďte se na chvíli osvobodit od všedních starostí [...]“ Po zdařilém průběhu sjezdu napsal: „Zdálo se, že by snad

6. Václav Němec, *Únor 1948 – konec svobody na půl století. Vzpomínky bývalého vedoucího tajemníka mládeže ČSL*. In: *Hlas* 1998, č. 8.

7. Simeon Ghelfand, *Čsl. strana lidová*. In: *Sborník Bohemia*, Köln, 1957, č. 2, s. 24.

naše generace a celý český národ ztratil humor, ztratil smích [...] s úžasem zírali Pražané i lidé zvenku, kteří přijeli do Prahy, na sjezd mládeže lidové strany, na množství mladých lidí, z nichž vyzařovalo mládí a sálala radost [...] toto radostné mládí svědčí o zdravých a silných kořenech, z nichž lidové hnutí vyrůstá. Svědčí o tom, že naše hnutí je živelně mladé, že roste, sílí a mohutní.“⁸

II.

Jak se vlastně z vesnického chlapce, který se za svitu lampy po celodenní dřině prokousával filozofickými spisy, stal politik? Pokud opustíme povrchní dojem, který vyvolávají přívlastky mladý, nedovzdělaný, vesnický, a vezme-me v úvahu taková hlediska jako původ, prostředí a vlohy, nebudeme příliš překvapeni. Jeho vlastnosti pocházely z rodinného dědictví: selské hrdoosti otce, zbožnosti matky a z jejich poctivé pracovitosti. Prostředí české vesnice „pod horami“, náboženství, jehož základy přicházely skrze Boštíka, Křivského, kostel a literaturu, a nadání spojené s tajemným hlasem intuice, to byly další vlivy utvářející osobnost Josefa Kalvody.

Měl spíše uzavřenou a přemýšlivou povahu, přestože rozhodně nebyl plachým hochem. Nezajímaly ho povrchní plytké řeči a bezduché hýření, ale nestránil se společnosti ani zábavy. Pokud mu zbýval čas, účastnil se společenského života, hrál divadlo, chodil tancovat, hrával odbíjenou. Byl však doslova posedlý palčivou touhou po poznání, a proto se mu sebevzdělávání stalo naléhavou duševní potřebou. Nemohl studovat ve škole a tento „nedostatek“ doháněl četbou a studiem po nocích, v zimě pak „pročetl“ celé dny. Tak získal pozoruhodné vzdělání „bez razítka“, které se stalo základem pro další mimořádný intelektuální vzestup.

Josef Kalvoda byl nevysoký, ale dobře rostlé postavy, měl pronikavé hnědé oči, spíše vysoký hlas a drobnou vadu řeči – „ráčkoval“. S lidmi jednal vždy přímo a nerozpakoval se říci každému, co si myslí, i když to nebylo zrovna lichotivé. Podle jeho přítele Václava Němce měl jednu slabost: „Byl ironik, s nepřátelsky naladěnými lidmi mluvil s takovým despektem, šklebil se a tvářil se u toho tak ironicky [...] Ovšem když někomu věnoval přátelství, tak to bylo přátelství dokonalé [...] Když jsme se opět setkali v devadesátých

8. Josef Kalvoda, *Mladí do Prahy na sjezd!* In: *Zemědělská demokracie*, 1947, 19. 5. a Josef Kalvoda, *Po sjezdu mladých lidovců*. In: *Zemědělská demokracie*, 1947, 6. 6. Obdobným úspěchem jako sjezd mladých lidovců skončil v roce 1946 také pražský manifestační sjezd mladých národních socialistů, konaný ve dnech 10.–12. května 1946. Závěrečný průvod tehdy čítal přes osmdesát tisíc mladých národních socialistů včetně pěti tisíc vysokoškoláků. Viz Ota Hora, *Svědectví o puči*. Toronto 1978, s. 191.

letech, viděl jsem, že se nezměnil, byl to opět ten starý známý Josef [...] Další jeho vlastností byla mimořádná tížádstovost, on chtěl být vždy nejlepší; když se potom dostal do ciziny, tam také ukázal co umí.⁴⁹

Své myšlenky a názory mohl Kalvoda za války tříbit v rozhovorech s Pavlem Křivským a mladými katolíky z *Kruhu*. Získanou náboženskou víru rozvíjel studiem teologických spisů sv. Tomáše Akvinského, filozoficky rostl promyšlením díla ruského myslitele Vladimira Solovjova. Své nitro posiloval a otevíral Bohu při meditačních cvičeních, exerciciích, jichž se účastnil v Želivě, kde bylo díky premonstrátskému klášteru regionální náboženské středisko. Přes intenzivní niterný život zůstával pevně „na zemi“, a to díky zemědělské práci, zájmu o veřejné věci a účasti na společenském životě v Malči a okolí.

Základním pilířem jeho myšlení a jednání byl náboženský zápal, vycházející z odpovědi na základní otázku po smyslu lidského života. Tím mu byla hluboká víra v Boha a v mravní zásady. Základem jeho životní filozofie bylo přesvědčení, že poznanou Pravdu je třeba hájit skutky a usilovně pracovat na jejím zakotvení v každodenním životě. V souladu s tímto krédem považoval za nutnost bojovat proti zjevnému zlu a nespravedlnosti. Od nespoutaného idealismu mládí postupně prozřel k realistickému vidění věcí a k soustředění na smysluplnou konkrétní práci, aniž by opustil základy svého přesvědčení. Odpověď na otázku po Kalvodově chápání křesťanské víry a filozofie můžeme nalézt v jeho životním příběhu, který lze nejlépe charakterizovat jako *vyznání víry činem*.

V politice Kalvoda věřil v parlamentní liberální demokracii, občanská práva plynoucí z úcty k člověku a v sociální nauku, jak ji formulovala římsko-katolická církev. Tato nauka vychází z křesťanské katolické teologie a filozofie a byla proklamovaným základem politiky Československé strany lidové. V této nauce viděl Kalvoda ideální zbraň proti totalitnímu komunismu a prostředek, jak dosáhnout obrody a blaha ve společnosti. Sociální nauka římsko-katolické církve se vymezuje proti mravnímu relativismu a sociálně-ekonomickým doktrínám liberalismu i socialismu. Je ovlivněna myšlenkami církevních myslitelů sv. Augustina, sv. Tomáše Akvinského, středověkých papežů a mniichů a její základy jsou formulovány v papežských sociálních encyklikách *Rerum novarum* papeže Lva XIII. z roku 1891 a *Quadragesimo anno* papeže Pia XI. z roku 1931 (další sociální encykliky byly publikovány v období po událostech popisovaných v této kapitole: *Mater et magistra* papeže Jana

9. Můj rozhovor s ing. Václavem Němcem. O mládí Josefa Kalvody mi vyprávěla také jeho sousedka a vrstevnice Věra Rejchrtová.

XXIII. z roku 1961, *Laborem exercens* a *Centesimus annus* papeže Jana Pavla II. z let 1981 a 1991).¹⁰

Kalvoda po svém vstupu do lidové strany obětoval všechny volný čas politické práci. Na jeho veřejné projevy vzpomíná Václav Němec: „Na začátku, když začal ráčkovat a ještě se u projevu všelijak tvářil, působilo to až nepřijemně. Když jste to překonal, zaujal vás obsahem a poznal jste, že ten člověk to má promyšleno, že to má zažito a že vše, co říká, má své jádro.“¹¹ Kromě výrazného intelektuálního potenciálu a schopnosti náboženského a filozofického vhledu se u mladého Kalvody projevilo nadání postihovat souvislosti věcí a zasazovat je do širšího celku. Snažil se formulovat své myšlenky v prvních žurnalistických pokusech. Pocítoval také nutkání k umělecké literární tvorbě a napsal divadelní hru *Křížovatka*.

V poválečné době se „stihl“ zamilovat do dívky z nedaleké vesnice. Nedal jí ale zcela přednost před politikou a tak vzájemný vztah nepřechal tehdejší bouřlivou dobu. Mezi přátele Josefa Kalvody patřili mladí souputníci z *Kruhu* a z mládežnického hnutí lidové strany. Již od dětství si velmi rozuměl s bratrancem Josefem Šulcem. Sblížil se také s Václavem Němcem, rodákem

10. Encyklika *Rerum novarum* hájí lidské právo na soukromé vlastnictví (v dobovém kontextu proti tehdejšímu prohlášení Socialistické internacionály, že je nutné, aby vlastnictví výrobních prostředků převzal proletariát). Zároveň odmítá teorii třídního boje a myšlenku, že bohatí a chudí jsou vždy v přirozeném konfliktu. Staví se na obranu důstojnosti a práv každého člověka, vyzdvihuje význam a roli rodiny jako základní buňky společnosti. Státu připisuje zodpovědnost za garanci práv pro každého člověka, vytváření podmínek pro dosahování legitimních cílů jednotlivců (založení rodiny, rozvoj vlastních schopností a produktivity) a za podporu obecného dobra. Spravedlnost nedefinuje jako rovnost ve smyslu „každému stejné množství“, ale jako proporcionalitu, a zároveň připomíná potřebu charity. Tato encyklika, která je základním dokumentem katolické sociální nauky, poprvé zformulovala principy vymezující vztah jednotlivce a státu z křesťanského hlediska. Tyto principy a hodnoty mají být uskutečňovány v praxi v souvislosti s vývojem společnosti a jeho reflexi. Nejvýznamnější myšlenkou encykliky *Quadragesimo anno* je princip subsidiarity, tj. aby to, co mohou udělat jednotliví lidé na vlastní odpovědnost a svým vlastním přičiněním, za ně nepřebíral stát. „Když se převádí na větší a vyšší společnost to, co mohou vykonati a dobře provésti společnosti menší a nižší, je to současně těžkou škodou a rozvratem správného řádu. Neboť každý společenský zásah svou mocí a svou přirozenou povahou má přinášeti posily údům sociálního těla, nikdy však jich nemá ničiti a strhovati jejich úkoly na sebe“ (QA, odd. 79). Michal Semín, *Vývoj sociální nauky církve v konfliktu s liberalismem 1891–1991*. In: *Střední Evropa*, 1993, č. 28.

11. Můj rozhovor s ing. Václavem Němcem.

z Velké Losenice, který se stal po válce celostátním vedoucím organizačním tajemníkem mládeže ČSL a působil v pražské Ústřední politické kanceláři strany. Němcovi se navždy vrylo do paměti první setkání s nábožensky zapáleným Kalvodou, když ten „přijel jednoho dne na kole v pumpkách a v plískanici za hustého deště do Velké Losenice, aby sjednal účast mladých katolíků na žilivských exerciciích“.¹²

Autoritou v politice byl pro Kalvodu lidovecký poslanec dr. Bohdan Chudoba, s nímž se setkával jako krajský předseda mládeže ČSL s předsedou celorepublikovým. Stejně jako další mladí lidovci se domníval, že Chudoba by mohl v budoucnu být vůdčím představitelem strany. Politickým přítelem Kalvodovým se stal i mnohem starší poslanec Jan Brukner původem z nedaleké vsi Vepřová. Kalvodu si získal svou poctivostí a svým prostým upřímným chováním. Tohoto „starého poctivce“ Kalvoda dvakrát hájil a obhájil, když on sám se hájit nemohl.

Poprvé to bylo na podzim 1947, na politické schůzi v Oudoleni, když Bruknera začali napadat komunističtí křiklouni pro hlasování v bezpečnostním výboru parlamentu. „Na schůzi, kterou svolala lidová strana a kde měl referovat posl. Brukner, přišel v čele komunistických protireferentů osmnáctkrát před válkou pro různé zlodějny a ničemnosti trestaný poslanec Pašek a komunistické bojůvky byly sezvány z celého okolí, aby tuto schůzi rozbily.“ Brukner byl ve svém projevu, při němž vysvětloval své jednání v bezpečnostním výboru parlamentu ve věci slovenských poslanců Kempného a Bugára, přerušován výkřiky komunistů, že obhajoval spiklence a velezrádce připravující odstranění lidově demokratického zřízení. Selhaly mu nervy a nemohl dále hovořit. Kalvoda, tehdy jako krajský předseda mládeže ČSL, začal rázně argumentovat v jeho prospěch a sám zaútočil na přítomné komunisty. Srovnal jejich počínání se „způsoby agrárníků a fašistů, kteří se v kraji před válkou také specializovali na rozbíjení lidoveckých schůzí“ a „vyslovil podiv nad drzostí, s jakou byl napadán posl. Brukner, který je znám jako demokrat, [...] příslušníky politického směru, jemuž stojí v čele Josef Stalin, který ve své knize ‚Otázky leninismu‘ v kapitole o metodice a taktice napsal: ‚Naše takti-

12. Tamtéž. Toto přátelství přežilo komunismus a vydrželo až do devadesátých let. Václav Němec byl po Únoru 1948 a znovu v roce 1954 pro své styky s Kalvodou vyslýchán státní bezpečností. Do listopadu 1950 byl zaměstnancem lidové strany, později pracoval ve stavebnictví. V devadesátých letech publikoval články o křesťanské politice a historii ČSL v lidoveckém týdeníku *Hlas*. Stejně jako přátelství Kalvody s Němcem vydržel i vřelý přátelský vztah Kalvody s bratrancem Josefem Šulcem a jeho rodinou.

ka se může měnit, ale náš cíl zůstává rozpoutání světové revoluce a nastolení diktatury proletariátu.“ Když lidé viděli, že se Kalvoda komunistů ani přítomných tajných policistů nebojí, přinutili křiklouny ke klidu. Poslanec Brukner se uklidnil a svou řeč dokončil.¹³

Podruhé hájil Kalvoda Bruknerovo jméno o tři desetiletí později na stránkách exilového tisku. Šlo o to, že bývalý poslanec lidové strany dr. Bohumír Bunža publikoval článek, v němž se zmínil, že se jako člen bezpečnostního výboru bil za slovenské poslance Bugára a Kempného. Setkal se však s ostrou reakcí dr. Kalvody, tehdy již známého a uznávaného akademika, který proti jeho nepravdivému tvrzení vystoupil. Dokládal, že Bugára a Kempného se zastal jediný český poslanec – Jan Brukner, když v imunitním výboru hlasoval proti jejich vydání soudnímu stíhání.¹⁴

III.

Jednou z klíčových hospodářsko-politických oblastí v poválečném Československu bylo zemědělství ovlivňované několika významnými faktory. Byly to zejména zákaz agrární-republikánské strany, pozemková reforma provedená formou rozsáhlé konfiskace půdy československých Němců v pohraničí a obsazení postu ministra zemědělství komunistou Juliem Ďurišem.

Zemědělskou politikou se jako příslušník selského stavu zabýval také Kalvoda, který se stavěl proti Ďurišově politice a snahám komunistů o kolektivizaci české vesnice podle sovětského vzoru. Setkával se se zemědělci v okrese včetně bývalých agrárníků, byl členem stavovské organizace – Jednotného svazu českých zemědělců (JSČZ) a spoluzakládal v kraji místní skupiny Zemského sboru mladých družstevníků, jehož cílem bylo zachovat tradici svépomocných zemědělských družstev.¹⁵

13. Josef Kalvoda, *Zeptejte se poslance Bruknera*. Strojopis sepsaný v Norsku jako nekrolog po smrti Jana Bruknera byl zřejmě publikován v týdeníku *Katolík* ve Spojených státech ve druhé polovině roku 1949.

14. Viz polemiku v exilovém tisku mezi Kalvodou a dr. Bohumírem Bunžou, která je podrobně rozvedena v kapitole *Od politiky k historii*.

15. Samosprávná svépomocná zemědělská družstva (kampeličky, družstva úvěrní, skladová, strojní, ovocnářská a zelinářská, družstevní mlýny, sladovny, sušárny) se v českých zemích úspěšně rozvíjela od konce devatenáctého století. Byla to dobrovolná sdružení na regionální úrovni, která pomáhala soukromě hospodařícím jednotlivcům např. při zpracování a prodeji produktů. Vytvořila zemědělsko-potravinářský sektor zaměřený na zemědělskou prvovýrobu, ale pečovala také o hospodářské a sociální povznesení venkova. Tato tradiční družstva byla brzy po Únoru 1948 zlikvidována

Ministr Ďuriš, který byl vyškolen v Moskvě, autoritářsky rozhodoval o zemědělských otázkách již od počátku zavádění pozemkové reformy. Populisticky přiděloval zkonfiskovanou půdu, tj. tisíce hektarů zabraných Němci v pohraničí, nemajetným venkovským lidem, zejména těm, kteří dávali najevo svou loajalitu s komunistickou stranou. Přes tuto snahu se komunistům JSČZ ani zemědělská družstva ovládnout nepodařilo. Proto Ďuriš začal budovat „vlastní“ místní a okresní rolnické komise, které vystupovaly jako orgány ministerstva zemědělství, ale ve skutečnosti to byly „bojové orgány KSČ“, jejichž prostřednictvím se snažil zradikalizovat bezzemky a drobné vlastníky půdy.

Počátkem dubna Ďuriš vyhlásil tzv. *Hradecký program*, v němž byly uvedeny osnovy nových zemědělských zákonů: začlenění půdy nad 50 hektarů a půdy, na níž se nehospodaří, do pozemkové reformy, zemědělská daň, zemědělský úvěr, demokratizace (likvidace) zemědělských družstev, reorganizace trhových svazů a mechanizace zemědělství. Součástí Ďurišovy strategie bylo rozeslání tohoto programu rolnickým komisím a výzva komunistům, aby rozpoutali nátlakové akce.¹⁶ Druhá fáze pozemkové reformy byla „tentokráté namířena již jednoznačně proti českým a slovenským velkým vlastníkům“.¹⁷

Reakcí na politiku ministra zemědělství byl spontánní vznik stávkového hnutí ve východních Čechách a na jižní Moravě. Jeho představitelé se dožadovali spravedlivého hodnocení své práce, nové zákonné úpravy stavovské organizace (JSČZ) a jejího budování „odspodu“. Dne 7. dubna 1947 se sešli zemědělci v moravském Žďáru, aby dali najevo nesouhlas s Ďurišovým programem. Na schůzi byla zvolena delegace, která byla pověřena předat požadavky zemědělců poslancům v zemědělském výboru parlamentu.¹⁸ Komunis-

a nahrazena státními monopolními organizacemi, které byly řízeny centrálně, byrokraticky a pracovaly těžkopádně. F. J. Vohryzka-Konopa, *Venkov v temnu*. Mnichov 1986, s. 135–138.

16. Tamtéž, s. 15–18.

17. Viz Jan Rychlík, *Pozemková reforma v českých zemích v letech 1945–1948*. In: *Zemědělství na rozcestí 1945–1948, Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 22.–23.9. 1998*. Slovákcké muzeum Uherské Hradiště, 1998, č. 3.

18. Na schůzi byli přítomni zástupci politických okresů Havlíčkův Brod, Humpolec, Chotěboř, Ledec nad Sáz., Vysoké Mýto, Jihlava, Nové Město na Moravě, Tišnov, Třebíč a Uherské Hradiště. Schůzi zahájil a řídil rolník ze Žďáru Jaromír Dobrovolný, který byl také zvolen předsedou zde ustaveného hnutí nazvaného Akční výbor pro organizaci Jednotného svazu českých zemědělců (JSČZ). Zvolení zástupci za jednotlivé soudní okresy se zúčastnili schůze zemědělského výboru parlamentu a přednesli

tům se díky těmto protestům nakonec návrhy ministra zemědělství nepodařilo zcela prosadit a nově přijatý zákon o revizi prvorepublikové pozemkové reformy (č. 142/1947 Sb.) byl pro ně pouhým kompromisem. Ďuriš se však nevzdal a předložil v prosinci vládě osnovu zákona *O přidělu půdy dělníkům*, v níž opět navazoval na *Hradecký program*. Vláda ji neschválila a další snahu v tomto smyslu odmítl 12. února 1948 zemědělský výbor parlamentu.

Kalvoda se účastnil řady aktivit zaměřených na obranu tradičního českého selství včetně výše uvedené schůze ve Žďáru. V létě roku 1947 měl příležitost přesvědčit se na vlastní oči, jak se hospodaří v pohraničí se zkonfiskovanou půdou a s majetkem po vysídlených československých sudetských Němcích. Toho roku bylo velké sucho a nedostatek sena. Aby zajistil krmivo pro dobytek na zimu, vypravil se společně s dalšími zemědělci z Chotěbořska dvakrát na Šumavu nejprve sjednat podmínky a poté vlastnoručně posekat a usušit zásoby sena. Učinili tak na základě výzvy v tisku, že zemědělská pastvinná družstva v pohraničí mají neposečené úseky a nabízejí tuto možnost.

Po příjezdu do pohraničí uviděl Kalvoda neobydlené a zpusťované domy po sudetských Němcích, „uvnitř věci rozmlácené, nábytek rozmlácen, papíry a hadry se povalují po místnostech, místy rozházené obilí, pobořená kamna [...] i nevymlácené obilí jsme tam ještě objevili. Pak že je nedostatek obilí! A v pohraničí ho žerou myši. A co jich tam je, hemží se jimi každé hospodářství. Budovy chátrají [...] Mnoho věcí bylo rozkradeno a zničeno. Zbytek patrně stihne osud podobný. Co dělal Národní pozemkový fond? Co Fond národní obnovy? Což se nemohly sebrat věci z těch hospodářství, která se nemínila osídlit, a ve vnitrozemí je prodat? Jenom co kolářského dřeva je všude a ve vnitrozemí je o ně nouze. Inu: hospodářství řízené k chudobě. Příležitost dělá zloděje. A tady je příležitostí víc než dost.“¹⁹

V kraji, kam přijeli, hospodařil stejně jako jinde Národní pozemkový fond. O poměrech jim vyprávěli zdejší rodáci – nekomunisté, živnostníci a drobní

své názory poslancům (svá stanoviska jim v odpovědi sdělovali poslanci Smejkal, Novák, Nermuř, Smrkovský), kteří uznali jejich požadavky, ale zrazovali je od vyostřování stávek. Slíbili jim uvedení na schůzi vlády, k němuž ale pro nesouhlas komunisty Smrkovského nedošlo. Zástupci byli vstřícně přijati na ministerstvech výživy, zahraničního obchodu a techniky samotnými ministry, na ministerstvu zemědělství však došlo k neshodám s Ďurišem. Zápis ze schůze je součástí archivní pozůstalosti prof. Josefa Kalvody uložené v knihovně Libri prohibiti v Praze (dále jen Pozůstalost J. K.). O protestech zemědělců se zmiňuje též Josef Kalvoda v článku *Kolektivizace české vesnice* (In: Josef Kalvoda, *Z bojů o zítřek I.*, Toronto 1995, s. 46–47).

19. Josef Kalvoda, *Pohraničí očima mladého zemědělce*. Strojopis z roku 1947. Pozůstalost J. K.

zemědělci. Po odchodu vysídlených Němců zde „úřadovali“ nejprve zloději a po nich tzv. národní správci – státní zaměstnanci, kteří přidělovali opuštěná stavení a pozemky novým „vlastníkům“, tzv. osídlencům, a sami si také přivlastnili, co uznali za vhodné. Byli i „tací, kteří už prohospodařili několik hospodářství. Dobytek a cennější věci se prodaly a zabralo se něco nového. Kdo by se dřel, je třeba všechno znárodnit, tj. zabrat pro sebe.“²⁰ Hospodařilo se podle zásad „pracuj pomalu“ a také „proč by půda měla být obdělána, když může zůstat ležet ladem“. Vyprávění těchto rodáků zapsané Kalvodou v roce 1947 se shoduje s poznatky odborné studie z devadesátých let, kde se uvádí, že v rámci osídlování „se do pohraničí dostal i velký počet pochybných živilů, dobově označovaných jako ‚zlatokopové‘: tito lidé existující [vyvlastněná a předtím prosperující, pozn. aut.] hospodářství vyrabovali [dnes bychom řekli vytunelovali, pozn. aut.] a pak opustili.“²¹

Ti, kteří přijeli na seno, se setkávali s neochotou státních správců a nevlídným chováním osídlenců. Po dohodě si většinou vybrali některý z neobydlených domů a v něm po dobu sečení a sušení přespávali. Kalvoda, který na Šumavu přijel se sestrou, popsál vlastní zkušenost: „Budova byla velká, jednopatrová [...] leč zařízení bylo tak rozmláceno a rozházeno, že při pohledu na tu spoušť se zvedal žaludek [...] zámky utrhány, dveře poštipány, všude hadry, papíry, sklo [...] domem se táhl pach neobydlené budovy.“ V každém domě této neobydlené obce „byl týž obraz nepořádku, stopy barbarského nesmyslného ničení [...] místní hajný vyprávěl o tom, jak se zde kradlo [...]

20. Tamtéž.

21. Rychlík, s. 12. Podle této studie bylo v roce 1945 přiděleno malorolníkům a bezzemkům 95 tisíc nových hospodářství v pohraničí a 25 tisíc ve vnitrozemí, přičemž „bez masivní a permanentní asistence státu, která ovšem znamenala zatížení pro státní pokladnu a tedy i pro poplatníky, by značná část nových hospodářství velmi rychle zkrachovala [...] rozdrobení půdy a její přidělení často nekvalifikovaným osobám se projevilo v poklesu produktivity práce, zdražení výroby a zhoršení zásobovací situace“ (s. 13). Autor v závěru své studie dospěl k názoru, že pokud posoudíme celou poválečnou pozemkovou reformu v širších souvislostech, „zjistíme, že z ekonomického hlediska“ její realizace „představovala přímé ohrožení zásobování a výživy čs. obyvatelstva“ a „měla smysl jedině ve svých politických důsledcích, kdy měla získat komunistům podporu na venkově“ (s. 19). Ještě neuvěřitelných padesát sedm let po provedení pozemkové „reformy“ můžeme na vlastní oči zhlédnout její důsledek na mnoha místech českého pohraničí. Zdevastované vesnice a v nich zchátralá stavení vydávají svědectví o tom, že kulturní úroveň vyvlastněných (okradených) sudetoněmeckých obyvatel a jejich českých pokračovatelů – osídlenců byla značně rozdílná.

spoušť zde udělali žižkovští brigádníci, kteří zde loňského roku ‚zachraňovali‘ úrodu před zkázou. Místo práce zůstala zde po nich spoušť.“²²

Přes nepřízeň počasí nakonec se sestrou i dalšími malorolníky seno zdárně nasušili a dovezli domů. Svou šumavskou zkušenost Kalvoda zhodnotil v *Oběžníku* pro mladé lidovce následujícími slovy: „Nová zemědělská politika p. Ďurišova napáchala v pohraničí nedozírné škody, které se dají velmi těžko číselně vyjádřit a jejichž důsledky pocítí v době velmi krátké celý národ, zvláště pak obyvatelé měst.“²³

Poté, co komunisté získali neomezenou moc ve státě, byly již v březnu 1948 uzákoněny Ďurišovy návrhy. Jednalo se především o nucený výkup (resp. znárodnění²⁴) půdy nad 50 hektarů a konfiskaci půdy, na níž se nehospodařilo. Půda byla přidělována zejména zemědělským družstvům a státním statkům. Pozemková reforma byla ukončena v roce 1950 a po ní následovala závěrečná fáze komunistické snahy o kolektivizaci venkova: „zabavování majetku, který až dosud přecházel z generace na generaci, násilné přetržení rodových a stavovských tradic, u mnohých i vystěhování z domů a obcí.“²⁵ Vlastníci menších hospodářství, kteří se nepodrobili nátlaku (mezi nimi byl i Josefův otec) a odmítli „dobrovolně“ vstoupit do zřizovaných zemědělských družstev a státních statků, byli nuceni odevzdávat neúměrně vysoké dodávky z výnosů, byli všemožně diskriminováni a nezřídka uvězněni a zbaveni svého majetku.²⁶

IV.

V roce 1946 začal Josef Kalvoda publikovat pod značkou Jos-Ka příspěvky do lidoveckého a regionálního tisku. Jednalo se většinou o krátké úvahy

22. *Pohraničí očima mladého zemědělce.*

23. Josefem Kalvodou vydaný *Oběžník č. 1*, s. 1. Pozůstalost J. K.

24. Rychlík (s. 18) uvádí: „Pokud se týká náhrady za převzatou půdu [...] není známo, zda byla vůbec nějaká vyplacena, není to pravděpodobné.“

25. Karel Jech, *Selský stav v českých zemích*. In: *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, s. 71.

26. Viz František Gebauer, Karel Kaplan, František Koudelka, Rudolf Vyhnaněk, *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989*. Praha 1993. Jako tragikomický příklad komunistické propagandy je možno uvést případ s mandelinkou bramborovou označenou komunisty za „kapitalistického brouka“, jehož pomocí se „západní imperialisté“ snaží ochromit československé socialistické hospodářství. Tragičnost spočívá v tom, že tento dnes úsměvný propagandistický žvást byl ve své době podnětem a záminkou k dlouholetému věznění nevinných osob.

a zprávy. V článku *Jak se přidělovaly konfiskáty* kritizoval jednání členů komise (všichni byli komunisté), která přidělovala vraky a vozidla zajištěná po německé armádě na základě známosti a politické příslušnosti. V článku nazvaném *Banderovci* uváděl na pravou míru pověsti o tom, že příslušníci Ukrajinské povstalecké armády, nazývaní po svém veliteli a prchající ze Sovětského svazu přes československé území, přepadávají a okrádají místní obyvatele: „Čtyřčlenná skupina Banderovců prošla našim okresem, aniž by někomu co odcizili, aniž by někoho o něco požádali. Pověsti a zprávy jiné jsou nedoložené a nepravdivé [...] při podrobném výslechu mládence z Radoštína, který udával, že byl Banderovci přepaden a okraden, vyšlo najevo, že si vše vymyslíl.“²⁷ Dalšími jeho příspěvky v tisku byly například články o připravovaném a uskutečněném Sjezdu mládeže ČSL citované výše.

Jako krajský předseda odborů mládeže ČSL začal Kalvoda na podzim 1947 vydávat informační *Oběžníky* adresované místním odborům lidovecké mládeže v kraji Havlíčkův Brod.²⁸ Byly určeny pro vnitřní potřebu odborů mládeže a měly pravidelně vycházet jednou měsíčně, jak se na tom usnesla havlíčkobrodská krajská konference propagačních referentů a krajská konference mládeže. *Oběžníky* měly sloužit hlavně jako komunikační a informační zdroj. Celkem byly zřejmě vydány pouze dva. První obsahoval adresy funkcionářů kraje i okresů, pracovní plány, úkoly a výzvy k činnosti jako například tento pokyn: „V našem kraji, zvláště mezi venkovskou mládeží, se velmi málo čte. Nečtou se ani knihy, ani naše noviny. Zjistěte, kolik asi výtisků *Vývoje* dochází do Vašeho okresu, mnoho-li se čte *Lidová* a *Zemědělská demokracie*. Co chcete mít ve *Vývoji*, aby byl přístupný širokým vrstvám venkovské mládeže? [...] Připravte týden propagace našeho tisku.“ Druhý oběžník ze 4. 11. 1947 informoval o krajské konferenci mládeže ČSL. Politická

27. Příslušníci Ukrajinské povstalecké armády, nazývaní Banderovci podle jména svého velitele Stěpana Bandery, byli ukrajinští nacionalisté bojující proti sovětským komunistům za nezávislost Ukrajiny. Po válce se snažili proniknout přes československé a polské území na Západ, což se jim z větší části podařilo. O jejich „nebezpečnosti“ pro obyvatele zemí, přes které putovali, byly komunisty podněcovanou propagandou šířeny nepravdivé údaje. Banderovci byli v Československu, věrném spojenci Sovětského svazu, pronásledováni armádou a policií. Bandera se dostal do západní zóny Německa a žil tam až do roku 1956, kdy byl v Mnichově zavražděn příslušníkem sovětské zpravodajské služby KGB.

28. Pro funkcionáře a členy lidovecké mládeže vyšly dle dostupných poznatků pouze dva *Oběžníky* (č.1 a 2), další byly určeny všem členům Svazu české mládeže na Havlíčkobrodsku. Všechny citované oběžníky – Pozůstalost J. K.

a propagační práce měla být hlavním tématem připravovaného kursu pro mládežnické funkcionáře, jemuž Kalvoda přikládal značný význam: „Kurs musíme dokonale připravit, aby frekventanti nebyli zklamáni, neboť zklamání u mladých lidí mívá někdy zhoubné následky. Jde o podchycení všech schopných lidí v kraji [...] Byl jsem vždy názoru, že je třeba získávat a vychovávat si elitu, poněvadž masy jsou nestálé, vrtkavé a ti, kdož je dovedou ovládat, dělají si s nimi, co sami chtějí.“²⁹

Kalvoda byl nejen funkcionářem odborů mládeže lidové strany, ale současně také okresním předsedou Svazu československé mládeže (SČM), který sdružoval mladé lidi bez rozdílu stranické příslušnosti. Proklamovaným cílem této organizace byla jednota mládeže, ale v praxi se ukázalo, že jde o „jednotu“ pod vedením komunistů, které si v SČM s podporou svých politiků uzurpovali. Na protest proti tomuto stavu Kalvoda ze SČM vystoupil a své rozhodnutí zdůvodnil veřejně v dalším ze svých oběžníků,³⁰ tentokrát určeném všem členům SČM na Havlíčkobrodsku. Ve zdůvodnění svého odchodu uváděl, že namísto „sjednocení veškeré mládeže v obcích, okrese i ve státě ku plodné, čínorodé spolupráci“ byla tato v zásadě dobrá myšlenka „stranicky zneužita [...] dnes je SČM organizací mládeže komunistické. Důkazy o tom nám stále podávají tiskoviny vydávané ústředím, ať už jsou to *Mladá fronta*, *Práce mladých*, či *Kulturní korespondence*.“ Zároveň doporučoval „mladým a čestným lidem, aby ze SČM odešli“, protože „další kolaborace se SČM se nedá nijak omluviti před svým svědomím [...] tím, že opustíme řady SČM, nezanikne kulturní život v našich obcích.“ V oběžníku dále oznamoval, že bude na okrese a v kraji dále organizovat již pouze odbory mládeže lidové strany a že uvítá všechny zájemce o členství: „Spojte se se mnou třeba písemně. Vytváříme nové hnutí mládeže, demokratické a křesťanské mládeže.“

Reakce na tuto výzvu svědčila o autoritě, kterou si Kalvoda jako mládežnický vůdce vybudoval. Za necelý měsíc ukončilo činnost více než dvacet místních skupin SČM, do konce roku vystoupily desítky jednotlivců a byla rozpuštěna většina místních organizací v kraji Havlíčkův Brod. Na tuto situaci reagovali představitelé Krajského výboru SČM několika útoky v tisku. *Oběžník* Josefa Kalvody označili za štvavý leták a jeho autora za rozbíječe jednoty mládeže, který se vetřel do SČM a s národem nemá nic společného. Postavili se za celostátní Ústřední výbor SČM a za tuto organizaci závěrečným výrokem: „Naším heslem bude: ‚Co mladý člověk, to příslušník SČM‘.“ Kalvoda

29. Dopis Josefa Kalvody příteli z Ústředí mládeže ČSL z 13. 10. 1947.

30. Jde o *Oběžník* z 5. 10. 1947 adresovaný členům SČM na Havlíčkobrodsku, který se stal v listopadu 1947 a v březnu 1948 předmětem zájmu a šetření StB.

v tiskové přestřelce v regionálním deníku *Svobodný Havlíčkův kraj* odpověděl, že nelze nazývat zneužitím jeho bývalé funkce vydání *Oběžníku*, kde oznámil své vystoupení a důvody, které ho k tomu vedly. Psal: „Jednota ještě není programem [...] Je směšné, mluví-li Krajský výbor SČM jménem mládeže okresu chotěbořského [...] může mluvit jediné jménem zlomku mládeže Chotěbořska a to té, která v SČM doposud je. Většina mladých lidí však na Chotěbořsku souhlasí s tímto heslem: ‚Nechceme svaz mládeže, když má rudé oštěže‘.“

Většina mladých se postavila za Kalvodu a vydání *Oběžníku* bylo důvodem (spolu s další politickou činností jeho vydavatele) k vyšetřování Státní tajnou bezpečností (StB) na podzim roku 1947. Kalvoda své počínání sebevědomě hájil a trestní oznámení, které na něho příslušníci politické policie podali, ho prozatím neohrozilo. Naopak mu přineslo širokou popularitu: „Už na podzim roku 1947 začali za mnou jezdit příslušníci StB. Byli to lidé pologramotní, kteří nedovedli pořádně zapsat záznam o mém výsledku [...] Moje veřejné projevy na schůzích byly označovány jako ‚pobuřování‘ zakázané zákonem č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky [...] začátkem listopadu 1947 podala na mě krajská úřadovna StB v Kolíně trestní oznámení. U Krajského soudu v Kutné Hoře byli stále ještě soudci ze ‚staré školy‘, a proto trestní oznámení bylo založeno ad acta. Ve skutečnosti zpráva o trestním oznámení publikovaná v socialistických novinách mi přinesla velkou popularitu a lidé mi na schůzích tleskali ještě před tím, než jsem začal mluvit.“³¹

Na další útoky ze strany krajského vedení SČM odpověděl Kalvoda oběžníkem *Mládeži svazácké i nesusvácké na Chotěbořsku* ze dne 11. 11. 1947. Upozornil v něm na to, že krajský výbor SČM ho po vydání oběžníku ze SČM vyloučil: „Jak absurdní vylučovati někoho, kdo členem není.“ Komentoval dohady, že za svůj oběžník bude trestně stíhán: „Jelikož v lidu svazáckém zdomácněla mylná domněnka, jako bych snad již byl za mřížemi, ozývám se, abych uvedl skutečnost na pravou míru. Kdo na věcné důvody, aniž by je vyvrátil, odpovídá jediným argumentem: zavřít, dokazuje tím jen, že demokracie, svoboda osobní, projevu i přesvědčení je mu čímsi cizím.“ Dále si již vůči svým oponentům nebral žádné servítky: „Na oběžníku kraj. sekretariátu SČM byli podepsáni kraj. předseda Mucha a kraj. tajemník Kubát. Doporučoval bych panu Muchovi, aby se méně staral o mne a raději si více hleděl studia, aby nemusil dělati opravné zkoušky. A p. Kubátovi, o jehož kvalifikaci na místo tajemníka není žádných pochyb, aby šel vpřed příkladem ostatním a vrátil se do továrny, v níž pracoval dříve. Až budou všichni ti, kteří po revoluci odešli z produktivních zaměstnání, všichni přespočetní úředníci,

31. Josef Kalvoda, *Z bojů o zítřek III.*, Kladno 1998, s. 164–165.

všichni ulejšáci a flákači pořádně pracovat, potom nebude zapotřebí dělat národní směny v neděli a počítat odpracovanou práci – nikoliv však vykonanou práci.“ Pokračoval: „Komunističtí soudruzi, kteří ovládají SČM, mne nemusí učit státnosti“, vždyť komunisté po „dvacet let rozbíjeli republiku“ a byli dočasnými spojenci hitlerovského Německa. Poukazoval na jeden z докладů, že SČM přísluhuje komunistům, prohlášení SČM v *Rudém právu* ze 6. 11. 1947, kde byl odsuzován postup stran nár. socialistické, lidové a demokratické. „Pokud jsem se doslechl, snažil se prý Zdeněk Hejzlare vyvrátit tvrzení v mém oběžníku [...] Zdeňku Hejzlare, jak Ty, komunista, chceš přesvědčovatí někoho o nadstranickosti SČM? [...] Jak můžete zaujímat negativní postoj vůči některým politickým stranám a přitom chtít, aby příslušníci těchto stran pomáhali platit členům výkonného výboru SČM jejich gáže? Dvaceti komunistům a dvěma soc. dem.? Zdeňku Hejzlare, mezi Tebou a mnou je ten rozdíl, že Ty jsi za svoji činnost v SČM placen a já na svoji veřejnou činnost doplácím.“ Oběžník končil plamennou výzvou: „Mladá česká generace nesmí se ustrašenecky krčit, nesmí jen zbaběle přikyvovat těm, kdož si ze SČM udělali svoji doménu a kdož jsou za výkon svých funkcí placeni [...] Mladá česká generace nezradí ony ideály, za něž žili a umírali největší synové národa [...] I kdyby mne zavřeli, PRAVDA nakonec zvítězí! Česká mládeži: nepodlehni tlaku, zachovej si přímou páteř. Srdečně Vás zdraví Josef Kalvoda.“

Ve svých vystoupeních mezi mladými lidmi Kalvoda hájil principy demokracie a vštěpoval jim myšlenky křesťanské sociální nauky. Promyšlel účinnou politickou strategii a ještě v lednu osudného roku 1948 zaslal ústředí lidové strany své návrhy na propagační činnost strany a vedení volební kampaně. V odpovědi Ústřední politické kanceláře ČSL stálo: „Děkujeme srdečně za náměty, z nichž celá řada se již realizuje. Tentokrát jsme jinak připraveni než v roce 1946 [...] Přeneseme propagandu na kraje, aby se uplatnila práce regionální [...]. dáme na radu praktických lidí [...] sjezd bude po volbách“.

Kalvoda byl také v kontaktu s redakcí lidoveckého časopisu *Vývoj* a v dopise z 29. 1. 1948 se zamýšlel nad jeho zaměřením a budoucností. Psal, že *Vývoj* je dělán „vcelku dobře, neboť jeho úroveň je na naše poměry vysoká“, ale především „z hlediska městského člověka [...] a pro lidi širšího rozhledu [...] mládež zemědělská, dělnická i živnostenská [...] široké vrstvy průměrných lidí si v něm na své nepřijdou“ a „za těchto předpokladů se nepodaří *Vývoj* rozšířit mezi široké vrstvy mládeže venkovské, z níž se mládež ČSL rekrutuje z více než šedesáti procent“. Pro oživení časopisu navrhoval zavést systém venkovských dopisovatelů, kteří by dodávali redakci materiál i náměty, protože jak uvedl: „mám dojem že mezi redaktory není ani jediný, který

by z venkova vyšel a venkovu také rozuměl“. Na venkově ale „máme schopné lidi [...] jenom je třeba je vyhledat, dát jim průpravu“.

V únorovém *Rozpisu valných hromad výročních schůzí místních organizací ČSL* měl Kalvoda již jako uznávaný okresní vůdce naplánovánu účast na osmi schůzích, a to ve vesnicích Hoješín, Chuchel, Podmoklany, Vepřikov, Ždírec, Kohoutov, Lhotka a Dolní Věstec. Jeho politická práce v kraji nesla své ovoce a strana zde byla připravena v nadcházejících volbách naplánovaných na druhou polovinu roku 1948 výrazně posílit své pozice (obdobně jako i v dalších oblastech).

V.

Události však šly svým vlastním směrem. Během únorové vládní krize komunisté zahájili policejní perzekuce nekomunistických funkcionářů, využili svého dominantního postavení v odborech, vyzbrojili Lidové milice, uspořádali masové demonstrace a ovládli ulice. Prezident Beneš podlehl nátlaku, přijal demisi nekomunistických ministrů a jmenoval novou vládu navrženou komunistickým předákem Klementem Gottwaldem. Komunisté získali neomezenou politickou moc v Československu a další parlamentní „volby“ proběhly již plně v jejich režii. Začali uskutečňovat svoji proklamovanou „diktaturu proletariátu“, což znamenalo zavedení státního (tj. komunistického) monopolu nad veškerým děním ve společnosti a teror (vraždění, věznění, perzekuce) vůči všem, kteří se odmítali podrobit i vůči těm o nichž se to jen předpokládalo.

Lidé, kteří v únoru očekávali rázný postup „demokratů“ nebo dokonce výzvu k boji proti komunistům, se nedočkali. Představitelé nekomunistických politických stran naopak „státotvorně“ vyzývali během krize své spolustraníky i veřejnost ke klidu a tlumili nesouhlasné projevy. Označovat jejich jednání za netaktické by bylo nemístným nadsazováním, mnohem výstižnějším označením se zdá být neschopnost a ustrašenost. Když pak bylo vše rozhodnuto, celá řada funkcionářů nekomunistických stran, ale také představitelů kultury a veřejného života vstupovala ve snaze udržet si své pozice do komunisty organizovaných revolučních akčních výborů Národní fronty a dala najevo ochotu spolupracovat na novém vývoji ve státě pod vedením KSČ.³²

32. O akčních výborech zřizovaných po v únoru 1948 pojednává komunisty vydaná publikace Jaroslava Mlýnského, *Únor 1948 a akční výbory Národní fronty* (Praha 1978). O účasti nekomunistických politiků v těchto akčních výborech se zmiňuje například Karel Kaplan v knize *Pět kapitol o Únoru* (Brno 1996, s. 528–531). První knihou kriticky reflektující kolaboraci nekomunistů s nastupujícím totalitním režimem

Takto se zachovali i někteří funkcionáři lidové strany v kraji Havlíčkův Brod. Zachoval se jejich dopis *Všem okresním sekretariátům a pracovníkům čs. strany lidové kraje havlíčko-brodského* ze dne 27. 2. 1947. Následující citace nepotřebují dalšího komentáře: „Bratři a sestry, za těžké vnitropolitické krise, která otřásla samotným základem našeho národního života, tvoří se nová národní fronta všech věrných Čechů a Slováků na široké základně. Do této fronty se hlásí i Československá strana lidová. Členové ústředního akčního výboru národní fronty, bři ministři Josef Plojhar a Alois Petr, místopředsedové ÚNS, vydali prohlášení ke všem stoupencům čs. strany lidové [...] obracíme se na Vás, abyste i ve smyslu jejich pokynů začlenili se do nové národní fronty a účastnili se všech prací v akčních výborech, kdekoliv tvořených. Pro tyto úkoly žádáme okresní a místní organizace čs. strany lidové, aby po bedlivém uvážení vysílaly své zástupce do akčních výborů, kteří zůstávajíce věrni našemu osvědčenému křesťansko-národnímu a sociálně-pokrokovému programu lidovému, ze všech sil se snažili přispívati k vybudování šťastné přítomnosti i budoucnosti. Okresní sekretariáty, tajemníci a zvolení zástupci strany zůstávají dále na svých místech a odejdou pouze ti, kteří by vnášeli rozvrtné myšlenky do našeho hnutí.“ Za Krajský sekretariát lidové strany v Havlíčkově Brodě podepsal tento dopis zemědělský tajemník V. Krbálek.

Ministři a poslanci nekomunistických stran Národní fronty, kteří emigrovali na Západ, později hájili svou činnost od přijetí *Košického vládního programu* až po strategii v únorové krizi a vydávali ji za „boj proti nástupu komunismu“, což je z dnešního pohledu jen těžko uvěřitelné. Tito představitelé třetí republiky usilovali o získání vedoucího postavení také v exilové politice, a když jej ke všeobecné škodě získali, jejich činnost mnohdy odpovídala charakteristice „packal jsem a packat budu“, jak ji zformuloval jeden z jejich oponentů. Vinu, chyby a omyly z doby vlastního působení v Národní frontě vesměs odmítali přiznat.

Pamětníci poválečných událostí však ve svobodném světě nemlčeli a jejich jednání pranýřovali. Československý exil se rozdělil na košičany a nekošičany, benešovce a antibenešovce a zastánce a odpůrce čechoslovakismu (Čechoslováky a Čechy a Slováky). Novinář Simeon Ghelfand popsal hořkými

mem byla v exilu vydaná *Československá tragedie* od Miloslava Broučka (New York 1956, s. 361–364, 368–369), který byl sociálním demokratem a přes svou hojnou publicistickou činnost či právě pro ni byl historiky exilové sociální demokracie vymazán z dějin. V knihách Karla Hrubého (*Léta mimo domov. K historii sociální demokracie v exilu*. Praha 1996) a Radomíra Luži (*Československá sociální demokracie. Kapitoly z let exilu 1948–1989*. Praha–Brno 2001) se o Broučkovi nedočteme.

slovy únorové události následovně: „Vlna zbabělosti a podlosti tenkrát zaplavila nikoliv lid, nikoliv prosté straníky, neznámé pracovníky, malé úředníky a zemědělce, nýbrž mnohé poslance, ministerské tajemníky, vysoké funkcionáře politických stran a žurnalisty, kteří rázem spálili všechny mosty ke své minulosti, aby se poníženež sklonili před těmi, na něž ještě včera útočili v parlamentě a v tisku [...] vy, tisíce a tisíce českých hochů a děvčat, otců rodin, ustaraných matek, neznámých vojínů za svobodu národa, vám patří naše úcta a obdiv, ale také i lítost, že vy jste nebyli našimi ministry a poslanci.“³³

Po únorových událostech Kalvoda přemýšlel, co dál dělat. Očekával pronásledování ze strany komunistů, ale stále se nechtěl smířit s tím, že demokracie je nadobro ztracena. Rozhodl se začít organizovat podzemní hnutí odporu proti novému totalitnímu režimu a oslovil v tom smyslu své bývalé spolupracovníky z mládežnické organizace. Odbojovou činnost však nestačil řádně promyslet a zahájit, neboť byl již v březnu zatčen.

VI.

Dne 15. března 1948 se stalo to, co Kalvoda již delší dobu tušil. Když s otcem pracovali na poli, zaparkovala před jejich domem dvě auta. Z nich vystoupili tajní policisté – příslušníci StB. Cílem této návštěvy bylo provedení domovní prohlídky, zabavení důkazního materiálu a zatčení Josefa Kalvody. Když přišel domů na oběd, sedm „estébáků“ se přehrabovalo v jeho věcech a obsah zásuvek vyhazovalo na podlahu. Jeden z nich k němu přistoupil a řekl: „Vy jste pan Kalvoda mladší, že. My jsme od Státní bezpečnosti a přijeli jsme se na vás podívat.“ Druhý držel v ruce knihu *Dialektický materialismus* od britkého kritika tohoto filozofického směru, lidoveckého ideologa Simeona Ghelfanda, a křičel: „Takovouhle zločineckou literaturu jste četl, jste ve spojení se špiony a zrádci, všechny vás zavřeme.“³⁴ Ostatní mezitím pokračovali v dalším „pátrání“, zpřeházeli šaty, prohlédávali spíž a vypyтали se matky. Josef Kalvoda jen mlčky přihlížel. Všechny své písemnosti včetně korespondence již dříve uschoval na půdě. Tuto jeho skrýš však tajní náhodou objevili.

Ještě před skončením prohlídky ho vyzvali, aby šel s nimi na stanici k výslechu. Domů se toho dne měl vrátit pouze pro šaty. Když s ním tajní odcházeli, poslední slova matky patřila jim: „Dnes je to on, za nějaký čas to můžete být vy. Není hanbou jít do vězení pro takovouto věc. Vždyť také arci-

33. Simeon Ghelfand, *Výročí hanby*. In: *Z bojů o zítřek III.*, s. 183–184.

34. Josef Kalvoda, *Před třemi roky*. In: Josef Kalvoda, *Z bojů o zítřek I*. Toronto 1995, s. 20–26.

biskup Beran byl za války vězněn.³⁵ Paní Kalvodová tehdy netušila, že Beran bude komunistickým režimem internován a že budou věznění a týraní mnozí představitelé římsko-katolické církve stejně jako tisíce dalších nevinných obětí. Sebevědomí estébáci zase nepředpokládali, že v komunistické straně budou provedeny čistky a vnesena obvinění proti vlastním funkcionářům, která zasáhnou i zdánlivě nedotknutelné komunistické prominenty (a zločince) Rudolfa Slánského, Bedřicha Reicina či Alexeje Čepičku.

Kalvodovo zatčení způsobilo ve vsi rozruch. Lidé tam od vpádu a zatýkání nacistického Gestapa počátkem čtyřicátých let nic podobného nezažili. O podrobnostech svého zatčení a následném pobytu ve vyšetřovací vazbě se Kalvoda po letech rozepsal v několika článcích pro exilový tisk.³⁶ Pobyt ve vězení hodnotil jako největší školu svého života. Ačkoliv, jak napsal, nebylo „příjemné pro politického vyšetřovance žít společně s řemeslnými zločinci“, ukázalo se toto soužití jako „úžasná pole k pozorování lidí a jejich cest vedoucích ke zločinům“, což umožňovalo tyto lidi pochopit, neodsuzovat je a odpustit jim. Z politických byli věznění „lidé různého stáří, povah a politického zabarvení, včetně těch, kteří neměli o politice ani ponětí a přece neušli komunistickému vězení. Nebyl to jen majetek, který zde hrál nejdůležitější roli, ale také osobní zášť, nepravá obvinění a přehmaty policie a akčních výborů. A nevinní museli dlouhé měsíce trpět bez naděje na vysvobození, bez možnosti dovolat se spravedlnosti [...] Viděl jsem lidi uražené, ponižené, zneuctěné.“ Podrobněji svůj případ a pobyt ve vězení Kalvoda popsal v autobiografické próze *Železná opona padá*.³⁷

35. O perzekucích katolíků je pojednáno v následující literatuře.

Jo Karud, *Stalo se v adventu*. Curych 1981.

Václav Vaško, *Neumlčená, Kronika katolické církve v Československu po 2. světové válce I a II*. Praha 1990.

Václav Vaško, *Ne vším jsem byl rád*. Praha 1999.

Vít B. Tajovský, Karel Koubek, *Želivské elegie*. Pelhřimov 1999.

Josef Husek, *Za vlády vrahů*. Vizovice 1999.

Vít B. Tajovský, *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*. Praha 2001.

36. Josef Kalvoda, *Před třemi roky a Havlíčkovská rozjímání*. In: *Z bojů o zítřek I*, s. 266–270. Josef Kalvoda, *Před čtyřiceti lety (Vzpomínka ne zrovna vánoční)*. In: *Z bojů o zítřek II*, Toronto 1996, s. 205–210.

37. Josef Kalvoda, *Železná opona padá*. Strojopis, 1952, Pozůstalost J. K. Text byl publikován na pokračování v chicagském týdeníku *Katolík* v roce 1952.

U Kalvodova prvního výslechu na místní policejní stanici byli policisté zaskočení smělym vystupováním vyslýchaného, který dával najevo, že se jich nebojí. Řekl jim bez obalu, že komunismus považoval a považuje za zlo, protože hlásá třídní nenávisť, což je zlo z hlediska křesťanského učení. Směle hájil své jednání a trval na tom, že se nikdy ničeho protizákonného ani protistátního nedopustil. Uvedl, že po válce nebyl komunismus ani marxismus-leninismus uzákoněn jako státní ideologie, a jeho kritika tedy nemohla být protistátní a trestná. Výslech trval půl dne a Kalvoda jej popsal v textu *Železná opona padá*. Po jeho skončení mu bylo oznámeno, že je zatčen, a pokusili se o útěk, bude proti němu použito bez výstrahy zbraně. „Jsem klidný člověk, toho nebude třeba, řekl jsem. Musel jsem se usmát jen tomu, když jsem viděl mladíka z naší vesnice v uniformě a s autem, kterého SNB přidělilo k eskortě, jež měla za úkol mě střežit, chvěl se strachem a rozčilením. Znal mě a myslím, že by mu bylo zatěžko zmáčknout kohoutek samopalů, kdybych se pokusil vyskočit z auta, které mě vezlo do vězení.“³⁸ O útěk se zatčený nepokusil a byl převezen do soudní vazby v Kutné Hoře.

Obvinění konstruované proti Kalvodovi bylo založeno zejména na jeho činnosti v době před Únorem 1948. Ve zprávě o jeho zatčení stálo: „Jako bývalý funkcionář mládeže čsl. strany lidové jest důvodně podezřelý z protistátní činnosti, že jednak od podzimu 1947 až do nynější doby při veřejných projevech štvál proti lidově-demokratické soustavě, jednak rozmnožováním a rozesíláním závadných protistátních oběžníků popuzoval širší vrstvy obyvatelstva, zejména mládež v okrese Chotěboř proti demokratickému řádu a záští proti jednotlivým skupinám obyvatelů.“ Dodatečná zpráva Oblastní úřadovny StB v Kolíně dále konstatovala, že „měl protikladný postoj proti lidově demokratickému řádu, v dopisech, na schůzích mluvil proti jednotné organizaci mládeže [...] psal nepravdivé zprávy [...] hanobil porevoluční vymoženosti, vyzval mládež, aby vystoupila ze Svazu čes. mládeže a vstoupila do mládeže čsl. strany lidové, jejímž byl na Havlíčkobrodsku zakladatelem, což se mu plně podařilo [...] nazývá naši největší stranu KSČ rudým terorem, který byl za okupace znám pod jménem nacismus [...] nazývá Státní bezpečnost v Kolíně bolševickou policejní institucí [...] dobu čsl. vládní krize v únoru 1948 nazývá zrodem diktatury, určitou část čsl. lidu zrádci, vyzývá své spolupracovníky k provedení nápravy nápravou tj. železnou osou – jít na to s automaty, v dalším pak vybízí k boji proti lidově demokratickému zřízení. Ve svých dopisech vybízí posl. Dr. Chudobu, Václava Svobodu, Oldřicha Velkého k organizování podzemního hnutí [...] v říjnu a listopadu na schůzích bývalých příslušníků

38. *Před třemi roky.*

agrární strany vybízel zemědělce k vytvoření hnutí proti vládě, podněcoval ku stávce.³⁹ Jako důkazní prostředky tu posloužily již výše zmíněný *Oběžník* z 5. 10. 1947, zabavená korespondence a svědectví tří udavačů.

V soudní vazbě v Kutné Hoře strávil Kalvoda téměř pět měsíců od 8. 3. 1948 do 25. 7. 1948. Během této doby poznal vězeňský život a vyslechl mnoho tragických příběhů. Setkal se zde s „retribučními“ Němci i sympatizanty předválečné pravice, s členy národně socialistické strany, „nepolitickými politickými“ i lidmi souzenými za krádeže a násilné trestné činy. Hovořil o vývoji ve vlasti s „únorovými i předúnorovými“ politickými, promýšlel svou obhajobu a taktiku při výsleších a modlil se, aby měl dostatek síly obstát ve všech nadcházejících životních zkouškách.

Výslechy, k nimž byl volán nepravděpodobně a z nichž nejdelší trval tři dny, byly vysilující. Střídalo se u nich vždy několik příslušníků StB. Křičeli a používali hrubých výrazů, výhrůžek a závažných obvinění. Fyzického násilí však byl Kalvoda ušetřen, s výjimkou příkazu, aby holýma rukama sebral žhavé uhlíky, které vypadly z roztopených kamen. V tomto ohledu měl štěstí patrně proto, že byl zatčen brzy po komunistickém převzetí moci a v místě jeho vazebního vyšetřování dosud takové praktiky jako bití a mučení při „prokazování“ viny ještě nezdомácněly. Také jeho přímé, odhodlané a neustrašené, ale vždy slušné vystupování vykonalo své, stejně jako bystrý intelekt a rozsáhlé vědomosti. Nicméně později byla z hlediska zacházení s obviněnými situace výrazně odlišná a je pravděpodobné, že by vyšetřovatelé ani v jeho případě namísto verbálních argumentů nešetřili ranami, kopanci a tělesným týráním. V padesátých letech již bylo prokazování viny běžně spojeno s brutálním násilím a jednání soudu se stalo pouhou fraškou.

Následující ukázka je z autobiografické prózy *Železná opona padá*. Její autor Josef Kalvoda (vystupuje v textu jako Jiří Horský) podrobně popisuje atmosféru výslechů, jejichž obsah rekonstruoval popaměti v roce 1950. Níže uvedené citace nejsou doslovným přepisem toho, co bylo tehdy řečeno, ale dokládají výstižně jeho názory a odvážný postoj při slovních soubojích s vyšetřovateli StB.

„Poručík: Tady píšete, že politika je špinavým řemeslem...

Jiří: To asi nebude pravda. Pamatuji-li se dobře, pak píší: politika nebývá vždy nejčistším řemeslem.

39. Zpráva o zatčení, ZNV v Praze, Oblastní úřadovna státní bezpečnosti v Kolíně. Čís. Zatč. 30–48. Věc: Josef Kalvoda z Malče – podezření z protistátní činnosti a Dodatečná zpráva Oblastní úřadovny státní bezpečnosti v Kolíně ze dne 31. března 1948 ve věci Josefa Kalvody.

Poručík: Ano, máte neobyčejnou paměť. Vy se nemůžete vymlouvat jako jiní, že si to nepamätujete. (cituje dopis) „Do lidové strany šel jsem instinktivně. Cítil jsem svoji povinnost bít se za pravdu. Ze všeho na světě cením si nejvýše, více než všech statků tohoto světa, ba i než života samého, pravdy a svobody, a nejsou pro mne jen frázi slova, kterými se ohánělo již tolik velkých i malých lidí: raději smrt než otroctví.“ Tedy vy si vážíte svobody, ale pane Horský, vy si tu svobodu představujete moc širokou. To hraničí s anarchií, to, co vy si dovolujete. To vám žádný nemůže trpět. Myslíli jste tím liberální buržoazní svobodu?

Jiří: Je třeba si nejprve ujasnit pojmy, co je to svoboda. Jiná je svoboda ve smyslu liberalistickém, jiná ve smyslu křesťanského světového názoru a jiná je takzvaná svoboda marxistická. Nejsem liberálem, tím méně anarchistou. Jako stoupenec křesťanství tvrdím, že mám svobodu jednati tak, aby moje svobodné jednání neomezovalo svobodu druhého.⁴⁰

Poručík: Tedy vy jste nesouhlasil s taktikou lidové strany, můžete nám říci v čem?

Jiří: Zde se jednalo o čistě vnitrostranické věci.

Poručík: Jaké? Zdáli se Vám ti vaši strejci, jak je nazýváte, málo radikálními? Vždyť nakonec to dovedli až k podání demise...

Jiří: Ano, to byl také jeden z pochybných kroků. Celá věc byla provedena diletantsky hloupě.

Poručík: Jak to měli podle vás udělat?

Jiří: Zajistit si nejprve podporu soc. demokratů. A ostatně já jsem linii strany neurčoval a můj názor není a nebyl směrodatný...

Poručík: Vy si odporujete. Jednou nám tady tvrdíte, že jste s linií strany nesouhlasil, a na druhé straně jste jezdil na schůze, řečnil a snažil se zvrátit lidově demokratický řád a přitom tvrdíte, že nejste liberálem. Jak to jde všechno dohromady?

Jiří: Politické strany jsou tvořeny lidmi. Lidé je řídí a určují jejich linii. Každý svobodný člověk má právo mít svůj názor. Nikdy jsem netvrdil, že bych byl nesouhlasil s křesťansko-demokratickým programem lidové strany. Souhlasil jsem s programem a za ním jsem bojoval. Nikoliv za lidí, s nimiž jsem namnoze nesouhlasil. V každé demokratické straně má každý člen právo pronésti svůj názor. Jedině v totalitních organizacích myslí vůdce za všechny.⁴¹

„Poručík: Tak podle Vás máme u nás dnes diktaturu?

Praporčík: Vaše zášť proti lidové demokracii je více než jasná, když si ji dovolíte nazývat diktaturou, abyste ji pošpínil...

40. *Železná opona padá*, s. 74 strojopisu.

41. *Tamtéž*, s. 75.

Jiří: Proč se bojíte nazývat věci pravými jmény? Nevím, zda slovo diktatura je slovem špinavým, ale mohu Vám, kteří jste komunisty, uvést citát ze Stalinovy knihy ‚Otázky leninismu‘ ze stati o metodice a taktice, kde Stalin píše: ‚Naše taktika může se měnit, ale náš cíl zůstává, tj. rozpoutání světové revoluce a nastolení diktatury proletariátu...‘

Poručík: Únorové události nebyly zrodem diktatury. Vcelku se nic nestalo, byla to jen vládní krize, která byla překonána, a my tu dnes máme zase koaliční vládu Národní fronty. Máme tady pořád čtyři politické strany, které vyvíjejí svoji činnost.

Jiří: Ano, ale vedoucími stran stali se lidé nikým nevolení, kteří převzali sekretariáty a tiskárny stran pomocí policie. A co měly v této pouze vládní krizi dělat dělnické milice, které byly svolány do Prahy?

Poručík: Je samozřejmé, že si naše nejsilnější strana nemohla nechat líbit to, co se u nás v poslední době dělo. Můžeme říci, že dvě a půl třetí strany bylo v rukou reakčních elementů. Útoky proti naší nejsilnější straně a štvání v novinách i na schůzích bylo na denním pořádku. Vy jste také k tomu svými štvavými řečmi a psaním štvavých letáků přispíval. To musilo vzít jednou konec. Nejsilnější politická strana si to nemohla nechat líbit. To je zákon přírody, že silnější si podrobuje slabšího.

Jiří: Zákon přírody říkáte, pane poručíku. Podle tohoto zákona tedy sedím zde před vámi, který jste silnějším než já, protože jste náhodou důstojníkem StB. Ale co byste řekl, pane poručíku, tomu, kdybych já teď vyskočil, vzal tamhleten revolver a zastřelil vás [...] Přišel bych pak před soud, jsa obviněn z vraždy. Ale já bych klidně řekl: nejsem vinen. Já jsem měl právo zastřelit poručíka M., poněvadž jsem byl silnějším než on [...] a podle zákona přírody, kdy silnější si podrobuje slabšího, jsem já, který jsem měl náhodou revolver, nemohl strpět, aby mne poručík M. vyslyšel [...] To není zákon přírody, pane poručíku, to je zákon džungle.⁴²

Poručík: Pane Horský, já vám rozumím, vy jste mladý člověk a máte své ideály [...] kryjete a obhajujete lidi, kteří za to nestojí [...] myslíte, že kdyby někdo z vašich ministrů či poslanců seděl zde na vašem místě, že by mluvil tak jako vy? [...] až budete starší, sám poznáte, že je lépe plout s proudem [...] To, proti čemu vy jste se stavěl, je mohutný směr, který mohutní a sílí stále víc a víc.

Jiří: Všeho do času, dnes přichází socialistická éra, ale i té bude jednou konec, a bude vystřídána érou jinou [...] myšlenka komunismu bude překonána a bude vystřídána myšlenkou jinou [...] takový je běh dějin.

42. Tamtéž, s. 78.

Poručík: Pochopitelně, když se na to díváte z hlediska dějin [...] ale to může trvat několik staletí [...] a nás už všechny do té doby hlava bolet nebude.

Jiří: Je úkolem člověka, aby bojoval za lepší příští, za lepší zítřek. Vývoj zde je a vývoj směřuje k lepšímu, ale je třeba tomuto vývoji napomáhat. Bez úsilí, bez boje není vítězství.

Poručík: Vy pořád mluvíte o boji [...] ale, znáte slova Písma, jste přece katolík, že kdo s mečem zachází, také jím schází...

Jiří: Člověk musí za něco bojovat, i kdyby přitom padl, jinak jeho život nemá smyslu.

Poručík: Milióny lidí žijí klidně a starají se samy o sebe, o svoje rodiny [...] a vy byste lépe udělal, kdybyste se staral o svá pole a o rodiče, kteří jsou staří.⁴³

Výslechy však nebyly jen politicko-filozofickými disputacemi jak by se mohlo z ukázky zdát. Vyšetřovatelé hrozili Kalvodovi dlouholetým kriminálem a zároveň mu opakovaně nabízeli „pomocnou ruku dělnické třídy“ čili roli kolaboranta a člověka, který zradí své přesvědčení. Zvali ho ke vstupu do komunistické strany, která by mu dle nich obratem umožnila studovat a vést lepší život: „Vždyť vy nemůžete přece nic ztratit. Nejste kapitalista, jste člověk pracující. Mohl byste ztratit jen tu vaši dřinu, kterou jste v životě měl [...] víme, proč jste musel přerušit svá studia, proč jste je nedokončil [...] Tento nový směr by vám mohl dát to, co vám ten starý odepřel. Mohl byste získat lepší postavení, lepší existenci. Byl byste postaven tam, kam patříte svými schopnostmi.“ Poté, co naposledy odmítl, se s ním vyšetřovatel rozloučil slovy „Pane Kalvoda, jste neobyčejně bystrý člověk. Ve svém životě jste udělal jedinou chybu, zapojil jste se do nesprávného politického směru.“⁴⁴ Jako mnohokrát v Kalvodově životě doprovázela tento poslední výslech pozoruhodná symbolika, bylo to na Velký pátek, v předvečer křesťanského svátku Vzkříšení.

Tím skončilo vyšetřování, na jehož základě příslušníci StB podali prostřednictvím státního zastupitelství k soudu v Kutné Hoře žalobu. Jejím předmětem bylo to, že Josef Kalvoda „na podzim 1947 v Chotěboři veřejně pobuřoval proti státu a jeho lidově demokratické formě, čímž spáchal přečin rušení obecní míru dle paragrafu 14/1 zák. č. 50/23 Sb. Trest je mu vyměřiti dle § 14 č. 1 zák. č. 50/23 Sb.“

Oproti původním záměrům vyšetřovatelů se v konečné úpravě obvinění zúžilo, což byl nesporný úspěch Kalvodovy soustředěné obrany, řečnické do-

43. Tamtéž, s. 79.

44. *Před třemi roky.*

vednosti a taktiky přiznat jen věci, které jemu ani dalším lidem nemohly podstatně uškodit. „Byla to duševní muka, nervy vypjaté k prasknutí [...] bylo nutno sledovat každé slovo vyšetřujících a správně odhadnout jejich úmysly, rozeznat pravdu od úskoku, jimi připravené pasti a kombinace [...] dokázat, že vše je jen důvodné podezření, nikoliv důkaz [...] a přece se to podařilo.“⁴⁵ Důkazy tak byly postaveny především na svědeckých výpovědích tří ochotných přísluhovačů režimu, udavačů, z nichž dva – Josef Hušek a Jan Hladík – byli tajemníky akčních výborů Národní fronty a třetí – Oldřich Švestka – redaktorem *Rudého práva* (později se „proslavil“ jako šéfredaktor tohoto komunistického propagandistického deníku).

Prokurátor odůvodňoval žalobu tím, že výpověďmi uvedených tří svědků „jest prokázáno, že obviněný na podzim 1947 na schůzi v Chotěboři pobuřoval proti státu a jeho lidově-demokratické formě, vyzýval, aby od slova se přistupovalo k činům, navázalo spojení s jinými kraji, zejména s Táborskem, Plzeňskem a Královéhradeckem, všichni se musí sjeti v jeden den do Prahy a udělati tam pořádek. Vyzýval rolníky, aby se sdružili a připravili k akci proti vládě Klementa Gottwalda, a poukazoval na řadu krajů, v nichž se prý zemědělci připravují k stávkám. Vyhrožoval také tažením na Prahu.“⁴⁶

Na tuto obžalobu, která mu byla zaslána 1. 10. 1948, reagoval Kalvoda vlastním písemným vyjádřením, *Průvodním návrhem*, zasláným vyšetřujícímu soudci Krajského soudu v Kutné Hoře. V něm se snažil obhájit a mj. uváděl, že „důvody uvedené v žalobě jsou založeny na mylných svědeckých výpovědích“, protože na podzim roku 1947 nevystupoval na žádné veřejné schůzi zemědělců v Chotěboři. Dále uvedl, že pokud by se mělo jednat o schůzi zemědělců svolanou OS JSCZ v Chotěboři na jaře roku 1947, hovořil tam o tehdejších zemědělských problémech, upozorňoval na nutnost přijetí zákona o Jednotném svazu českých zemědělců. Popřel všechna obvinění a nabídl svědectví jedenácti svědků z řad svolavatelů a účastníků této schůze.⁴⁷

45. Tamtéž.

46. *Spis obžalovací. Záz. obž. 364/48. St. 2220/47-10. Krajskému soudu v Kutné Hoře.* V obžalobě stálo, že Josef Kalvoda „spáchal přečin rušení obec. míru dle § 14/1 zák. č. 50/23 Sb.“ a trest mu bude vyměřen podle téhož zákona.

47. *Krajskému soudu v Kutné Hoře, panu vyšetřujícímu soudci. Průvodní návrh k obžalobě podané státním zastupitelstvím v Kutné Hoře na Josefa Kalvodu, rolníka z Malče, okr. Chotěboř, ze dne 25. září 1948 pod č. sp. Tk x 17-68.-46.* Tento text byl datován: V Malči 15. 10. 1948.

VII.

Již během vyšetřování se pokusil dosáhnout propuštění syna z vazby jeho otec Jan Kalvoda. Napsal tehdy dopis vyšetřovateli, kde uvedl: „Ctěný pane poručíku, [...] bylo mě slíbeno, že po prostudování dopisu z Ostravy bude záležitost mého syna urychleně skončena. Posud však, pokud je mi známo, nijak ta záležitost nepokročila ke svému ukončení. Spoléhám se na Vaš slib a čestné slovo, splnění daného slova a slibu dělá muže, nedodržení jest zbabělostí. Chcete-li syna držeti ve vazbě kvůli volbám, považuji to za zbytečné, neboť program všech stávajících stran jest tak dalece sblížen, že není rozdílu mezi stranami socialistickými a stranou lidovou. Nějaká agitace byla by tedy zbytečná. Pak-li snad přese všechno chcete syna ve vazbě držeti, budu nucen použití nejkrajnějšího prostředku a stěžovati si a hledati právo a spravedlnost prostřednictvím právního zástupce u ministerstva vnitra a spravedlnosti. Budu pak nucen vylíčiti postup policie při domovní prohlídce a zatčení a příčinu zatčení. Bylo by zajisté po právu, kdyby jste syna mého přivezli zase nazpět, odkud byl odvezen. [...] Zaručuji se za svého syna Josefa Kalvodu svou ctí a svým majetkem, že nechá politiky, když jej co nejdříve pustíte z vazby. V Malči 4. května 1948. Jan Kalvoda, otec.“⁴⁸

Tento smělý dopis adresovaný vyšetřovateli StB, poručíkovi Matouškovi, dokládá přímou povahu, snahu pomoci synovi, ale i určitou naivitu pisatele. Lze předpokládat, že věděl o neomezené pravomoci komunistické policie, přesto se pokusil tímto způsobem dostat syna z vězení. Poukaz na další možnou stížnost stejně jako závěrečná záruka za syna svědčí o tom, že přání starého chalupníka bylo silnější než rozumová úvaha. To, že StB vyhověl jeho naléhání, bylo stejně málo pravděpodobné jako to, že syn se v tomto případě podrobí otcově vůli. Dopis byl na StB hodnocen jako urážka úředních orgánů a Jan Kalvoda byl kvůli němu nakonec sám vyslýchán.

Později navštívil otec Josefa ve věznici, ale ze setkání vznikla rozepře. Nejprve synovi vyčínil, že dělá ostudu, a potom mu doporučoval, aby se přiznal. Navrhoval mu také, aby vstoupil do KSČ – prý slyšel, že by mu to pomohlo. Josef reagoval podrážděně s tím, že ví, co dělá, a řekl otci, ať za ním už raději nejezdí. Po této roztržce ho ve vězení navštěvovala jen sestra Stanislava. Z vazby byl Kalvoda propuštěn 25. 7. 1948 po skončení předběžného řízení zásluhou strýce Václava Kodrleho a předsedy Národního výboru v Malči Josefa Kučery, kteří se za něho zaručili. První jeho kroky vedly

48. Dopis Jana Kalvody por. Matouškovi a protokol o obvinění a výslechu Jana Kalvody získal Josef Kalvoda po pádu komunismu s dalšími archivovanými materiály o svém případu.

do kostela sv. Jakuba, kde právě probíhala slavnostní mše. Poděkoval Bohu za to, že je opět na svobodě.

Počátkem srpna Kalvodovi jeden z bývalých mladých lidoveckých spolupracovníků řekl, že několik lidí připravovalo jeho útěk z vězení a do ciziny. Tento přítel ho také přemlouval, aby se pokusil o přechod státních hranic. Kalvoda byl nyní postaven před nutnost volby, kterou popsal následovně: „Mám dvě možnosti: pracovat pro režim, který vraždí nevinné, přijmout nabídku otrokářů a zločinců a sám se stát zločincem, anebo být souzen a odsouzen. Nikdy se nepropůjčím ku kolaboraci se zlem. [...] Hranice jsou přísně střeženy, ale já nemám jiné volby. Lépe je padnout na hranicích kulkou četnickovou, než hnit v kriminále a být zlikvidován později.“⁴⁹ Soudní jednání bylo stanoveno na 10. 11. 1948, a tak příliš mnoho času na rozhodování nezbyvalo.

Několik týdnů před plánovaným soudním přelíčením se Kalvoda tajně sešel se zaměstnancem prokuratury v Kutné Hoře, který mu potvrdil, že jedinou šancí, jak uniknout uvěznění, je emigrace. Jeho rozhodnutí definitivně ovlivnila další zpráva: dva ze svědků, které uvedl ve své písemné obhajobě, se soudu dopředu omluvili, že jsou a budou nemocní. Z toho usoudil, že ani ostatní jim žádaní svědkové si nebudou chtít pálit prsty a že svědčit v jeho prospěch nepřijdou. Rozhodl se tedy pro útěk do zahraničí s tím, že pokud se mu to nepodaří a nebude ani zadržen, dostaví se k soudu a bude se hájit. Advokáta neměl, protože „žádný právník nechtěl“ jeho „případ vzít. Jakmile se podívali do soudních spisů a viděli, kdo proti“ němu „svědčí, každý řekl, že nemůže riskovat ztrátu své praxe.“⁵⁰

Nyní bylo otázkou, jak překročit hranice. O připravovaném útěku věděla sestra, které dal pokyny, co dělat, pokud se útěk zdaří, a dále zřejmě jen bratranec Josef Šulc, kterého vybízela, aby šel s ním. Ten měl ale před svatbou a nabídku odmítl. Prvního doporučení, které Kalvoda dostal na převaděče na Karlovarsku, nebylo možno využít. Jednalo se o zločince, který vraždil a okrádal lidi přechající do ciziny, což se Kalvoda naštěstí včas dozvěděl. Po marné snaze sehnat jinou pomoc se rozhodl vyhledat mladíka, s nímž se seznámil v roce 1947 na jednom z kursů mladých družstevníků. Byl jím Miloslav Masopust, který žil v bývalém Kozinově statku v Újezdě na Domažlicku nedaleko státních hranic. Již cesta vlakem do pohraničí představovala určité nebezpečí, ale Kalvoda si přisedl ke skupině vojáků a s jejich pomocí také prošel kontrolou na domažlickém nádraží.

49. *Železná opona padá*, s. 83.

50. Dopis Josefa Kalvody Adolfu Wenzbauerovi.

Ke Kozinově statku dorazil bez dalších nepříjemností. Byl přátelsky uvítán a Masopust mu po poradě se svou matkou příslibil pomoc. Protože bylo pozdě večer a poslední vlak jedoucí k hranicím už odjel, museli sehnat taxikáře. Ten je odvezl až k vesnici Česká Kubice, kde měl Masopust příbuzné. Odtud zavedl Kalvodu na místo vzdálené od státní hranice jen několik kilometrů a ukázal na železniční koleje. Upozornil ho, že koleje jsou nyní pro něho orientačním bodem a že se jich má držet, dokud nedorazí do prvního bavorského města Furth im Wald. Zároveň ho varoval, aby s nikým cestou nemluvil na žádné straně hranic: „Naši pohraničníci někdy dokonce vstupují na bavorské území, pronásledují-li nějakého uprchlíka. A i na bavorské straně mají své pomocníky.“⁵¹

Byla deštivá a chladná noc, po obou stranách kolejí se rýsoval hustý les. Kalvoda byl nervózní a uvědomoval si, že se právě naplňují osudové okamžiky jeho života: „Podaří se mi dojít až na hranici? A pokud ano, jak vypadá svět tam na druhé straně? Zase se mě zmocnil náhlý děs, strach z neznáma. Opuštěné temné místo mou úzkost jen zvyšovalo.“⁵² Času však nebylo nazbyt, a tak vyslechl poslední radu svého průvodce, na koho se má obrátit, až dorazí do Německa, podali si ruce a rozloučili se. Josef Kalvoda utíkal z rodné země. S sebou měl pouze doklady a ... svůj kuffíkový psací stroj.

Vyrazil po kolejích na cestu za svobodou. Zpočátku šel pohodlně po trati, ale poslední úsek cesty se neobešel bez těžkostí. Nedaleko od hranic uviděl pohraniční hlídku, před kterou se mu podařilo díky husté mlze a dešti ukrýt v lese. Snažil se hlídku obejít: „Najednou skončily stromy a já jsem byl na samé hranici. Hraniční čára byla někde uprostřed mýtiny. Musel jsem překročit pásmo, kde nebyly žádné stromy [...] když se na chvíli trochu vyjasnilo, spatřil jsem muže se samopalem pod gumovým pláštěm, jak stojí na trati [...] čekal jsem na nový závan mlhy a deště. Pod jejich ochranou jsem se pak propízlil přes pásmo, dokud jsem nedorazil k hraničnímu kameni [...] přitiskl jsem se k vlhké a blátivé zemi [...] a začal se plazit na druhou stranu mýtiny. Když jsem byl těsně u stromů, zvedl jsem se a začal utíkat [...] najednou mě zchladil bahnitý potok, do něhož jsem zapadl. Poté, co jsem vylezl, ukryl jsem se za první mohutnější strom. Děkoval jsem svému Pastýři, že mě dovedl do ‚zaslíbené země‘. Boty, kalhoty, kabát – to všechno jsem měl zablácené a promočené.“⁵³

51. Josef Kalvoda, *Cesta na svobodu aneb dobrodružství posledních dvou mil*. Ne publikovaný strojepis v angličtině (překlad Vladimír Petkevič), Pozůstalost J. K.

52. Tamtéž.

53. Tamtéž.

DO ZEMĚ ZASLÍBENÉ

I.

Plavba z Norska do anglického Newcastleu byla pro Josefa Kalvodu nečekaně krušná. Dostal mořskou nemoc a ještě po příjezdu do Londýna se s ním vše houpalo. V britské metropoli silně přšelo a tak na prohlídku města neměl ani pomyslení. Pokusil se vyhledat známé z Cyrilometodějské ligy, ale nezaštl je doma, a tak se vrátil na nádraží a přenocoval v čekárně na lavici. Ráno odjel vlakem do Southamptonu. Když v přístavu uslyšel kromě angličtiny němčinu, francouzštinu a polštinu, měl náhle pocit, že je po dlouhých třech letech zase v Evropě. Cesta lodí Homeland přes francouzský Cherbourg a kanadský Halifax do New Yorku trvala dlouhých devět dní.

Pohled z moře na panorama New Yorku se sochou Svobody se Kalvodovi líbil, ale město samotné na něho příznivý dojem neudělalo: „New York je šeré město, kde se pohybují živá lidská kolečka. Tak netečné a nevšimavé lidi nenajde člověk nikde na světě.“⁴¹ Toto hodnocení bylo sice ovlivněno kontrastem mezi americkým velkoměstem a norským venkovem, ale slavné město nepřirostlo Kalvodovi k srdci ani v budoucnu.

Po vyřízení vstupních formalit vyhledal Bohdana Chudobu a zbytek dne strávil s ním a s jeho rodinou. Chudoba působil jako profesor dějin na Fordhamské univerzitě. V exilové politice byl izolován, nestal se členem Rady svobodného Československa, rozešel se s bývalými kolegy z lidové strany a nebyl přijat ani do Unie křesťansko-demokratických stran střední Evropy [v exilu, pozn. aut.]. V Unii dostal jako československý zástupce přednost člen Rady svobodného Československa Adolf Procházka. Chudoba přemýšlel o vytvoření křesťanského společenství, které bude v opozici vůči lidové straně a RSC. Na rozdíl od Kalvody a redaktora *Rozprav* Ghelfanda však byl

1. Dopis Josefa Kalvody Bohdanu Chudobovi z 21.11. 1951.

stále přesvědčen, že toto společenství má být pouze neformální a ideové, a nechtěl zakládat novou politickou organizaci.

Kalvoda u Chudobů přenocoval a ráno se vypravil na další cestu. Nejprve zamířil do Chicaga a potom dále do Cedar Rapids, kde ho již očekával Vladimír Novotný, přítel a krajan z Čáslavi na Havlíčkobrodsku.² Novotný získal v „Rapicích“, jak tomuto městu říkali místní Češi, dělnické zaměstnání a pořídil si malý domek. Podařilo se mu sehnat pro Kalvodu zaměstnání i s ubytováním v místní nemocnici. Tomu se v Cedar Rapids líbilo, ale chtěl co nejdříve navštívit příbuzné a poděkovat strýci za to, že mu pomohl získat americké vízum.

Městečko Rock Rapids leží asi 280 km na severozápad. Kalvoda urazil vlakem asi čtvrtinu cesty, ale další spojení bylo špatné, a tak pro něho strýc přijel autem a dovezl ho až domů. Byl příjemně překvapen milým uvítáním a brzy zjistil, že strýc i jeho žena, kteří měli dvě malé dcery, jsou velmi hodní lidé. Strýc pracoval jako ředitel několika poboček firmy Champlin, která obchodovala s pohonnými hmotami, a patřil mezi majetnější část střední společenské vrstvy. Nabídl Kalvodovi, že u něho může zůstat, jak dlouho bude chtít, aby se zotavil po náročné cestě. Vozil ho autem na výlety po okolí a vypravili se také ke vzdáleným příbuzným do Omahy. Tamní krajané-starousedlíci se však Kalvodovi příliš nezamlouvali. Jevili se mu jako lidé, „kteří před desítkami let odjeli (nebo jejich děti), kteří už češtinu jen tak lámou a kteří mají o staré vlasti představy jen z vypravování svých rodičů, z nichž někteří se nedostali předtím dále než za humna, a tak ani nevědí, jak Čechy či Morava vcelku vypadají. Tito lidé zde měli těžké začátky [...] myslí, že my jsme sem přijeli z podobných poměrů či z touhy po zbohatnutí. Ale jsou mezi nimi dobří lidé, není možno generalizovat.“³

Stát Iowa se jevil Kalvodovi jako „placka“ s jednotvárnou až nudnou nezalesněnou krajinou, ale s příjemným podnebím a svěžím vzduchem. Rock Rapids mělo jen dva a půl tisíce obyvatel, a tak zde bylo málo pracovních příležitostí. Práce v dopravě ani ve stavebnictví nebyla pro Kalvodu dostup-

2. Novotný byl po komunistickém puči krátce vězněn. Tehdy, jak se později dozvěděl, místní „funkcionáři“ ČSL se dostavili bez jakéhokoli vyzvání do sekretariátu KSČ a tam prohlášovali, že oni nic neudělali, ani nic nevedli, že byli jenom na papíře, ale že prý já jsem byl duší všeho a že jsem vše vedl a řídil.“ Protože po propuštění na svobodu byl dále perzekuován („vyhozen z bytu s týdenní lhůtou. Má dcera dostala ihned špatné vysvědčení a jedna známá komunistka řekla mé ženě, že i na ni dojde“) rozhodl se i s rodinou pro emigraci. Viz dopis Vladimíra Novotného Josefu Kalvodovi z 18.3. 1950.

3. Dopis Josefa Kalvody Michalu Jelenffymu z 11.12. 1952.

ná a tak začal brzy pomýšlet na odchod. Strýc ho nechtěl pustit, ale touha po nezávislosti byla silnější než přemlouvání, aby se zdržel aspoň do Vánoc. Anglicky se již domluvil, a tak po čtrnácti dnech opustil Rock Rapids a přijal práci ošetřovatele v katolické nemocnici Mercy Hospital, kterou mu zajistil Novotný v Cedar Rapids. Toto „české“ město mělo asi šedesát tisíc obyvatel, mezi nimiž žilo mnoho českých přistěhovalců a jejich potomků. Byl zde český rozhlas, Češi měli zastoupení na radnici a dva katolické kostely (sv. Václava a sv. Ludmily).

Práce ošetřovatele, kterou zde Kalvoda získal, byla v mnohém jiná než v Norsku. Dostal útulný a dobře vytápěný pokoj přímo v nemocnici, personál byl většinou civilní a od počátku se choval přátelsky. Zdálo se mu, že to, co v Norsku zastal jeden ošetřovatel, zde dělají nejméně tři. Práce ošetřovatele, která se neobejde bez komunikace s pacienty a lékaři, byla pro něho skvělou příležitostí zdokonalit se v angličtině. Na rozdíl od Norska se sebemenší zákrok musel vykazovat písemně, a tak byl nucen učit se i psanému jazyku.

Ve svých dopisech Kalvoda psal, že od Ameriky nic neočekává a nevytváří si žádné iluze, aby pak nemohl být zklamán. Jeho první dojmy a zkušenosti byly poměrně příznivé, zaznamenal však také několik zajímavých kritických postřehů: „Tady v Americe lidé nevědí, co je to soukromí. Když bydlíš v nějaké rodině, dveře u pokojů se nezavírají a všichni jsou před sebou jako nazí. Kolikrát jsem měl dojem, že každou myšlenku třeba sebeblbější vysloví [...] Lid je zde na naše poměry nevychovaný. Místo poděkování tady lidé říkají obyčejně jen ‚hmm‘, já jsem se tomuto zlozvyku samozřejmě velmi rychle naučil a říkám to i představené a vrchní sestře na oddělení [...] Američané nadávají na vládu, že posílá peníze a materiál do Evropy a jinam a oni že musí platit velké daně. Že se tady materiálem přímo plýtvá, zatímco Evropa ho má nedostatek, to ale nevědí. Baráky jsou přetopené. Topí se a okna jsou otevřena celý den. Světla svítí ve dne v noci. Pěšky tu nikdo nechce chodit, každý má auto nebo jezdí drožkou [...] Za dolar se v Americe koupí vše – včetně cti a slávy.“

II.

V exilové politice byla vzhledem k podpoře od Spojených států stále dominantní Rada svobodného Československa, která sídlila ve Washingtonu. Namísto odpovídající politické činnosti se však zmítala ve vnitřních neshodách, které plynuly mj. z nevráživosti mezi členy předsednictva výkonného výboru.⁴ Vše vyvrcholilo v lednu 1951 sporem o určení délky funkčního období

4. Dle Čelovského, s. 79–81, byla patrná největší nesnášenlivost mezi předsedou Zenklem a agrármikem Černým, který Zenklovi vytýkal, že blokuje patřičné zastoupení

předsedy. Dosavadní předseda Zenkl spolu s dvanácti dalšími členy předsednictva Radu opustili a vydali prohlášení v němž stálo, že vystupují z Rady svobodného Československa, kterou tímto rozpouštějí a zároveň obnovují nejvyšší exilový orgán pod názvem Národní výbor svobodného Československa. Sedmnáct zbývajících členů se usneslo, že bude pokračovat v činnosti Rady a že toto prohlášení nevezmou na vědomí a budou usilovat o návrat „Zenklovců“. Rada, jejímž výkonným orgánem bylo právě předsednictvo, tak byla po dvou neplodných letech rozdělena na dva tábory.⁵

Ani představitelé a příznivci křesťanské politiky nebyli jednotní. Činnost lidové strany byla ochromena pasivitou zástupců strany v RŠČ i jejich ‚mlčným‘ směrem k poměrně početné skupině příznivců (členů). Opoziční organizace se dosud nestačila zformovat, přestože stále měla svou tribunu v belgických *Rozpravách*. Jejich vydavatel Ghelfand dočasně přesídlil z Belgie do Itálie, kde získal místo hlasatele a redaktora v Radio Roma. Do popředí zájmu mezi katolíky se od počátku roku 1952 dostalo dění v exilové organizaci Orla, kterou založil Rudolf Kreml v táboře Murnau. Stejně jako v lidové straně došlo i v Orlu k rozkolu a k vytvoření vzájemně proti sobě brojících frakcí.

Prvním starostou Orla byl ještě v Německu zvolen Bohdan Chudoba. Podle jednoho historika byl Chudoba hvězdou předúnorové lidové strany z doby bojů proti komunistům.⁶ Jeho morálně-politický profil byl na rozdíl od mnoha ostatních bývalých prominentů relativně bezúhonný⁷ a navíc byl pozoruhodnou osobností: měl rozsáhlé humanitní vzdělání, ovládal francouzštinu,

občanských stran (republikánské, národně demokratické a živnostenské), dále mezi Zenklem a Osuským, který na jednom shromáždění otevřeně odmítl, aby Zenkl hovořil za Slováky, které přitom jako národ neuznává, dále mezi Zenklem a místopředsedou Lettrichem a zároveň mezi dvěma zástupci Slováků, kteří navzájem zpochybňovali svůj mandát, Lettrichem a Dieškou.

5. Čelovský, s. 87. Rozdělení RŠČ komentoval v dobovém exilovém tisku s patřičným sarkasmem Simeon Ghelfand (*Konec jedné lži. Rozpravy*, Brusel, 1951, č. 2; *Zánik Rady a naše jednota. Rozpravy*, Brusel, 1951, č. 3).

6. Tato formulace je převzata od Čelovského (s. 76), který za poválečné protikomunistické hvězdy lidové strany považuje Chudobu, Koželuhovou a Tigrida.

7. Kromě poslaneckého mandátu v Národní frontě a ztotožnění se s pasivitou ostatních zákonodárců při některých závažných rozhodnutích bylo Chudobovi možno vytknout například to, že se nezastal Koželuhové po jejím vyloučení ze strany a že se nechal vedením strany odstavit z funkce předsedy mládeže počátkem roku 1948, což on sám zdůvodňoval loajalitou k jednotě strany. Podrobně o Chudobově politické činnosti a o jeho životě píše Drápala.

španělštinu i angličtinu, napsal několik monografií. Byl znám jako nábožen-
sky založený člověk, přesvědčený antikomunista a důvěřovalo mu mnoho
katolíků v exilu. Bývalí lidovečtí vůdcové, kteří se hlásili k odkazu předsedy
Šrámka se však neztotožňovali s jeho kritickými názory na Národní frontu
a na teorii čechoslovakismu. Chudoba pro ně byl stejně jako pro národní so-
cialisty nepřijemným oponentem, který zpochybňoval jejich hlasitě prokla-
movanou tezi o kontinuitě politických mandátů. Vzhledem ke svým názorům
se ocitl v izolaci, a tak mu bylo starostenství v Orlu jistou satisfakcí.

Po svém zvolení prohlásil, že přijal tuto funkci především proto, aby spl-
nil dva cíle – vydávání časopisu a zřízení orelského rozhlasového vysílání
do vlasti z Radia svobodná Evropa (RFE). Rozhlasové vysílání pod názvem
Orelská hlídka se mu podařilo u amerických zřizovatelů prosadit přes nechuť
ředitele české sekce Ferdinanda Peroutky právě díky svému starostenskému
mandátu. Redaktorem tohoto vysílání byl jmenován Jaroslav Pecháček (předú-
norový lidovec, tajemník Šrámka a poté belgický spolupracovník Ghelfanda,
od něhož „dezertoval“ k RFE – viz předchozí kapitola). Chudoba o tom poz-
ději napsal: „Ustanovení dr. Pecháčka redaktorem bylo nutností, poněvadž
Peroutka s Fírtem [Julius Firt byl bývalý národně socialistický poslanec a v roce
1952 podšéf čs. oddělení RFE, pozn. aut.], když už musili vyhovět rozkazu
amerického vedení, stanovili si těžko odmítnutelnou podmínku, že redaktorem
musí být někdo, kdo je zaměstnancem RFE. Pecháčkova náboženská lhostej-
nost zřejmá z programu, který rozeslal po svém ustanovení, je sice závada
značná, ale myslím, že se dá na něho alespoň do jisté míry působit k lepšímu.“⁸

Chudoba neměl v exilu lehký život. Byl patrně jedním z nejnadanějších
příslušníků první vlny české emigrace. V některých věcech však byl příliš
svěhlavý a časem se dostal do osobních potíží, z nichž pramenily i neshody
s přáteli a příznivci. Svým jednáním mnohokrát značně snížil svou osobní
prestiž. To nic nemění na skutečnosti, že jeho protivníci si vůči němu počínali
mimořádně nevybíravě. Podle svědectví jednoho Chudobova přítele RSC před
Chudobovým odjezdem z Francie (neúspěšně) intervenovala na ministerstvu
zahraničí Spojených států, aby nedostal povolení k tamnímu pobytu.⁹ Ve Spo-
jených státech byl Chudoba některými činovníky Orla nařčen ze separatismu

8. Dopis Bohdana Chudoby Janu Smutnému z 27.1. 1952.

9. Jaroslav Vrzala, *Exilové putování Bohdana Chudoby*. In: *Dialog Evropa XXI*, 10,
2000, č. 1–2, s. 19–21. Jaroslav Vrzala mi v soukromém rozhovoru řekl, že inter-
vence RSC spočívala v hanlivém dopisu, jehož autorem byl národní socialista dr.
Hubert Ripka.

(tj. ze snahy rozbít Československo osamostatněním Slovenska) a z tohoto důvodu nepřilíš elegantním způsobem z místa starosty sesazen.

V této souvislosti obdržel Kalvoda v lednu 1952 dopis od orelského funkcionáře Richtra z New Jersey. Richtr, aniž by kohokoliv jmenoval, uváděl: [Orel] „je rozklížený na staré těleso – klidné těleso starého československého Orla a pak na disidentské křídlo „Orel český“ – separatistický [...] Představitel tohoto separ. hnutí [míněn Chudoba, pozn. aut.] byl předsednictvem na plénařní schůzi vyloučen. Používá lži, které jsou mu zatím jakousi oporou proti nám – většině předsednictva a členstva.“¹⁰ Kalvoda pochopil, že Richtr se ho snaží získat na svou stranu proti Chudobovi. Poslal mu ráznou odpověď, ve které sice projevil zájem spolupracovat – zejména na orelském rozhlasovém vysílání, ale zároveň důrazně hájil svého přítele: „Lidé, proč se ho bojíte? Chudoba je člověk, který má charakter, a jestliže má na tu či onu věc svůj názor, jako demokraté mu nemůžete brát právo projevit ho.“¹¹

Zároveň informoval o věci Chudobu i další známé z katolických kruhů. V dopise knězi Františku Maňákovi do Austrálie psal: „Proti [Chudobovi] používá [Richtr] jediného obvinění, že je separatista, ač to je nesmysl, a jestliže se kdo zasloužil o dobrý poměr Čechů se Slováky, pak to je jistě Chudoba [...] Znáám Chudobu z doby, kdy byl předsedou mládeže ČSL. Za jeho údobí mládež ČSL dosáhla nejvyššího rozvoje a bylo radostí pracovat pod vedením schopného člověka, který dovedl předvídat vývoj v době, kdy ostatní jen diletantsky přištipkařili [...] A zase ho nedemokraté Hála a spol., muži Košic a kolaboranti s komunismem, vyhodili. Docela sprostě a nedemokraticky [...] A dnes ho títo lidé, kteří nemají čisté svědomí, očerňují a bojkotují znova.“¹²

Náčelník a zároveň představitel protichudobovské skupiny Richtr, která mezitím dosadila na místo starosty Orla starousedlíka Jana Vollera z Chica-

10. Dopis Vladimíra Richtera Josefu Kalvodovi z 31.12. 1951. K sesazení Chudoby z funkce starosty Orla došlo na schůzi předsednictva ve Washingtonu 8.–9.12. 1951 (viz dopis Rudolfa Krempla Josefu Kalvodovi z 15.8. 1952).

11. Dopis Josefa Kalvody Vladimíru Richtrovi z 11.1. 1952.

12. Dopis Josefa Kalvody Františku Maňákovi z 8.1. 1952. Tehdejší obvinění Chudoby ze „separatismu“ bylo vykonstruované. Dokládá to i Radko Klein-Jánský, který mi řekl, že v roce 1949 na lidoveckém sjezdu v Ludwigsburgu Chudoba rázně vystoupil (a hlasoval) proti slučitelnosti členství v lidové straně a „separatistickém“ ČNV (Prchalovci neuznávali teorii čechoslovakismu a uznávali právo Slováků na samostatnost), jehož členem (a tedy „separatistou“) se stal až o mnoho let později. Jánský rovněž uvedl, že pro slučitelnost tehdy hlasovali jen dva účastníci sjezdu – on a Karel Doubek, pozdější restaurátér v Omaze.

ga, již neodepsal. Ozvala se však druhá strana, a to prostřednictvím kněze Jana Smutného z David City ve státě Nebraska. Smutný po domluvě s Chudobou plánoval založit středisko Orla ve městě Saint Louis a chtěl začít vydávat nový orelský časopis. Žádal Kalvodu, aby se co nejdříve do Saint Louis přestěhoval a v této činnosti mu pomohl.¹³ Kalvodovi již začínal život v Cedar Rapids připadat jednotvárný a plat v nemocnici nízký, a protože se mu Smutného plán líbil, rozhodl se pro Saint Louis.

Chudoba se stále snažil podporovat orelské rozhlasové vysílání v RFE. Kalvodovi ale napsal, že vzhledem k situaci v organizaci Orla jsou nyní jeho možnosti omezené, a proto se rozhodl vzdát se své funkce.¹⁴ Kalvoda sice s jeho rozhodnutím nesouhlasil, ale uznal, že za současných okolností je pro něho užitečnější věnovat se pedagogické a vědecké práci (Chudobovi se podařilo vydat v angličtině knihu *The Meaning of Civilization*) než hašteření se spoluexulanty.

Po několika číslech časopisu *Orel* vydaných v německých utečeneckých táborech začal s vydáváním v listopadu 1951 Petr Zeman ve venezuelském Caracasu a časopis nazval *Náš vzlet*. V září 1952 vyšlo jeho poslední číslo, kde bylo čtenářům doporučeno odebrat dále časopis *Orel*, který vydával Jan Smutný v David City jako ústřední orgán Svatováclavské župy orelské v exilu.

Počátkem dubna Kalvoda přijel do Saint Louis, města s osmi sty tisíci obyvateli ležícího v sousedním státě Missouri. Cedar Rapids a jeho příjemní obyvatelé mu po čtyřměsíčním pobytu přirostli k srdci, vytkl si však nové úkoly, a tak na přílišnou nostalgii neměl čas. Předsevzal si, že v Saint Louis dokončí svůj rozepsaný beletristicko-autobiografický text o událostech v Čes-

13. Smutný měl velké plány, které nebyl schopen realizovat. V rámci orelského střediska chtěl například zřídit vzdělávací instituce poskytující střední a případně i vysokoškolské vzdělání. Jeho náhled na katolickou obrodnou práci po návratu do vlasti byl poněkud radikální: „Jedná se mi o to, abychom vychovali a připravili co nejvíce pracovníků pro okamžik, kdy budeme moci zase vzít vládu věcí do svých rukou, kdy budeme musít nastoupit nový bezohledný boj proti veškeré polovičatosti, zdánlivému pokrokářství a patentovanému vlastenectví našeho Sokola a socialistů.“ Dopis Jana Smutného Josefu Kalvodovi z 16.2. 1952.

14. Z dopisu Bohdana Chudoby Janu Smutnému z roku 1952. Vysílání *Orelské hlídky* v RFE začalo 25.2. 1952. Už v prosinci téhož roku však psal Chudoba ve věci orelského vysílání Josefu Kalvodovi: „Za pouhých několik měsíců po mé rezignaci se Peroutkům podařilo zničit to, co mne stálo tolik námahy a tolik času. Pokusil jsem se zasáhnout u amerických míst. Bylo mi řečeno, že bohužel nemohou mou interpelaci vzít na vědomí, poněvadž – jako prý obvykle – se liším od všech katolických ministrů a poslanců, kteří se všichni vyjádřili pro zrušení orelského vysílání a pro zavedení vysílání neutrálního, pro které pan Peroutka sám se uvolil najít redaktora.“

koslovensku roku 1948. To se mu podařilo a výsledkem byla novela, kterou nazval *Železná opona padá* [citovaná již v předchozí kapitole] a publikoval na pokračování v chicagském *Katolíku*.

V dopise Smutnému přemítal: „Napsat nějakou věc není jen věci inspirace, protože ta se nám nabízí všude, na každém kroku našeho života, ale je to věci schopností, genia a nevím, zda mám tolik schopností, abych napsal vše to, o čem si myslím, že bych napsat měl. Pokouším se, bojuji o své sebevyjádření. Možná, že jsem na chybné cestě, ale pak bych to rád od někoho slyšel.“

Už za několik dní po svém příjezdu do Saint Louis si Kalvoda sehnal zaměstnání v truhlářské továrně. Jeho měsíční nástupní plat zde činil po odečtení daní přibližně 260 dolarů, přičemž za byt a stravu vydal 60 dolarů. Proti 90 dolarům (což byl v přepočtu dvojnásobek „norského“ platu) v nemocnici si tedy znatelně polepšil, byť práce to pro něho byla „nudná a otravná [...] člověk některé dny nic jiného nedělá, než vytahuje nebo strká prkénka do mašiny, která je přiřezává, jindy zase klíží nebo sesazuje okna.“¹⁵ Rovněž pracovní prostředí se mu nezamlouvalo: „Ve fabrice se člověk anglicky nenaučí nic. Spíše by pomalu zapomněl, co se naučil jinde. Slyší tam jediné sprostoty a nadávky a to je vše.“¹⁶ O spolupracovnících se vyjadřoval nelichotivě: „Průměrná inteligence je hluboko pod úrovní českého dělníka, a když člověk nechce být považován za hlupce, musí se s těmi blby hádat, jako oni se hádají mezi sebou pro voľoviny a maličkosti [...] sprostí a zlomyslní, hrubí a primitivní, nedorostlí a zaostalí – zkrátka holota hloupá, která se vytahuje jak špinavé prádlo, domnívající se, že spolkla všechn rozum.“¹⁷

Založení orelského střediska zůstalo i po třech měsících od Kalvodova příjezdu pouze neuskutečněnou představou, jak to ostatně tušil již po několika dnech strávených v Saint Louis, když se seznámil se zdejšími emigranty a krajany-starousedlíky. Smutný se upnul výhradně k vydávání časopisu *Orel*, jehož první číslo vyšlo v červenci v nákladu 1000 kusů. *Orel* byl tištěn v Omaze, takže v Saint Louis nebyla potřebná ani redakční, ani administrativní práce. Navíc Smutný usiloval o reprezentativní tištěný časopis, zatímco Kalvoda dával přednost údernosti: „Kdybych měl dělat věc já, raději bych koupil cyklostyl a dělal nereprezentativní, ale útočný bojovný časopis, který by měsíčně skutečně vyšel, ať se to komu líbí nebo nelíbí.“¹⁸

15. Dopis Josefa Kalvody Janu Adamovi z 4.6. 1952.

16. Dopis Josefa Kalvody Vladimíru Novotnému z 23.5. 1952.

17. Dopis Josefa Kalvody Janu Wagnerovi z 28.6. 1952.

18. Dopis Josefa Kalvody Michalu Jelenffymu z 12.7. 1952.

Na aktivní práci v Orlu po svých zkušenostech s rozhádanou členskou základnou, pasivitou Smutného ve věci orelského střediska a po odstoupení Chudoby z místa starosty Kalvoda rezignoval, protože se domníval, že tudy cesta k užitečné odbojové činnosti nevede. Tím pro něho ztratil smysl pobyt v Saint Louis, kde se mu ani v nejmenším nelíbilo. Neměl si pořádně s kým popovídat a připadal si zde odloučen. S krajany, z nichž většina zastávala socialistické názory, se záměrně nestýkal a s dělníky byl nucen hovořit jejich mluvou, takže byl rád, když skončila směna a zbavil se jejich společnosti: „Slušně s nimi člověk mluvit nemůže, poněvadž by tomu nerozuměli, a když jim to řekne sprostě, tak si z toho nic nedělají, protože jsou na to zvyklí. Ale je to úpadek, úpadek pro mě a psychické utrpení, když jsem svědkem svého hrubnutí. A jinak to nejde, nechci-li být ‚pán pro legraci‘ a nechci-li dostat komplex méněcennosti. Jediné východisko je zmizet, rozjet se dál v širý kraj a zkusit štěstí jinde.“¹⁹

III.

Kalvoda měl své plány a jedním z nich bylo projet a poznat co největší kus Ameriky. Když od Chudoby dostal adresu bývalého lidoveckého poslance ing. Josefa Podleny, který se usídlil v městečku Dickinson ležícím v Texasu na jihu Spojených států, využil příležitosti. Napsal Podlenovi, že se právě chystá na jih a dotazoval se na možnosti sezónní práce při česání ovoce nebo bavlny a na ubytování. Podlena odpověděl: „Zatím můžete bydlet u mne, než se něco najde. Mám dost velký pokoj a babka nám půjčí ještě jednu postel. Autobus staví před kostelem. Naproti kostelu je restaurace, kde se zeptáte na obchod J. R. Klecka, je to našinec a ví, kde bydlím [...] když chcete pikovat bavlnu, můžete jít ne na jedno, ale deset míst současně, též v továrně na čištění a lisování bavlny je dosti příležitostí.“²⁰

V polovině srpna se Kalvoda vydal na cestu. Byl chudší o několik ideálů, ale bohatší o našetřené úspory. Svůj odchod ze Saint Louis oznámil Smutnému a zároveň mu sdělil, že je stejně jako Chudoba proti zastoupení Orla v RSC, protože „podporovat Radu v dnešním složení nemůže s čistým svědomím žádný opravdový demokrat a křesťan“.²¹ Na podobné téma psal do Německa Rudolfu Kremplovi: „Lidová strana patří minulosti. Jedinou možností je zde Křesťansko demokratické hnutí [...] Osobně jsem přesvědčen, že se nám jednou podaří porazit socialistickou většinu v RSC – eventuelně

19. Dopis Josefa Kalvody Oldřichu Holubářovi a Karlu Hrudovi ze dne 7.6. 1952.

20. Dopis Josefa Podleny Josefu Kalvodovi z 26.7. 1952

21. Dopis Josefa Kalvody Janu Smutnému z 26.7. 1952.

porazit Radu vůbec a že to bude KD hnutí, které se stane osou III. zahraničního odboje [...] V této věci je rozhodující vývoj v USA – prezidentské volby v první řadě [...] Procházka a spol. se kolaborací se socialisty už pohřbili a nikdo za nimi nestojí.²²

Po krátkém pobytu u Podleny se Kalvoda dostal do města Galveston na pobřeží Mexického zálivu Atlantského oceánu, kde získal místo znovu jako pomocný ošetřovatel v nemocnici. Texas mu připadal stejně jednotvárný jako Iowa, nadšen byl jen pobřežím a krásnými palmovými háji a oleandrovými keři. Přibližně po čtyřech týdnech se vydal na další cestu, tentokrát směrem na západ do průmyslového Los Angeles, ležícího ve státu Kalifornie na břehu Tichého oceánu. Cestou přes Nové Mexiko a Arizonu viděl z autobusu jen vyprahlou poušť, ale kalifornské pobřeží Tichého oceánu plné zeleně, kvetoucích zahrad a rozrůstajících se měst mu připravilo nádherný zážitek.

V Los Angeles a v Kalifornii vůbec se Kalvodovi konečně zalíbilo a rozhodl se přečkat zde zimu. Získal místo strojaře v malé továrně na výrobu součástí do letadel, kde obsluhoval frézy a vrtačky. Byl zařazen do noční směny a pracoval pět dní v týdnu, i s přesčasy celkem 58 hodin. Plat měl 360 dolarů měsíčně a mohl si pronajmout vlastní byt s kuchyní a koupelnou.

Našel si zde nové přátele mezi Američany i mezi uprchlíky. Místní krajan-ský spolek hrál ochotnické divadlo, a tak se jako starý „komediant“ přidal, aby vypomohl s neobsazenou rolí. Divadelní soubor zkoušel v Hollywoodu, kde bylo známé středisko světové kinematografie, dle Kalvody *středisko světové pakultury* (Hollywood je připojen k Los Angeles stejně jako například Pasadena, Long Beach a Santa Barbara). Přes toto hodnocení se mu Hollywood zamlouval a po zkoušce se zájmem prochodil filmová studia, obdivoval rozsáhlé zahrady a se vzpomínkou na rodnou Vysočinu šplhal na místní skály. Divadelního představení komedie *Na letním bytě*, které Kalvoda se souborem nacvičil, se zúčastnil jako divák také český herec židovského původu Hugo Haas, který emigroval z Československa před nacistickou okupací. Kalvoda se ho po představení ptal, zda se mu stýská po domově, a dozvěděl se, že stesk ho po prvních dvou letech přešel a že jen občas si vzpomene na své rodiště Brno.

V Los Angeles se Kalvoda nejvíce sblížil s exulanty manželi Stanislavem a Annou Brožkovými a jejich vzájemné přátelství přetrvalo až do devadesátých let. O společenský život zde neměl nouzi, ale začala ho opět pálit půda

22. Dopis Josefa Kalvody Rudolfu Kremplovi z 8.8. 1952. Krempel, který s Kalvodou zakládal SKM v Murnau, žil stále v Německu. Po zrušení tábora v Murnau (3.8. 1950) byl přeložen do tábora v Mittenwaldu a později do tábora Valka u Norimberku. Pro vleklou nemoc se oddálila jeho emigrace do Spojených států.

pod nohama. Byl příliš vzdálen od exilové politiky a chyběl mu živý kontakt s „děním“, které probíhalo v New Yorku, Washingtonu a Chicagu. Byl stále přesvědčen, že je třeba vybudovat ryze politickou křesťanskou organizaci s širokou členskou základnou, která by se díky svému programu a podpoře exilových „mas“ mohla stát legitimní opozicí vůči Radě svobodného Československa, nahradit stagnující lidovou stranu a usilovat o vůdčí postavení v protikomunistickém odboji.

Z Los Angeles psal v tomto smyslu Chudobovi: „Ještě před odjezdem z Norska mi psal Ghelfand, abych organisoval v USA KDH, a dával mi k tomu svoje pověření. Po rozmluvě s Tebou jsem se rozhodl vyčkat a neukvapovat se. Nyní se mi zdá nejpříhodnější okamžik k položení základů k budoucí masové organizaci [...] Celý odboj sténá na nedostatek ideové náplně: ‚Nemáme ideu, nemáme zač bojovat‘ jsou slova, s nimiž se setkávám tak často. A má-li se KDH stát osou III. odboje, pak to vyžaduje jeho zpopularizování mezi uprchlíky. Nyní po porážce socialistických tendencí v USA je k tomu psychologicky nejvhodnější okamžik.“²³

Chudoba sdílel názor, že „je třeba připravovat hnutí, které by v našem národě zjednálo platnost křesťanským zásadám sociálním a hospodářským [...] Že to bude hnutí nové, neznamená, že bychom šmahem odmítali celou čs. stranu lidovou. Její ideologie byla dobrá, její praxe méně; její dnešní stav se rovná naprosté stagnaci – v záplavě socialistického tisku se například nemohla na jediný časopis v emigraci.“ Jeho stanovisko k vytvoření organizace však bylo odlišné od Kalvodova a stále se držel kréda, že není vhodné vytvářet větší organizační těleso: „Za takový, pro naše úkoly vhodný tvar považují místní skupiny, které mohou mít svůj demokratický spolkový řád [...] Celkovým pojítkem všech skupin pak není nějaký vrcholný orgán, nýbrž časopis hnutí.“²⁴ Svůj postoj vysvětloval nestálostí a nespolehlivostí organizačních útvarů v exilu vzhledem k tomu, že lidé se neustále stěhují a přesné demokratické hlasování a kontrola zvolených orgánů jsou nemožné. Proto dával „stále přednost tomu, být pouze hnutím ideovým a vstoupit, tak řečeno, do skutečnosti až doma nebo krátce před návratem.“²⁵ Počátkem roku 1953 Chudoba Kalvodovi psal, že se blíží doba, kdy by ho mohl potřebovat v New Yorku, neboť se připravuje dohoda nesocialistických politických stran o dalším společném postupu v exilu.

23. Dopis Josefa Kalvody Bohdanu Chudobovi z 21.12. 1952.

24. Otevřený list Bohdana Chudoby *Bratřím v Kanadě* datován *Na bílou sobotu 1952*.

25. Dopis Bohdana Chudoby Josefu Kalvodovi z 29.1. 1953.

Kalvoda byl již stejně rozhodnut opustit Kalifornii a odpověděl, že přijede do New Yorku, kdykoliv to Chudoba uzná za žádoucí. Prozatím zamířil znovu do Rock Rapids, kde navštívil příbuzné, a odtud se vypravil do Chicaga. Využil nabyté dovednosti a krátce pracoval opět jako strojař. Během svého ani ne měsíčního pobytu v Chicagu se sešel s mnoha českými exulanty. Mezi nimi též s předsedou početného Sdružení čs. demokratických uprchlíků v Chicagu²⁶ Jaroslavem Rabasem, s nímž se znal ještě z Československa. Na konci března se vypravil do New Yorku v dobré náladě a s vyhlídkou na to, že se opět zúčastní politických bojů.

IV.

Přestože pracovní nabídka v New Yorku byla mnohem menší než v Chicagu a v Los Angeles, našel si Kalvoda prostřednictvím inzerce práci už druhý den po svém příjezdu. Na novém místě měl plat jen 65 dolarů (1,50 na hodinu) týdně, a to za nejtěžší práci u obráběcích strojů, jakou v Americe dosud dělal. Pronajal si dvoupokojový byt, kde zanedlouho ke své velké radosti mohl ubytovat „podnájemníka“. Byl jím starý přítel z Norska Michal Jelenffy, který ve Švýcarsku dokončil studium ekonomie a přicestoval do Spojených států.

Kalvodův pohled na New York se ani nyní příliš nelišil od prvního dojmu před rokem a půl: „Město je divné, skoro bych řekl zabíjející tělo i ducha [...] s kulturou, nočními podniky, prostě velký svět, ale našinec na to nemá ani čas, ani peníze. Nikde v Americe jsem neviděl tolik žebráků a drbanů jako tady. Prostě: N. Y. je horší částí Ameriky.“ Jediným důvodem pobytu v New Yorku proto tehdy pro něho byla politika: „Čeká mě zde boj a já z něj utéci nesmím.“ Netušil, že zde zakotví na dlouhých osm let a že zdejší pobyt zcela změní jeho další život.

Nejdříve začal pravidelně navštěvovat Chudobu a snažil se smířit ho s několika „opozičními“ lidovci. Setkal se také s dr. Petersem, který pracoval pro americkou republikánskou stranu a podílel se na Eisenhowerově předvolební kampani. Na doporučení Chudoby a Peterse se Kalvoda stal členem výboru právě založené Jednoty za svobodu a demokracii v ČSR. Tento nadstranický spolek vznikl v New Yorku s proklamovaným cílem sjednotit nesocialistický tábor (jak Kalvodu předtím informoval Chudoba) a poukazovat na nedemokratickou politiku RŠČ. Vznik spolku iniciovali agrárníci blízcí

26. Sdružení čs. demokratických uprchlíků v Chicagu vydávalo v letech 1954 až 1974 v nákladu 1500 kusů jeden z nejkvalitnějších nesocialisticky zaměřených časopisů českého exilu – *Zpravodaj*, který byl rozeslán do celého světa.

Josefu Černému a jeho předsedou byl zvolen prof. František Král. Peters a Chudoba byli stejně jako nyní Kalvoda členy výboru.²⁷

Jednota oslovila svými memorandy představitele National Committee for Free Europe (NCFE), jehož prostřednictvím byla financována RSČ, dále senátory a kongresmany. Upozorňovala je na minulost vůdců, převahu socialistů a nedemokratické praktiky v RSČ. Snažila se legitimizovat své působení mj. navázáním spolupráce se zástupci Slováků a dalších podmaněných národů. Ještě razantněji však vystupovalo proti RSČ a RFE Sdružení čs. demokratických exulantů v Chicagu (mimo jiné zaslalo protestní memorandum proti jmenování Peroutky ředitelem RFE proslulému senátorovi McCarthy-mu, předsedovi senátního podvýboru pro neamerickou, tj. protiamerickou, činnost). Kalvodovi se zpočátku zdálo, že by Jednota skutečně mohla být politickou protiváhou RSČ, ale později se přesvědčil, že podstatnou změnu nepřinese. Měl dojem, že v neposlední řadě je jejím cílem zajistit výhodnější pozice agrárikům při jejich (Černého) případném znovuzapojení do RSČ. Tento „dojem“ se měl zanedlouho potvrdit.

To ho jen utvrdilo v přesvědčení, že je třeba začít konečně naplno budovat organizaci Křesťansko demokratického hnutí. Začal znovu intenzivně korespondovat se svérázným novinářem Simeonem Ghelfandem, který se po krátkém působení v Itálii vrátil do Bruselu a stále vydával *Rozpravy*. Ten jako zakladatel a úřadující generální tajemník KDH, které mělo místní organizace v několika evropských zemích, uzavřel v roce 1953 dohodu o vytvoření Ústředí demokratického exilu z Československa (ÚDE) společně s národními demokraty, českými federalisty a odnoží sociální demokracie.²⁸ Ghelfand věřil,

27. Jednota pro svobodu a demokracii byla založena 24.2. 1953 po projevech prof. dr. Františka Krále, dr. Josefa Černého, dr. Bohdana Chudoby a Miroslava Švestky. Jak vyplývá z dochovaných zápisů výborových schůzí (Pozůstalost J. K.), měla Jednota v říjnu 1954 přibližně dvě stě registrovaných členů ze Spojených států i z dalších zemí.

28. Ghelfand byl v roce 1952 propuštěn z Radio Roma a vypovězen z Itálie. Podle jeho podání to bylo zásluhou intrik bývalého zaměstnance čs. ministerstva zahraničí dr. Adolfa Plachého žijícího v Itálii a exkomunikovaného kněze Machuly, o nichž se domníval, že jsou ve službách extrémně levicového Československého zahraničního ústavu v exilu, který byl, jak se potvrdilo v devadesátých letech, napojen na komunistickou zpravodajskou službu. Tento případ je podrobněji popsán v knize *Z bojů o zítřek I.*, s. 92. *Dohoda o vytvoření Ústředí demokratického exilu z ČSR* byla podepsána v Bruselu 15.5. 1953. Za KDH ji stvrdil Simeon Ghelfand, za Sdružení českých demokratických federalistů Vladimír Pekelský a za Čs. národní demokracii Rudolf Kopecký (který sice národně demokratickou stranu v exilu založil, ale jeho

že základ „protiradovské“, „protikošické“ a protisocialistické koalice bude právě v ÚDE (nikoli v „agrárníké“ Jednotě) a že tato koalice vytlačí z politického výsluní národní socialisty a jejich spojence v RSC.

Ghelfand již v březnu 1951 (viz předchozí kapitola) přizval ke spolupráci Chudobu, s nímž (a se Slovákem Haljanem) o půl roku později vydal společné prohlášení o cílech křesťanské demokracie v exilu.²⁹ Brzy se ale dostali do zásadního sporu. Ghelfand Chudobovi vytykal jeho nechuť začít příznivce *Rozprav* organizovat do politické strany a vinil ho, že zabránil vzniku KDH v Kanadě, a z toho, že americkým představitelům NCFE sdělil, že KDH je nepolitické, pouze ideové hnutí. Vybízel Kalvodu, aby začal s jeho (Ghelfandovým) pověřením jako oblastní předseda pro Spojené státy budovat KDH sám. Ten však odmítl dělat cokoli „proti Chudobovi“ a chtěl postupovat jen v souladu s ním. Ghelfand na tuto jeho „slabost pro Chudobu“ reagoval: „Nežádal jsem od Tebe, abys šel proti Chudobovi, nýbrž abys dělal KDH v Americe.“³⁰ Kalvoda nejprve znovu navrhoval, že zdejším oblastním předsedou by mohl být Chudoba a on sám by dělal organizační práci. Nakonec ale přistoupil na Ghelfandův návrh a přijal pověření jako oblastní zástupce pro Spojené státy. Nejprve shromáždil skupinu asi deseti příznivců a založil buňku přímo v New Yorku. K členství dále přizval své katolické přátele z Chicaga, Los Angeles a dalších míst.

V New Yorku mezitím začali lidovci – členové RSC (Procházka, Klimek, Ducháček ad.) vydávat *Nové obzory*. Časopis však nepřečkal rok svého založení (1953) a byl nahrazen občasníkem *Informační listy ČSL* v exilu. Lidovci měli rovněž svůj „prostor“ v *Katoliku*, jejich politický vliv v RSC byl však zanedbatelný. Dva jejich katoličtí oponenti byli nečekaně podpořeni z Vatikánu – Chudobovi a Ghelfandovi byl udělen Řád Nejsvětějšího Spasitele za zásluhy v boji proti komunismu. Dle Ghelfanda byl navrhovatelem tohoto ocenění kardinál Tisserand. Přes svou rozhořčenost nad „apolitičností“ Chudoby se Ghelfand pokusil znovu se s ním spojit a požádal Kalvodu, aby ho získal pro KDH. Když se to Kalvodovi podařilo a Chudoba přijal (v létě 1953) nabídku předsednictví, vítal to Ghelfand s povděkem. Chudoba se ale své „nepolitické“ strategie zcela nevzdal a mezi těmito dvěma mimořádnými mys-

„mandát“ byl omezen rozštěpením strany, po němž se od jeho skupiny oddělily dva proudy vedené Zdeňkem Rysem žijícím v Paříži a dr. Miroslavem Rašínem, který žil v Uruguayi. Rys i Rašín přijali členství v RSC, Kopecký se s touto organizací nikdy neztotožnil).

29. Text prohlášení byl publikován v bruselských *Rozpravách* (1951, září).

30. Dopis Simeona Ghelfanda Josefu Kalvodovi z 4.6. 1953.

liteli (ale také mimofádně paličatými „rozumáři“) mělo v nedaleké budoucnosti dojít k dalšímu jiskření.

V září 1953 se Chudoba stal oficiálně předsedou KDH. Ghelfand zůstal generálním tajemníkem a Kalvodovi napsal: „Organizační spor mezi mnou a Chudobou – který je nyní urovnán – nebyl kvůli kompetenci oblastních výborů, nýbrž v pozadí bylo toto: buď zůstane KDH dosavadní impotentní stolní společností ‚ohnivzdorného uhlí‘, anebo se přemění v pevnou a disciplinovanou politickou stranu. Tobě patří největší díky za zdoání Chudobova defaitismu. Nyní jsem klidný a spoléhám hlavně na Tebe, musíš totiž Ch. hlídat, aby zase nezačal vyhazovat zadníma nohama. Rozjedzte KDH v Americe!“ Další Ghelfandův cíl byl navázat spolupráci s německými křesťanskými politiky: „Omračující vítězství Adenauerovo rázem postavilo Německo na první místo po USA. [...] Němci nesednou na kontinuální lep pp. Zenklů a Procházků [...] Musíme si získat Bonn.“³¹

Ghelfand měl potvrzeno od svého „muže“ v Německu, který byl, jak vyplývá z jeho dopisu, blízký německému ministru Theo Blankovi, že kancléř Adenauer byl informován o KDH a o vytvoření Ústředí demokratického exilu. Dostal údajně z Německa výzvu, aby se pokusil začlenit do ÚDE také Prchalův Český národní výbor (který byl dobře zapsán u sudetských Němců) a agrární stranu, jejíž předseda Josef Černý byl doporučován do čela ÚDE. Ghelfand tedy poslal nabídku ke spolupráci Prchalovi i Černému (včetně nabídky předsednictví ÚDE), ale oba k jeho poněkud škodolibé radosti odmítli. Kalvoda byl větší diplomat a chtěl do ÚDE najisto přizvat agrární stranu, případně usilovat o spojení ÚDE s Jednotou a chicagským Sdružením a dohodnout se také s Prchalovým ČNV, ale nic z toho se nepodařilo uskutečnit.

Z dnešního pohledu je zřejmé, že vzájemná revnivost, namyšlenost a nedostatek diplomacie, tedy chování, které Ghelfand a další příslušníci nesocialistického tábora oprávněně vytýkali členům RSC, se vyskytovaly i u nich. (Ghelfand v dopisech nezastíral svůj despekt vůči Prchalovi, jehož nazýval „poněkud vypelichaným Lvem“, a vůči Černému o „jehož duševních schopnostech měl pochybnosti“). Prchalovci reagovali na Ghelfandovu nabídku odmítavým článkem ve svém londýnském časopisu *České listy*, na který zase Ghelfand ostře odpověděl v *Rozpravách*. Jménem Černého se Ghelfandovi ozval člen Jednoty a předseda exilové živnostenské strany Karel Štekr, který ho žádal, aby dal Černému (který se současně ucházel o předsednictví RSC) více času na rozmyšlenou. Ghelfand „stanovil“ Černému termín odpovědi a prodloužil jej ještě o dva týdny a potom mu oznámil, že akceptuje jeho

31. Dopis Simeona Ghelfanda Josefu Kalvodovi z 23.8. 1953.

rozhodnutí nepřijmout místo předsedy ÚDE.³² Prchalovci, ani agrárníci neučinili vůči KDH a ÚDE jakékoli vstřícné kroky. První se stále dovolávali svého výsadního postavení v exilu, které nemělo v roce 1953 již ani ten nejmenší základ v realitě. Druzí koketovali se získáním většího vlivu v Radě svobodného Československa a na podzim roku 1953 se k RSČ znovu připojili. RSČ byla na nátlak Američanů reorganizována, ale k jejímu přetvoření ve skutečně reprezentativní orgán, ani k vytvoření nového tělesa (uznávaného Američany) nikdy nedošlo pro naprostou nemožnost dohody socialistů s nesocialisty a vzhledem k postoji agrárníků.³³

V *Rozpravách* č. 13 z října 1953 bylo publikováno provolání KDH podepsané za přípravný výbor KDH Chudobou a Ghelfandem. Bylo to už jejich druhé společné provolání. Obsahovalo oznámení, že volné sdružení příznivců křesťanské demokracie kolem časopisu *Rozpravy* bude přeměněno v politickou organizaci. Tři základní programové cíle KDH byly: úsilí o konec komunistické tyranie a svobodné volby ve vlasti, prosazování křesťanské sociální nauky a zřízení svobodných odborových organizací, zřízení federace – přiznání státotvorného práva všem národům žijícím na území Československa do roku 1945 – a přizvání národů žijících v podunajské oblasti k úsilí o vytvoření politicky neutrální Podunajské federace.

Z programu KDH vyplývala opozice vůči RSČ, jeho předáci byli pro součinnost s jinými skupinami organizovanými v exilu, ale vylučovali možnost spolupráce s marxisty a „košičany“. Dalším cílem byla snaha změnit socialistickou orientaci ve vysílání RFE v křesťanskou. KDH odmítalo jako ředitele české sekce socialistu Ferdinanda Peroutku, ale také redaktory křesťanské orientace Alexandra Heidlera a Jaroslava Pecháčka, kteří podle Ghelfandova hodnocení zastávali socialistickou a v boji proti komunismu nedůslednou linii.

V.

Ve dnech 5.–6. 12. 1953 se Kalvoda společně s dalšími členy Jednoty (Petersem, Kybalem a Vobořilem) zúčastnil ve Washingtonu konference *The National*

32. Ghelfand však nebyl příliš loajální ani vůči spojencům v ÚDE: „V procesu dalšího politického vývoje v exilu a i doma [...] KDH spolkně s chlupama a beze zbytku celou demokratickou pravici a rozloží přítom levici jedna radost.“ Dopis Simeona Ghelfanda Josefu Kalvodovi z 15.10. 1953.

33. Viz Zdeněk Jirásek, Miloš Trapl, *Exilová politika v letech 1948–1956*. Olomouc, 1996, s. 60. O tomto rozkolu a vzniku Pracovního výboru RSČ na nátlak Američanů se zmiňují rovněž Čelovský a Kosatík.

Conference on Freedom and Peace through Liberation svolané kongresmanem Armstrongem a napsal o ní krátký článek publikovaný v chicagském *Katolíku*. Na konferenci přišli také zástupci RSC, Procházka, Slávik, Klímeck, Ripka a Zenkl. Konference přijala patnáctibodovou rezoluci – žádost o prosazování osvobozovací politiky vůči národům porobeným Sovětským svazem, která byla odeslána prezidentu Eisenhowerovi a Kongresu Spojených států.

Některé z bodů této rezoluce byly písemně navrženy prostřednictvím prohlášení KDH, které Kalvoda předal Armstrongovi před začátkem konference. V úvodu rezoluce stálo: „Svět nemůže zůstat zpola otrockým a zpola svobodným, svobodné národy nemohou spoluexistovat s režimy ovládanými ateistickým, tyranským, útočným komunismem. Proto tvrdíme, že je povinnost všech svobodných národů a všech svobodných vlád vyvinout veškeré úsilí a použít všech mírových prostředků k osvobození všech lidí zotročených sovětskou tyraní.“ Poté, co byla rezoluce odhlasována a přijata, žádali Zenkl, Ripka a Procházka kongresmana Armstronga o vypuštění bodu 10 („Pojem osvobození zahrnuje v sobě sebeurčení a svobodu pro každý národ, uplatnitelné na celém světě, tak jak byly prohlášeny v Atlantické Chartě bez zřetele na stávající státy“) a 11 („Konference uznává právo deportovaných národů kterékoli národnosti na návrat do svých domovů a práva těchto obětí na plnou restituci. Pachatelé zločinů proti lidskosti mají být potrestáni po zjištění viny řádným a spravedlivým soudem“).

Po odmítnutí jejich žádosti se Zenkl a Ripka stále vměšovali do jednání rezolučního výboru, ale vystoupením přítomných členů Jednoty byli umlčeni. Vobořil přečetl úryvky z Ripkovy knihy *East and West*, velebící Sovětský svaz a přátelství s ním, a Kalvoda upozornil členy výboru na skutečnost, že Ripka se po válce jako ministr obchodu podílel na pronájmu uranových dolů Sovětskému svazu a že Ripka i Zenkl nesou jako členové vlády spoluodpovědnost za sovětizaci Československa.³⁴

Pro Huberta Ripku to nebyla zdaleka poslední nepříjemná situace ve Spojených státech. Dalšími byly například veřejný výslech McCarthyho senátním podvýborem pro podezření z prosovětské činnosti a Kalvodův článek v *New York Herald Tribune* pod titulkem *Bývalý politický vězeň odpovídá Hubertu Ripkovi*. Prohrál také soudní při s dr. Štefanem Osuským, který ho žaloval pro publikování nactiutrháčných nepravdivých výroků, a byl po několikaletém soudním řízení odsouzen zaplatit mu 4 500 dolarů odškodného.³⁵

34. Josef Kalvoda, *Na jedné Washingtonské konferenci*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 136–140.

35. Josef Kalvoda, *Komu Ripka slouží*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 223; -Štkr- (Karel Štekr), *Dr. Hubert Ripka odsouzen americkým soudem v New Yorku*. In: *Z bojů o zítřek*

Na zmíněné konferenci se Kalvoda sešel s předsedou slovenské organizace starousedlíků, Slovenské ligy v Amerike³⁶, Philipem A. Hrobákem a představitelem organizace exulantů Slovenské národní rady v zahraničí dr. Josefem Mikušem. Seznámil je s programem KDH a sdělil jim své postoje vůči RSC a RFE. Hrobák později Kalvodovi napsal, že Slovenská liga je jednoznačně proti zachování Československa a za právo Slováků rozhodnout o své samostatnosti a upozorňoval ho, že může spolupracovat s českým KDH jen tehdy, pokud budou jeho představitelé respektovat právo Slováků na samostatný stát. Zároveň uvedl, proč Liga neuznává RFE, VOA a RSC: „Uznání reprezentanti Slovákov nech hovoria za Slovákov a uznaní Česi za Čechov, keď sa hovorí o národnej existencii alebo o slobode národov [...] My sme proti tomu, aby ľudia z ‚Council of Free Czechoslovakia‘ hovorili za nás alebo za slovenský národ.“³⁷

Ve Washingtonu se Kalvoda setkal ještě s českým katolickým knězem prof. Františkem Dvorníkem, který byl mezinárodně uznávaným historikem-byzantologem. Dvorník se během války v Londýně snažil založit opo-

I., s. 338. Ripka byl mj. vyslýchán senátním podvýborem pro vyšetřování neamerické (protiamerické) činnosti antikomunisty Raymonda McCarthyho. Senátor McCarthy je dodnes označován v českém tisku jako „bubák“ americké demokracie a jeho vyšetřovací činnost je některými novináři a publicisty hloupě srovnávána s komunistickým terorem v padesátých letech. Faktem je, že McCarthy zahájil svým projevem ve Wheelingu v roce 1950 křížové tažení proti napomahačům komunistů ve Spojených státech, zvláště pak ve státní správě a veřejném životě. Ti, kdo se stali jeho „obětmi“, byli veřejně dehonestováni a byla ohrožena, případně ukončena jejich kariéra, nikdo však nebyl vězněn, mučen ani popraven. Podle dnešního poznání se to v době „mccarthysmu“ ve Spojených státech komunistickými agenty a jejich užitečnými idioty (jak označoval bolševický vůdce Lenin své nevědomé napomahače) jen hemžilo. U veřejnosti populární senátor však podle znalců americké politiky tehdy přecenil své možnosti a proti němu se nakonec soustředil silný tábor zahrnující prokomunistické síly a „naivní a krátkozraké socialisty, liberály i konzervativce, kteří si nechali namluvit, že senátor ohrožuje americké demokratické tradice“ (Emil Ludvík, *In memoriam bojovného senátora McCarthyho*. In: Josef Kalvoda, *Studená válka 1946–1989*. Kladno 2001, s. 23). McCarthy byl v rozsáhlé mediální kampani napadán ze všech stran, avšak při veřejném senátním vyšetřování mu byla prokázána vina pouze v jednom případě z více než šedesáti obvinění, která proti němu byla vznesena (tamtéž, s. 24).

36. Slovenská Liga v Amerike byla krajanská občanská a kulturní federace Američanů slovenského původu, založená roku 1907 v Clevelandu ve státě Ohio.

37. Z dopisu Philipa Hrobáka Josefu Kalvodovi z 8.1. 1954. Kalvoda Hrobákovi odpověděl dopisem z 14.1. 1954, že si KDH rozhodně nepřeje návrat k benešovskému Československu, ale bude usilovat o vytvoření podunajské federace a že stojí o další spolupráci.

zici proti Benešově sovětofilské politice, ale později se věnoval výhradně své vědecké práci. Nyní souhlasil s programem KDH a přislíbil, že se bude snažit působit ve prospěch nového křesťanského hnutí. Odmítl však členství, protože nedůvěřoval vedení Ghelfanda a Chudoby, kterým podle jeho mínění chyběla rozvaha a diplomacie, kteří jsou ukvapení a nekontrolovatelní, navíc s diktátorskými sklony.

Další vývoj událostí v KDH dal Dvorníkovi za pravdu. Oba jmenovaní se necelý měsíc po publikování druhého společného provolání dostali do vzájemného střetu. Konflikt vznikl poté, co Ghelfand odmítl publikovat v *Rozpravách* Chudobův článek, který vítal změny v RSČ, kladně hodnotil nového předáka RSČ agrárníka Černého a byl kupodivu vstřícný také k dalším „košičanům“ Procházce a Majerovi. Chudoba reagoval tím, že článek poslal do německých novin a zároveň vypověděl dohodu s Ghelfandem o dalším postupu v rámci hnutí. Rozhodl se vypsát volby vedení KDH ve snaze Ghelfanda odstranit z místa generálního tajemníka. Korespondenční volby sice proběhly počátkem roku 1954, ale Ghelfanda nevyřadily, neboť naprostou většinou hlasů potvrdily jak předsedu Chudobu, tak i tajemníka Ghelfanda.

Další spolupráce však byla nemožná. Kalvoda se ze všech sil snažil konflikt urovnat, ale přes vynaložené úsilí se mu to nepodařilo. Při té příležitosti dokonce odmítl nabídku Chudoby, aby se sám stal generálním tajemníkem KDH místo Ghelfanda, a nabídku z druhé strany, aby přijal předsednictví pro Spojené státy místo Chudoby. Počinání obou zhodnotil: „Mám-li být spravedlivým, vina je na obou stranách. Říká se, že moudřejší ustoupí. Podle tohoto přísloví by se ukázali nemoudřími oba dva dotyční [...] oba dva tito lidé jsou paličatí a mají často diktátorské způsoby jednání.“³⁸

38. Ghelfand vytýkal Chudobovi přílišnou vstřícnost vůči agrárníkovi Josefu Černému a jeho Pracovnímu výboru RSČ, loajalitu k Procházce a lidové straně vůbec. Byl proti jakékoli spolupráci s „košičany“, stavěl se proti přílišnému otevření KDH i proti korespondenčním volbám vedení KDH, což zdůvodňoval obavami z nastrčených členů a „voličů“, kteří by mohli KDH škodit. S odstupem lze říci, že sám byl do jisté míry obětí svého nepřesného hodnocení reality a vlastních možností v politice. Mezi jeho zásluhy však patří kromě kvalitní publicistické činnosti odhalení Československého zahraničního ústavu v exilu jako organizace, na níž byla napojena komunistická StB a také vytyčení linie mezi programem křesťansko-demokratickým a křesťansko-národněfrontovním. Oproti tomu Chudoba prosazoval nepolitickou – ideovou práci a kolísal ve své loajalitě k lidové straně. Roztržka mezi oběma jmenovanými byla zřejmě nevyhnutelná. Chudoba činil vlastní „nezávislá“ rozhodnutí, zatímco Ghelfand si zase jako zakladatel KDH vyhrazoval právo veta ve všech důležitých věcech. Když došlo k neshodám, oba je bez váhání rozšířili o staré rozepře.

Přes tato vyjádření a ostrá slova na adresu Ghelfanda, kterému vytkl nechuť k provedení voleb a demagogické argumenty, Kalvoda uznal, že Ghelfand byl většinou v právu a že projevil na rozdíl od Chudoby aspoň částečnou vůli ke smíru. Chudobou byl velmi zklamán, zvláště když zjistil, že se obrací i proti němu, přestože se ho do poslední chvíle snažil zastávat. Nakonec dospěl k rozhodnutí: „V žádné organizaci s ním spolupracovat nechci, poněvadž se s ním spolupracovat nedá [...] je prchlý, ukvapený, ješitný a v poslední době upadá z jedné lži do druhé.“ Poté, co léta Chudobu uznával a propagoval jako katolického vůdce, přiznával: „Stálo mne to mnoho trpkých chvil, hrůzu peněz a ztraceného času [...] Kvůli Ch. jsem se isoloval od mnoha lidí – a zbytečně. Raději udělat za tím tečku.“ Své zklamání z Chudobova chování později přirovnával k pocitům po rozchodu se svým učitelem Křivským, k němuž cítil podobnou důvěru.³⁹

Ještě než spor mezi Chudobou a Ghelfandem vyvrcholil, začala se v New Yorku scházet místní skupina KDH, kde byl kromě Kalvody a Chudoby nejaktivnějším Karel Hruďa, dalšími členy byli Smetana, Daněk, Sedláček, Kráčmar a Hrabica. Tato skupina připravila a vyhlásila na Chudobův návrh volby vedení KDH. V lednu 1954 začala vydávat bulletin *Křesťanská demokracie* s podtitulem *Zprávy Křesťansko demokratického hnutí v exilu*. Časopis, kde byl jako vydavatel označen Josef Kalvoda, měl dobrý ohlas a svou úroveň se přiřadil k *Rozpravám*. Na prvních dvou číslech se nejvýznamněji podíleli Kalvoda a Chudoba společně s Hrudou. Časopis stejného názvu vydával v roce 1954 také Antonín Baťa v Londýně, ale dle vyjádření jeho tehdejších čtenářů nedosahoval úrovně newyorského bulletinu.

Ke konečnému rozchodu Chudoby a KDH došlo v květnu 1954 na schůzce newyorské skupiny.⁴⁰ Chudoba přišel s návrhem zaútočit proti Ghelfandovi a *Rozpravám* článkem v *Křesťanské demokracii*, ale všichni přítomní se postavili proti tomu. Nato Chudoba prohlásil, že s touto skupinou již nechce mít nic společného, a ze schůzky odešel. Když mu nebylo umožněno zařadit do třetího čísla bulletinu jeho příspěvky, začal hledat nové spojence a vydávat svou vlastní „truc“ *Křesťanskou demokracii*.⁴¹ V ní publikoval vý-

39. Dopis Josefa Kalvody Františku Zemanovi z 24.5. 1954.

40. Tato schůzka se konala 21.5. 1954 viz dochovaný zápis (Pozůstalost J. K.)

41. Dle údajů v knize *Exilová periodika* (Lucie Formanová, Jiří Gruntorád, Michal Pribáň. Praha 1999, s. 275) vydal Chudoba pouze čtyři strojopisná čísla své „opoziční“ newyorské *Křesťanské demokracie* v rozmezí květen 1954 – leden 1955. Tamtéž (s. 326) je uvedeno, že *Křesťanská demokracie* vydávaná v Anglii vyšla pouze třikrát v roce 1954.

sledky voleb, na jejichž základě byl zvolen předsedou KDH. Vyhlášovatelé voleb – skupina KDH v New Yorku – však výsledky anulovali, protože všichni zvolení kromě Chudoby se sami vzdali funkcí. Tak zůstal Chudoba pouze papírovým předsedou ve svém časopise, v němž ještě po nějaký čas figurovalo fiktivní KDH stvořené a tvořené Bohdanem Chudobou. Z jeho *Křesťanské demokracie* se v následujícím roce staly pouze jednostránkové oběžníky.

Chudoba se díky svému jednání dostal do naprosté izolace. Proto se nejprve snažil navázat styky se sudetskými Němci a publikoval několik článků v listu *Sudetendeutsche Zeitung*, poté se připojil k Českému národnímu výboru generála Prchalý. Při svém vstupu do ČNV však ještě prohlásil, že tam vstupuje i s KDH jako do střešové organizace. Oznamil to mj. v únoru 1956 v německém časopise *Volksblatt*, ale Ghelfand krátce nato tuto zprávu dementoval tamtéž s vysvětlením, že Chudoba není členem KDH již od ledna 1954. Chudoba se v roce 1956 přestěhoval do španělského Madridu, kde působil jako redaktor a hlasatel českého rozhlasového vysílání, které bylo zřízeno madridskou rozhlasovou správou a vyhrazeno redakci Českého národního výboru.⁴²

VI.

Kalvoda se s ostatními členy KDH v New Yorku přidal na stranu Ghelfanda a stejně se ke sporu postavili v Německu, Anglii a Kanadě. Většina členů uznala nového předsedu, jmenovaného Ghelfandem, mladého příslušníka známého šlechtického rodu Ladislava Lobkowicze, žijícího v Bruselu. Kalvoda se stal místopředsedou a členem předsednictva společně s Karlem Hrudou a ing. Vladimírem Novotným (USA), Oldřichem Oberlandem (Kanada), Janem Kuttelwascherem (Anglie), Františkem Kuchyňkou (Norsko), Václavem Šourkem (Německo) a Marií Starou-Steinerovou (Belgie) a opět dostal od Ghelfanda pověření pro samostatnou práci ve Spojených státech. V *Křesťanské demokracii* byly publikovány programové cíle, politické směrnice, nové předsednictvo a čestné předsednictvo KDH. Jako ústřední orgán byly uvedeny *Rozpravy* a jako časopisy hnutí *Křesťanská demokracie-bulletin KDH*, New York a *Křesťanská demokracie*, Londýn. Organizace tak byla konečně usta-

42. Madridské rozhlasové vysílání v českém jazyce bylo zřízeno v roce 1955 na návrh Evropského dokumentačního a informačního střediska v Madridu. Návrh jakož i svěření redakce Prchalovu Českému národnímu výboru podpořili zřejmě představitelé sudetských Němců. Mezi autory příspěvků byli Lev Prchala, Karel Locher, Vladimír Ležák-Borin, Bohuslav Kerwitzer, Josef Nováček, Stanislav Brzobohatý-Berton, Radko Klein-Jánský. V Londýně vydal ČNV tři sborníky obsahující vybrané příspěvky z tohoto vysílání pod názvem *Madrid (I-III)*.

vena a měla všechny předpoklady zahájit politickou činnost. Ač mělo KDH dle Ghelfandova údaje z konce roku 1954 něco kolem tří set přihlášených členů, všechny podstatné myšlenky a návrhy dále přicházely především od dvou hlavních „tahounů“ Ghelfanda a Kalvody.

Mezi programové cíle vyhlášené v *Křesťanské demokracii* patřilo osvobození vlasti od komunismu, prosazování sociální nauky katolické církve, podpora středního a drobného podnikání, podpora mladých rodin, odmítnutí monopolního státního školství a zaručení práv soukromých a náboženských škol, odpolitizování odborů, odmítnutí zestátnění výrobních prostředků a tím i marxismu, socialismu a Košického vládního programu, přiznání práva Slováků na sebeurčení, přiznání práva sudetských Němců na návrat a práva na veškerou pomoc v jejich rekonstrukčním díle stejně jako práva na zajištění jejich národnostního statutu, vytvoření federativního státního celku – středoevropské unie, podunajského soustátí nebo začlenění do sjednocené Evropy.⁴³

KDH o sobě dalo vědět informativním prohlášením, které zaslalo různým organizacím a institucím včetně National Committee for Free Europe. Kalvoda poslal oficiální žádost KDH o přijetí do Křesťansko demokratické unie zemí střední Evropy (Christian Democratic Union of Central Europe – CDU-CE). Odtud dostal odpověď, že Československo je v CDUCE již zastupováno křesťansko demokratickou skupinou pod vedením dr. Adolfa Procházky s doporučením, aby se KDH spojilo s dr. Procházkou nebo dr. Bunžou a domluvilo společné zastoupení. Jako místopředseda KDH promptně odpověděl, že nové hnutí nechce mít s těmito prosocialistickými politiky nic společného vzhledem k jejich kolaboraci s komunisty, podílu na konfiskaci církevního majetku, postátnění církevních škol, odsunu Němců a Maďarů a Procházkově dosud neodvolanému podpisu pod Košickým vládním programem. Trval na žádosti o přijetí KDH jako samostatné složky zastupující českou křesťanskou politiku. Upozornil, že stejně tak Procházkou a spol. neuznává Slovenská národní rada v zahraničí (SNRvZ) a navrhoval vytvoření dvou skupin národních – české a slovenské. Přes svou vytrvalou snahu však KDH do CDUCE přijato nebylo a na této „frontě“ boj s lidovci prohrálo.⁴⁴

Kalvoda navázal přátelské kontakty s představiteli Slovenské národní rady v zahraničí (SNRvZ)⁴⁵ dr. Jozefem Paučem a dr. Jozefem Mikušem. Potvrdil

43. *Křesťanská demokracie*, New York, 1954, květen–červen.

44. Zmínka o přihlášce KDH do CDUCE byla publikována v *Informačním bulletinu ČSL v exilu* (New York, 1954, září) společně s podstatnou částí anglického textu odpovědi Josefa Kalvody, ve které se vyslovil proti spolupráci s Procházkovou skupinou.

45. Slovenská národní rada v zahraničí (SNRvZ) vznikla reorganizací Slovenské ná-

jím, že KDH stejně jako ÚDE přiznává Slovákům právo na sebeurčení, tedy případně i na vlastní stát. To jím samozřejmě nemohl slíbit nikdo z RSC, která hájila čechoslovakistickou koncepci a v níž byli „národněfrontovní“ zástupci Slováků Lettrich, Blaho a další. V únoru 1955 se Kalvoda dohodl s Paučem na znění společné dohody ÚDE a SNRvZ, která obsahovala v téměř nezměněné podobě návrhy obou stran – sám formuloval úvodní preambuli, zatímco text dohody dodal Paučo. Navrhovaná dohoda stvrzovala právo slovenského národa na sebeurčení, deklarovala vůli ke spolupráci českých a slovenských zástupců exilu a vůli k vytvoření evropské či středoevropské federace. K oficiálnímu podpisu nedošlo, protože SNRvZ stála po úmrtí Karola Sidora (1901–1953) před volbou nového předsedy. K uzavření dohody nakonec k nelibosti Kalvody nedošlo ani v dalších letech. Poté, co se v roce 1957 Slováci (SNRvZ) opět pokoušeli stát členy CDUCE, psal rozhořčeně (20. 6. 1957) Ghelfandovi: „Se Slováci se spolupracovat nedá. Jejich ‚návrh‘ dohody jsme přijali, ale byl to Paučo a spol., kdo přestali mít zájem na jejím uzavření. Zjevně nás nepovažují za skupinu dost vlivnou a silnou, aby se s námi ‚kompromitovali‘ v očích Slováků [...] Jsme přece [míněno Češi, pozn. aut.] jejich úhlavními nepřáteli podle toho, jak Hrobákovsko-Paučovská ‚Jednota‘ píše.“⁴⁶

Kalvoda jednal vsříčně rovněž se zástupci sudetských Němců, byt' zde si počínal poněkud obezřetněji než se Slováci. KDH mělo ve svém programu návrat sudetských Němců a zajištění jejich národnostní autonomie v rámci českých zemí, nepovažovalo však sudetské Němce za samostatný národ s nárokem na samostatný stát. Kalvoda měl při jednání dobrou pozici, protože Ghelfandovy *Rozpravy* byly často citovány v německém, respektive sude-toněmeckém tisku.⁴⁷ Nejprve se setkal se sudetoněmeckým zástupcem v Americe dr. Fialou, který podle jeho informací stále neúspěšně usiloval o uzavření dohody s českými agráři. Později pokračoval v rozhovorech s významným mužem – osobním tajemníkem mluvčího Sudetoněmeckého krajanského sdružení (Sudetendeutsche Landsmannschaft) dr. Rudolfa Lodgmana von

rodní rady Petera Prídavka, která byla během druhé světové války v opozici vůči Edvardu Benešovi a jeho exilové vládě. Jejím prvním předsedou byl Karol Sidor. Tato slovenská reprezentace usilovala o slovenskou národní svébytnost a neuznávala koncepci čechoslovakismu. SNRvZ se vzájemně nerespektovala s tzv. unionisty zastoupenými v Radě svobodného Československa. Ti však patrně představovali zanedbatelnou menšinu z řad slovenské emigrace. Viz Špetko.

46. Dopis Josefa Kalvody Simeonu Ghelfandovi.

47. *Rozpravy* byly citovány v *Sudetendeutsche Zeitung*, *Volksblatt* a *Frankfurter Allgemeine Zeitung*.

Auen, dr. Rudolfem Hilfem. Od něho se dozvěděl, že po vzniku nezávislého Západního Německa hodlá gen. Prchala se sudetoněmeckou podporou vytvořit společnou zahraniční reprezentaci, Čechů, Slováků a sudetských Němců. Psal o tom Ghelfandovi a sám byl v tomto případě opět pro spolupráci s Prchalou, který měl u sudetských Němců nezpochybnitelnou pozici od té doby, kdy jako první český politik veřejně uznal jejich právo na návrat podpisem tzv. Wiesbadenské dohody.⁴⁸ Ghelfand byl rovněž pro, ale nic významného se v tomto směru v budoucnu nestalo.

V roce 1957 se Kalvoda ve Spojených státech setkal se zástupci sudetských Němců znovu. V Německu žijící publicista Jiří Brada⁴⁹ zprostředkoval jeho setkání s bavorským ministrem práce a sociálních věcí Steinem, poslancem a funkcionářem umírněného sudetoněmeckého katolického spolku *Ackermann-Gemeinde* Hansem Schützem a předákem Sudetoněmeckého krajanského sdružení Walterem Becherem. Počátkem roku 1958 přijel Becher společně s Bradou do Washingtonu a New Yorku a přivezl s sebou návrh prohlášení k desátému výročí komunistického puče v Československu. Jeho cílem bylo získat představitele českého a slovenského exilu ve Spojených státech pro společný podpis. Za Slováky podepsal Jozef Mikuš, ale oslovení Češi – předseda KDH Kalvoda a předseda živnostenské strany Štekr – s nimiž se Becher setkal, prohlášení nepodepsali. Oběma vadilo, že v prohlášení nebylo zdůrazněno společně s odmítnutím postupimské deklarace i odmítnutí mnichovské dohody, z čehož podle jejich mí-

48. Wiesbadenská dohoda o spolupráci byla podepsána za sudetoněmeckou stranu členy prezidia Pracovní pospolitosti k ochraně sudetoněmeckých zájmů, Lodgmanem, Reitznerem a Schützem a za českou stranu představiteli Českého národního výboru Prchalou a Pekelským a ratifikována 4.8.–5.8. 1950. Mimo jiné v ní bylo poprvé vysloveno kladné české stanovisko k návratu vysídlených sudetských Němců do Čech.

49. Jiří Brada byl prvním jednatelem Svazu československého studentstva (SČsS) v exilu, těšil se naprosté důvěře vlivného předsedy této studentské organizace, národního socialisty Emila Ransdorfa, a byl považován za velkého odpůrce ČNV, doslova za „Prchalobijce“, který nevynechal jedinou příležitost k útoku a popichování příznivců ČNV. Když si na jeho chování stěžoval Radko Klein-Jánský tehdejšímu Prchalovu zástupci v Německu Vladimíru Pekelskému, ten vždy s povzdechem odpovídal: „To víte, to máte takové lidi“. K překvapení Jánského i všech ostatních se nakonec ukázalo, že Brada je „zvědem“ ČNV nasazeným do SČsS (právě Pekelským), který hrál bezchybně svoji roli. Po „provalu“ byl Ransdorffem ze SČsS vyloučen a na jeho místo nastoupil Zich. Brada se později stal osobním tajemníkem říšského poslance a předáka Sudetoněmeckého krajanského sdružení, Waltera Bechera. Viz můj rozhovor s Radko Kleinem-Jánským.

nění mohly vyplynout interpretace ve smyslu souhlasu podepsaných s připojením sudetoněmeckého území k Německu.

Kalvoda napsal Becherovi pozdravný dopis, v němž podpis odmítl. Napsal také Bradovi, kde vysvětloval, proč nepodepíše prohlášení ani jako soukromá osoba: „Je žádoucí nejen učinit konec národnostním tahanicím, jak je znalo devatenácté století a období mezi dvěma válkami, ale také odsoudit mnichovské řešení. Nesouhlasím se současným stavem věcí ve střední Evropě, avšak není možné s odmítnutím Postupimi nespojit odmítnutí Mnichova. Je známo, že nejen já, ale celé KDH odmítá zločiny spáchané na milionech sudetských Němců. Stejně tak odsuzujeme i zločiny spáchané na milionech Čechů. Nejenom čeští komunisté se dopouštěli a dopouští zločinů, ale i němečtí nacisté páchali zločiny na českých lidech. Jako křesťan a demokrat odmítám nejen komunismus, ale i nacismus, a to takovým způsobem, aby to bylo každému zjevné.“⁵⁰ Dal těmito slovy jasně najevo, kam až je ochoten v přátelském vztahu se sudetskými Němci zajít. Nicméně Becher s Bradou ve Spojených státech našli přece jen českého politika ochotného prohlášení podepsat. Byl jím Bohdan Chudoba, který se vrátil ze Španělska a k nelibosti členů KDH se pod Becherův text podepsal jako předseda KDH a člen ČNV. Kalvoda a jeho spolupracovníci jeho předsednictví opět dementovali a považovali to za další Chudobovu schválnost a definitivní tečku za případným obnovením spolupráce.

Kalvoda se v roce 1954 seznámil s dalším vlivným mužem německé národnosti, dr. Kurtem Glaserem, který žil ve Spojených státech (působil tam mj. jako profesor společenských věd na Edwardsville Southern Illinois University). Pod záštitou své agentury Glaser sbíral a vyhodnocoval informace pro senátora McCarthyho a rovněž pro kongresmana Kerstena pověřeného vyšetřováním příčin toho, že evropské státy zabrali komunisté. Glaser získal od Kalvody a Ghelfanda (kterého osobně navštívil při své pracovní cestě po Evropě) podrobné informace o poválečném vývoji v Československu a od Ghelfanda ještě obsáhlou dokumentaci o činnosti tzv. Československého zahraničního ústavu v exilu, který byl považován za instituci napojenou na československou komunistickou špionáž. Glaser na revanš pomohl Kalvodovi získat důležité kontakty na americké politiky, stejně jako na pracovníky německého velvyslanectví. Glaser měl také podíl na prozatím největším úspěchu KDH, zveřejnění memoranda vládě a Kongresu Spojených států s návrhem na účinné vedení studené války.

Memorandum, které zformuloval a pod nímž se za KDH podepsal Kalvoda, odmítalo politiku koexistence a pouhého zadržování komunismu (*con-*

50. Dopis Josefa Kalvody Jiřimu Bradovi z 13.2. 1958.

tainment) a vyzývalo k politice osvobození ztročených zemí. Doporučovalo rozhlasovou propagandu podněcující nespokojenost pracujících až k vyhlášení generální stávky, dále vybudování silné armády v Evropě, která by byla schopna postavit se armádám komunistickým a deklarovat, jaká pomoc a v jakém stupni bude poskytnuta národům, které povstanou proti komunistické tyranii. Tento požadavek měl dát jistotu národům za železnou oponou, že v případě jejich vzpoury proti komunistům nebude Západ jen „neutrálně“ přihlížet. Memorandum vzbudilo nečekané ohlasy. Kalvoda dostal dopisy od senátorů Williama F. Knowlanda a Herberta H. Lehmana, prezidenta NCFE Whitney H. Shephardsona, předsedy dolní sněmovny Kongresu J. Martina a dalších významných osob. Senátor Knowland hovořil 15. 2. 1955 o memorandu v Senátu a zajistil publikaci memoranda v kongresovém zpravodaji (kam se dříve nepodařilo proniknout agrárníkům s prohlášením o vzniku Jednoty).⁵¹

Glaser rovněž pomohl Kalvodovi zformulovat a předat memorandum pro Konráda Adenauera. Kalvoda se chtěl jako místopředseda KDH s Adenauerem setkat, když byl Adenauer v listopadu 1954 na návštěvě Spojených států. To se mu díky Glaserovi téměř podařilo, nebýt Adenauerova předčasného odjezdu z New Yorku. Memorandum tedy předal aspoň pracovníkům štábu německého kancléře. V jeho první části byl vyjádřen zdvořilý obdiv vůči Adenauerově politické činnosti a zdůrazněn postoj KDH v otázce sudetských Němců: „Pravé vlastenectví, které usiluje o dobrý život pro svůj vlastní národ právě tak jako národů sousedních, nemá nic společného s nacionalistickým šovinismem [...] Tradiční země českého národa, země Koruny české, tvoří historický celek. Životně důležité politické a hospodářské zájmy českého národa vyžadují zachování tohoto celku. Tyto zájmy vyžadují, abychom oponovali odtržení částí tohoto území, jak se stalo v době mnichovské dohody [...] Jestliže odmítáme Mnichov, pak musíme z toho vyvoditi důsledky a uznati sudetské Němce tím, čím jsou: rovnoprávními občany naší společné domoviny. Jako česká a moravská kultura kvetla v době spolupráce mezi Čechy a Němci, tak tomu musí být i v budoucnu [...] Jako čeští

51. *Congressional Record*, USA, 1955, 15. 2., pp. 1542–43. *Congressional Record* je parlamentní-kongresový tištěný „zpravodaj“ (Kongres Spojených států se skládá ze dvou komor – Senátu a dolní komory). Český překlad memoranda viz *Studená válka 1946–1989*, s. 10–12. Význam bodu č. 7 tohoto memoranda doporučujícího vymezit předem americké stanovisko v případě povstání v některé z komunistických zemí se ukázal při událostech v Maďarsku v roce 1956. Spojené státy zůstaly pouze u staré strategie zadržování komunismu v jeho hranicích (containment), a tak usnadnily sovětskému vůdci Chruščovovi rozhodnutí o vojenském vpádu do Maďarska.

vlastenci odsuzujeme důrazně genocidu spáchanou na sudetských Němcích v letech 1945–1948 komunisty a jejich spolupracovníky. Právě tak, jako jsme oponovali nacistickému teroru v době nacismu, dnes usilujeme o odvolání šovinistického a komunistického Košického vládního programu z roku 1945 se všemi důsledky, jako je vyvlastnění majetku a zrušení občanství. Doufáme, že budeme moci přivítat navrátilví se sudetské Němce do osvobozené vlasti a spolu s nimi budovat nový stát, v němž by všichni měli stejná práva, na základě federacním.“ Ve druhé části memoranda byl předložen námět na zřízení západoněmecké rozhlasové stanice „k účelům protikomunistické propagandy v zemích za železnou oponou.“⁵² Adenauer sice na memorandum přímo neodpověděl, ale reagoval na novoroční pozdravný dopis, který mu necelé dva měsíce poté zaslal jménem KDH v Německu žijící Václav Šourek, pozváním jeho autora k audienci u jednoho ze svých spolupracovníků.

V listopadu 1954 předseda KDH Ladislav Lobkowicz z osobních důvodů (oženil se a také dal přednost svému zaměstnání v bance) na své předsednictví rezignoval a po Ghelfandově doporučení žádal Josefa Kalvodu o „převzetí funkce úřadujícího předsedy hnutí“. Kalvoda nejprve ve své odpovědi na Lobkowicze naléhal, aby vytrval a upozorňoval ho na to, že opětovná výměna předsedy v krátké době by mohla KDH poškodit. Když ale Lobkowicz své rozhodnutí nezměnil, funkci přijal s tím, že ji považuje za dočasnou. Přes počáteční výhrady několika ambiciózních členů KDH, byl uznán od počátku roku 1955 za předsedu a této funkce se již „nezbavil“.⁵³

Nepodařilo se mu sice zorganizovat členskou základnu a podnítit soustavnější činnost ve více oblastech, ale po několik let udržel v činnosti newyorskou skupinu KDH a vydával *Křesťanskou demokracii*. Ghelfand a Kalvoda vymýšleli politické akce – podávali memoranda, lobbovali u zahraničních politiků a jednali s dalšími skupinami v exilu. Za nimi stálo asi 250 členů, z nichž aktivnějších bylo přibližně deset až patnáct. Členové se patrně kryli s odběrateli *Rozprav a Křesťanské demokracie*. K příznivcům KDH lze přiřadit také čtenáře s nesocialistickými a pravicovými názory z okruhu časopisů, *Bohemie*, *Zpravodaj*, *Národ*, *Modrá revue* a *Národní demokracie*, jichž bylo zřejmě několik tisíc.

Další apely na americké představitele formuloval Kalvoda v roce 1955. Byl to nejprve dopis místopředsedovi NCFE Bernardu Yarrowovi, kde vyslovil jménem KDH a ÚDE podiv nad tím, proč tato organizace dává přednost

52. Memorandum KDH Konrádu Adenauerovi viz Pozůstalost J. K. Memorandum bylo zmíněno také ve spřízněném mnichovském časopisu *Bohemia* (1954, č.12).

53. Předsednictvím KDH pověřil Josefa Kalvodu Ladislav Lobkowicz v dopise z 23. 11. 1954. Kalvoda se stal nejprve úřadujícím předsedou a poté předsedou KDH.

socialistům a lidem, kteří pomáhali po válce komunistům k vítězství, a srovnával publicistickou a politickou činnost Peroutky a Ghelfanda. Dále sestavil memorandum pro dr. Berleho, bývalého vysoce postaveného pracovníka ministerstva zahraničí Spojených států. Zabývalo se vedením studené války a kritikou vysílání a poměrů v RFE, přičemž se v něm poukazovalo na dostatek schopných novinářů, kteří by mohli pozvednout úroveň RFE, a jmenoval Čechy Ghelfanda, Pekelského, Janíka-Horáka, Koželuhovou, Slováky Pauča, Černáka a sud. Němce Fröhlicha. Toto memorandum poslal Kalvoda jménem KDH také předsedovi NCFE Shepardsonovi, od něhož brzy došla odpověď s žádostí o další průběžné informace. V červenci téhož roku mu tedy adresoval sedmistránkový dopis s kritikou americké podpory Tita a komunistické Jugoslávie. Stejný text zaslal i senátorovi Knowlandovi společně s několika Ghelfandovými analýzami⁵⁴ sovětské politiky. Ty předtím přeložil pro kongresmana Bentleyho, jenž se chystal na pracovní cestu do Jugoslávie a Kalvodovi sdělil, že věci, jež popsal Ghelfand, tam bude mít na paměti.

VII.

Kromě Chudobova fiktivního KDH se v exilu objevila konkurenční skupina, o níž byl Kalvoda přesvědčen, že je režírována z tábora RFE v Německu a „proradovské“ lidové strany. Zaměstnanec RFE Jaroslav Kusý založil v Německu Hnutí mladých čs. křesťanských demokratů v exilu, které se později změnilo na Křesťanskou demokracii. Kusý začal zároveň v Mnichově vydávat měsíčník *Demokracie v exilu*. Jeho snaha si vysloužila následující komentář v *Křesťanské demokracii*: „Celé toto nové hnutí se zdá být nástrojem těch, kteří si donedávna říkali ‚představitelé lidové strany‘ a kteří se najednou přebarvili na ‚křesťanské demokraty‘. Ukradnuvše jméno i program, chtěli by si též přivlastnit práci, kterou KDH vykonalo, a využít důvěry, kterou si svou nekompromisností získalo. Tak by chtěli dokázat světu, že to jsou oni, kdo mluví jménem křesťanských demokratů žijících za železnou oponou.“⁵⁵

54. Jeden z Ghelfandových textů ve formě memoranda KDH o cílech sovětské zahraniční politiky byl představitelům Spojených států dodán již v dubnu 1955 (během jednání rakouského kancléře Raaba v Moskvě). Hlavní body tohoto memoranda byly: 1) Co nejdříve dojde k veřejnému usmíření mezi Moskvou a maršálem Titem. 2) Mezi Sovětským svazem a Jugoslávií bude uzavřena tajná vojenská smlouva. 3) Sověty povedou celou svou zahraniční politiku, aby pronikly na Blízký a Střední východ. 4) Lze očekávat velké události v severní Africe za vydatné pomoci Rusů a Tita. Viz *Křesťanská demokracie*, New York, 1955, srpen–září, s. 1–3. Též Ghelfandův článek *V úloze Kasandry* (In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 400).

55. –a– (Josef Kalvoda), *Nové „hnutí“*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 365–366.

Činnost a politické postoje KDH byly profilovány téměř výhradně dvěma hlavními protagonisty, Ghelfandem a Kalvodou. V roce 1954 vydal Ghelfand vlastním nákladem svou knihu *V předvečer druhého dne*. Tím vyčerpal své finanční možnosti natolik, že byl nucen zastavit vydávání *Rozprav*.⁵⁶ Až po téměř třileté přestávce mohl *Rozpravy* vydat znovu díky pomoci vydavatele *Bohemie* a předsedy spřízněného Sdružení českých demokratických federalistů Vladimíra Pekelského v německém Kolíně nad Rýnem. Tři čísla vytištěná v Německu a vydaná v období červen–listopad 1957 však byla derniérou tohoto úderného časopisu. Ghelfand v nich pranýřoval socialismus praktiko- vaný v komunistických státech a snahy západních politiků o bezkonfliktní mírové soužití (koexistenci) s komunistickým blokem. Postavil se také rázně proti rezoluci přijaté jednou ze skupin sudetských Němců (*Svaz vyhnaných Němců* – BHE), která hovořila o platnosti mnichovské dohody v souvislosti s budoucími hranicemi Německa (*Lumpárna zdrojem práva?*).

V článku *Sny a skutečnost* hodnotil výsledky komunistů: „Socialistický stát učinil ze společnosti lidských bytostí donucovací pracovnu, drží násilně desítky milionů otroků v táborech nucené práce [...] Nikdy v dějinách nebylo tak bezohledného vykořisťování lidské práce jako v socialistickém státě. Porovnejme jen životní úroveň pracujícího člověka v Americe, Anglii, Belgii, Holandsku a Záp. Německu s ubohou životní úrovní dělníka v kterémkoli socialistickém státě. Je to snad tím, že český dělník, stavitel, inženýr je línější než dělník a inženýr belgický či holandský? Nikoli, není horší. Avšak hodnoty, jež vyrábí, spolyká neschopný a veskrz naskrz prohnílý soudruh socialistický stát, kde se mají dobře jen partajníci, policie a jejich náhončí [...] Socialistický stát donucuje rodiče, aby posílaly své děti do jednotné státní školy, kde jsou děti ohlupovány dialektickými pitomostmi a prolhanými informacemi o životě ve svobodných zemích [...] Socialistický stát usiluje o zničení náboženství, vměšuje se násilně do vnitřních záležitostí církví, zavírá biskupy, kněze i věřící, zakazuje svobodné náboženské myšlení i náboženský tisk a vykonává přísnou kontrolu nad duchovním životem svých občanů. Věda, umění, literatura, všechno je socialistickým státem zprostitutováno, všechno musí sloužit jen socialistické propagandě.“⁵⁷

Téma „mírového soužití“ (koexistence) Západu s komunistickými státy rozvedl Ghelfand v článkách *Koexistencialisté a V úloze Kasandry*. Svůj

56. Knihu *V předvečer druhého dne* s podtitulem *Marxismus a křesťanství* vydal v roce 1954 v Bruselu její autor Simeon Ghelfand vlastním nákladem. Jedná se o rozsáhlý traktát vyzdvihující křesťanskou filozofii, politiku a sociální nauku oproti marxistické.

57. Simeon Ghelfand, *Sny a skutečnost*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 382–383.

názor na mírové soužití prezentoval veřejně již v srpnu 1956 na kongresu mezinárodní katolické studentské organizace Pax Romana v německém Gemenu, kde měl dvě přednášky. Jedna z nich byla polemikou s bývalým francouzským ministrem Micheletem právě na téma koexistence politických režimů. Zatímco Michelet se stavěl za dialog a mírové soužití s komunistickým světem, Ghelfand obhajoval svou tezi o nemožnosti a nemravnosti spolupráce s komunisty. V emotivním projevu varoval: „Když komunističtí vládcové mluví o ‚koexistenci‘, pak jen proto, aby suchou cestou dostali do svého velikého koncentráku i tu druhou dnes ještě svobodnou miliardu lidstva.“ Zároveň kritizoval strategii západních politiků, která komunistům ponechává ztotočené země výměnou za tzv. mírový dialog a ohrožuje západní svobodný svět.⁵⁸

V roce 1957 obdržel Ghelfand od svého informátora z Československa (zaměstnaného údajně v Ústředním výboru KSČ) pozoruhodné zprávy. Dozvěděl se, že sovětsí vědci dokončili vývoj umělé družice Země (Sputnik) a chystají se vypustit ji na oběžnou dráhu. Podle další zprávy měli vyvíjet laserovou zbraň, která by při odpálení ze Sputniku dokázala zasáhnout cíl kdekoli na Zemi. Tyto zprávy sdělil Ghelfand pracovníkům amerického velvyslanectví v Bruselu a prostřednictvím Kalvody také zástupcům obou stran v Kongresu Spojených států – senátorům Williamu Knowlandovi a budoucímu prezidentu Lyndonu Johnsonovi. Vypuštění sovětského Sputniku v říjnu 1957 potvrdilo první část Ghelfandovy informace. V dubnu 1958 vystoupil před americkým Kongresem generál Gavin a prohlásil, že Spojené státy budou do roka disponovat zbraněmi, jež umožní Sputniky sestřelit. Gavin sám vydal bez vědomí nadřízených příkaz k vývoji těchto zbraní a v důsledku toho musel na své velitelské místo rezignovat. Kalvoda z Gavinových slov usuzoval, že k jeho postojům přispělo právě varování KDH. Správnost Ghelfandových informací později potvrdili američtí zpravodajští důstojníci, s nimiž se setkal na Kolumbijské univerzitě v New Yorku, a nepřímo také angloamerický špión, sovětský plukovník Oleg Peňkovskij, který vyzradil podrobnosti o sovětských útočných plánech. Vývoj laserové zbraně však sovětsí vědci nikdy nedokončili a ještě dnes, po pětáctyřiceti letech, nebyla naštěstí pro lidstvo podobná zbraň vyvinuta.⁵⁹

58. Simeon Ghelfand, *Koexistencialisté*. In: *Z bojů o ztřířek I.*, s. 390–391.

59. Viz *Z bojů o ztřířek III.*, s. 11–12. O získání informací a svém jednání na americkém velvyslanectví psal Simeon Ghelfand v dopisech Josefu Kalvodovi z 30.12. 1957 a 21.1. 1958. Další podrobnosti viz *Studená válka 1946–1989*, s. 33–36. O Gavinově vystoupení píše Josef Kalvoda v dopisech Simeonu Ghelfandovi z 19.4. 1958 a 15.8. 1958. Případ zaznamenal také Karel Pacner (*Československo ve zvláštních službách*,

Bonbónkem v Ghelfandově protikomunistickém odboji se stala následující epizoda. Šlo o to, že „chodící encyklopedie“ Ghelfand (jak jej nazval jeden z členů KDH) měl pro svou tvrdohlavost a nechuť ke kompromisům čas od času potíže se živobytím. Jeho příjmy byly nepravidelné: přednášel, publikoval v belgickém tisku nebo překládal, ale čas od času byl nucen hledat si zaměstnání. Jeho jazykové znalosti (francouzština, němčina, ruština, italština, čeština) mu umožnily získat místo průvodce a tlumočnicka na výstavě *Expo 58* konané v Bruselu. Mezi skupinkami z Německa, Itálie a Francie, kterým dělal průvodce, mu byla přidělena i skupina návštěvníků ze Sovětského svazu. To, co následovalo, by komunističtí propagandisté nejspíše označili za rafinovanou ideologickou diverzi. Ghelfand však jen chodil, ukazoval a tlumočil: „Nu a tak jsem vodil sověťáky po Expo a po Bruselu i jinde, vodil jsem je po velkých obchodech, aby blíž poznali tu kapitalistickou bídu, aranžoval jsem ihned v obchodě interwiev se ženskými, které si Rusáci zvolili a kladli jim otázky, při čemž jsem jenom tlumočil. Sověťáci se tak dozvěděli k svému největšímu překvapení, ba přímo úžasu, že dělník-soustružník má byt o 4 pokojích s příslušenstvím, viděli, jak zde manželka prodavače v obchodě nakupovala na neděli kuřata a hory ovoce, že manželka čeledína na farmě přijela sem pro nákup ve svém vlastním autě a že obývá s manželem a třemi dětmi vlastní dvouposchodový domek se zahradou apod. Spočítali pak, že zdejší dělník bez kvalifikace vydělává při úplné stravě a 8 hodinové práci tolik, že si za svůj denní výdělek může koupit boty (toto je nejvíce ohromilo!), že podpora v nezaměstnanosti naprosto stačí k živobytí (mluvili s manželkou jednoho nezaměstnaného) atd. Otevírali své sovětské oči a ústa samým úžasem a dívali se na skvostné výklady, světla, na hojnost a láci kvalitního zboží. Co chvíli některý z Rusáků zašeptal sousedovi: ‚Vidíš, jak nás obelhávají.‘“⁶⁰

Cyklostylovaný časopis *Křesťanská demokracie*, který vydával a převážně i sám financoval Kalvoda po čtyři roky, komentoval politické události v českém exilu i ve světě. Autorem většiny článků byl Kalvoda – používal také pseudonymy Josef Doubravský, Václav Záhumenský či zkratku -a-. Občas do časopisu přispívali i Jan Žemla (pod pseudonymem V. V. Dostál), Simeon Ghelfand, Václav

Pohledy do historie československých výzvědných služeb, Díl III. Praha 2002, s. 519–522) s vlastními pochybnosti o reálnosti existence Ghelfandova špiona na ÚV KSČ. Potvrzuje však, že Sověti se skutečně pokoušeli zkonstruovat „paprskové zbraně“. Pacner se také zmiňuje o tom, že zbraně – „paprskomety“, na něž upozorňoval Ghelfand, jsou teoreticky představitelné, ale dodnes technicky nezkonstruovatelné.

60. Dopis Simeona Ghelfanda Josefu Kalvodovi z 26.10. 1958.

Šourek a Jan Baťa. Po jednom článku publikovali v *Křesťanské demokracii* K. Hudousek a K. Štekr. V letech 1954 až 1957 vyšlo celkem osmnáct čísel. Časopis byl zhotovován doma „na koleně“ a nepodařilo se naplnit původní záměr vydávat jej jako dvouměsíčník. Obsah *Křesťanské demokracie* byl zaměřen zejména na: 1) události ve studené válce a na kritiku západní strategie (*containment*), která podporovala tzv. národní komunismus praktikovaný v Jugoslávii a koexistenci s komunismem, 2) kritiku české politické reprezentace v RSČ a RFE a 3) informace o činnosti KDH.

Představitelem národního komunismu (titoismu) se stal jugoslávský vůdce Josip Broz Tito poté, co se odmítl podřídit Stalinovi a Sovětskému svazu. Režim v Jugoslávii zůstal komunistickou diktaturou, ale zdálo se, že přestal být součástí sovětského bloku. Tvůrcové mezinárodní politiky ve Spojených státech se domnívali, že podporou Titova režimu prohloubí roztržku mezi Jugoslávií a Sovětským svazem a zároveň napomohou vzniku tzv. národního komunismu v sovětských satelitech. Rozšíření titoismu pak mělo podnítit oddělení dalších států od sovětského mocenského monolitu. Domnívali se také, že po tomto „vyklouznutí“ ze spárů Sovětů budou v těchto státech postupně zráti podmínky pro rozšíření občanských svobod a zavedení systému pluralitní demokracie.⁶¹

Kalvoda publikoval na „titoistické“ téma články *Operation Tito, Tito a studená válka, Námět k apologii, Americká pomoc Titovi, Proč ne Československo, Československým titoistům to nevyšlo, Tito a titoisté, Případ Laušman*. Kritizoval americkou podporu komunisty Tita a přišel s teorií, že roztržka mezi Titem a Moskvou byla jen fingovaná a měla sloužit k oklamání a oslabení Západu (Titovi podle Kalvody přivezl pokyny z Moskvy o této „nové taktice“ komunistický agent Laušman, který se poté stal Titovým poradcem).⁶²

Jaká jsou fakta? Komunistický diktátor Tito byl horlivým a spolehlivým spojencem Moskvy do roku 1948 a poté znovu od roku 1955. V mezidobí získal od Spojených států podporu ve výši dvou miliard dolarů, ale nikdy se nestal skutečným spojencem Západu. Národní komunismus nezmobilizoval žádný z sovětských satelitů. Oslaben nebyl komunistický blok, ale Spojené státy, které podporou titoismu prohospodařily velké finanční částky a do jisté míry i morální kredit. Kritika boje proti komunismu titoismem byla tedy oprávněná. Podle dnešních poznatků je však mylná Kalvodova teze o tom, že roz-

61. Tito a jeho spor se Stalinem je popsán například v knize Jiří Vykoukal, Bohuslav Litera, Miroslav Tejchman, *Východ, vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha 2000.

62. Uvedené články jsou přetištěny v knize *Z bojů o zítřek I*.

tržka mezi Titem a Moskvou byla jen předstíraná. Rovněž nebylo prokázáno, že bývalý předseda čs. sociálních demokratů Laušman byl komunistickým agentem, který Titovi předával pokyny Moskvy.⁶³

Svými dalšími články Kalvoda tepal politiky bývalé Národní fronty, kteří se v exilu holedbali svou kontinuitou s poválečným režimem v Československu, kritizoval nečinnost RSC a vysílání RFE. Výpady proti „kolaborantům s komunismem“ byly patřičně pepřné, ale žádný z nařčených se neodhodlal žádat po *Křesťanské demokracii* soudní zadostiučinění, jako je žádal Štefan Osuský po *Československých novinách* a Hubertu Rípkovi. K soudu nebyl nikdy předvolán ani Ghelfand, který pranýřoval stejné neduhy a osoby v *Rozpravách*, ač se svým osobitým humorem dotyčné sám vybízel, aby na něho podali soudní žalobu, pokud s jeho výkladem nesouhlasí.

Kalvoda v polemice s návrhy známého matematika prof. Hlavatého publikovanými v *Československých novinách* (leden 1956) *Začít znovu – a lépe* odmítl nesmyslnou úvahu o možnosti uspořádání voleb v Československu pod mezinárodním dohledem: „Hlavatý píše, že ‚požadavek uspořádání svobodných voleb v Československu za mezinárodního dohledu nebyl stále ještě propagačně a politicky dost využit‘. – Každému normálně myslícímu člověku, kterému jsou známy cíle komunistů a jejich praktiky, je jasné, že požadavek ‚svobodných voleb‘ za mezinárodního dohledu je iluzorní, že je to jen prázdná, byť i lesklá fráze. Komunisté nikdy nedovolí ‚mezinárodní dohled‘ (vměšování se do vnitřních záležitostí státu).“⁶⁴

Kalvodův výpad *Mladí v exilu* proti Ferdinandu Peroutkovi byl reakcí na jeho úvodník nazvaný *Dopis mladému příteli*, publikovaný v *Československých novinách*: „Dopis mladému příteli nebyl psán na mojí adresu a nebyl určen mladým lidem z mého okolí [...] Připouštím, že ti mladí lidé, s nimiž je Ferdinand Peroutka ve styku, pronášejí své úsudky, z vnitřku skleněné skřínky a nemohu jinak, než mít s nimi soustrast. Jsou to ti, kteří byli vychováni panem Peroutkou a jemu podobnými [...] V článku se píše o době, kdy se mladí hrnuli s nadšením do protidemokratického tábora [...] Nepatřil jste i Vy, socialista Peroutko, do tohoto tábora, když jste opěvoval bolševickou revoluci a vyzýval českou inteligenci, aby kráčela cestou socialismu? [...] – Nemluvil jste i Vy o nevyhnutelnosti vítězství socialismu ve světě? [...] Neoslavoval

63. Viz Vykoukal, Litera, Tejchman. O Bohumilu Laušmanovi napsal později Kalvoda v dopise Otakarou Zoufalému z 1.3. 1994: „Považoval jsem ho za komunistického agenta, ale s odstupem času je mi jasné, že to byl megaloman, který byl jen pěšákem na šachovnici manipulovaným komunistickými agenturami československou a sovětskou.“

64. Josef Kalvoda, *Devět úkolů hlavních*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 219–220.

jste jednoho dne Stalina a nadával Hitlerovi, abyste druhého dne začal nadávat Stalinovi a oslavovat Tita? [...] Mládež nemá spásný program. Máte ho však Vy? Beneš je Vaším programem? Či Tito? Či Ferdinand Peroutka? – Může být zbabělost a zrada, podvod a násilí, ješitnost a mstivost prohlášena za politický program? – Těmito ‚ideály‘ jste vychovávali mládež a Vy se pak ještě divíte, že Vaši odchovanci jsou tací, jak je popisujete? [...] Ti, kteří jsou nositeli průbojných myšlenek a křesťanského politického programu, se sami postaví na zodpovědná místa, která jim patří, či si je vybojují, a nebudou se ptát starých pánů s hůlčičkou, zda jim to dovolí či nikoliv [...] Vy říkáte, že věříte v mládež, poněvadž musíte. Já věřím v Boha, a proto v mládež věřit nemusím [...] Vy jste pohrdli Bohem a jeho Pravdou, klaněli jste se lidským či jiným pomyslným modlám a uměle tvořili tradici, která rozdělila národ [...] my se hlásíme hrdě k víře našich otců, k tradiční spolupráci mezi národy a duchovní jednotě Evropy.⁶⁵

Další Kalvodův atak směřoval na vlivného předáka národních socialistů Huberta Ripku. V *Křesťanské demokracii* vyšel jeho článek *Komu Ripka slouží*. Byla to do češtiny přeložená odpověď na Ripkův dopis (s návrhy, jak vyhrát studenou válku) publikovaný v *New York Herald Tribune*, která byla otištěna tamtéž. Stálo v ní: „Pan Ripka je nejméně kvalifikován k tomu, aby mluvil o ‚hospodářském a sociálním vykořisťování podrobených národů sovětským imperialismem‘ [...] patřil k oněm československým ministrům, kteří hlasovali proti přijetí Marshallova plánu v r. 1947. Krátce poté ve funkci ministra pro zahraniční obchod uzavřel hospodářskou smlouvu mezi Československem a Sovětským svazem [...] Zahraničním dopisovatelům poté prohlásil: ‚Úzké obchodní styky se Sovětským svazem nebyly diktovány komunistickou stranou. Upevnění těchto vztahů bylo v zájmu československého hospodářství a moje vlastní politika. Spojenectví se Sovětským svazem je nejdůležitějším činitelem v zahraniční politice této země‘ [...] Je zbytečné zdůrazňovat, že Ripkou uzavřená smlouva okradla lid Československa o plody jeho práce na dlouhá desetiletí do budoucna [...] Když Ripka píše o ‚západní zvěsti svobody a respektu pro lidskou důstojnost‘, obžalovává jen sám sebe, poněvadž on, když byl československým ministrem, pracoval proti svobodě a pro lidskou důstojnost neměl žádný respekt [...] Bylo by možné napsat celou knihu o Rip-

65. Na Peroutkův úvodník reagoval také Pavel Tigrid. Jeho odpověď v *New Yorkských listech* zmiňuje Kosatík (s. 184) jako nejostřejší výpad proti Peroutkovi. Byl to sice výpad ostrý, ale vzhledem k obsahu Kalvodova článku nikoli *nejostřejší*. Zatímco Kalvoda byl vytrvalým kritikem Peroutky, Tigrid byl Peroutkovým podřízeným v RFE a po vzájemném konfliktu byl z RFE propuštěn (Čelovský, s. 56).

kově kolaboraci s komunisty. Ripkův podpis je možno nalézt na zákonech a dekretch, jejich provedením byla uskutečněna bolševizace a sovětizace Československa. "Tato odpověď „bývalého politického vězně v ČSR“ Kalvody byla v *Křesťanské demokracii* rozšířena o připomínku Ripkovy knihy *East and West*, jeho styků s lidmi pracujícími pro komunistickou špionáž a jeho podílu na odsunu sudetských Němců (byl již za války v Londýně hlavním „architektem“ odsunu).

V souvislosti s Ripkou byl pranýřován i lidovec Adolf Procházka. Kalvoda mu vytýkal podpis *Košického vládního programu*, spoluzodpovědnost ve funkci ministra zdravotnictví za nelidské zacházení a nehygienické podmínky v koncentračních a sběrných táborech a věznicích v poválečném Československu. Připomínal též washingtonskou konferenci (1953), kde Procházka spolu s Ripkou a Zenklem protestovali proti části přijaté rezoluce zaměřené na sebeurčení národů a návrat všech deportovaných do jejich domovů. Dvojici Ripka – Procházka si vzal autor na mušku také ve stati nazvané *Paradoxy*, kde zmínil jinou mezinárodní konferenci – zástupců exilových organizací – zaměřenou proti pracovním a koncentračním táborům zřízeným za železnou oponou, kde reprezentoval CDUCE Adolf Procházka, přestože „v Československu byly koncentrační tábory a tábory nucené práce už od roku 1945, v době, kdy Procházka seděl ještě v bývalé čs. vládě! [...] Dr. Procházka nevystoupil z vlády, když mu nebylo dovoleno, aby jako ministr zdravotnictví vykonal inspekci v uranových dolech v Jáchymově, které byly zadány touž vládou Sovětskému svazu. Jeho křesťanskému svědomí zřejmě nevadilo, že v těchto dolech pracují otroci pod cizákovým bičem a že strádají mravně a fyzicky.“ Článek nezapomínal ani na Ripku, a to mj. slovy: „Známý socialista a sovětomil dr. Hubert Ripka se dokonce pokoušel o audienci u Sv. Otce Pia XII., ale nebyl přijat a bylo mu sděleno, že „cesta do Vatikánu nevede přes Moskvu“.“⁶⁶

Také další texty byly razantní. Článek *Je cosi shnilého* upozorňoval na komunistické agenty Kučeru, Zvolského, Kalaše, Molína, Dvořákovou, kteří byli zaměstnáni v RFE. Článek *Kamarila ‚Věrní zůstaneme‘ v boji* rozebíral motivy bouřlivé debaty v levicovém exilovém a krajanském tisku mezi ředitelem RFE Peroutkou a exilovou extrémní levicí reprezentovanou Československým zahraničním ústavem poté, co Peroutka „změnil oficiálně svůj názor na sudetoněmecký problém“. *Zločin a trest* komentoval setkání bývalého československého ministra spravedlnosti Jaroslava Stránského se sudetoněmeckým předákem Lodgmanem, připomínal principy mezinárodního prá-

66. Josef Kalvoda, *Komu Ripka slouží*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 233–237.

va v případě masakrování civilního obyvatelstva a upozorňoval na odpovědnost Stránského za násilí páchané po válce na sudetských Němcích.

V roce 1956 vyšlo v New Yorku první číslo časopisu *Svědectví*. Tento časopis se stal v osvobozené vlasti po pádu komunismu zřejmě nejznámějším exilovým periodikem. Po svém vzniku se však zařadil do tábora propagátorů titoismu a tím se dostal i do konfliktu s *Křesťanskou demokracií*. V článku *Falešní proroci* poukazoval Kalvoda na titoistické zaměření čtvrtletníku *Svědectví*, jehož redaktor Pavel Tigrid „opakuje staré a překonané fráze o nutnosti podpořit všechny snahy o lepší dorozumění mezi Západem a Východem“, když „píše, že ‚Moskva si snad časem uvědomí, že musí překonat oprávněnou nedůvěru Západu vyvolanou stalinskou politikou a prokázat poctivost úmyslů‘. Tigrid se snaží udělat z vlka beránka, když věří v možnost poctivosti sovětských úmyslů. Nebo snad sleduje něco jiného? [...] Komu Svědectví slouží? Co je jeho cílem? Pomoci uspat svobodný svět a přivodit vítězství rudé totality i nad druhou polovinou lidstva?“⁶⁷

Křesťanské sociální nauce byl věnován článek *O spravedlivý sociální řád* s podtitulem *Na paměť P. Dr. Františka Kruse SJ*. Kalvoda v něm připomněl pětadvacáté výročí vydání papežské encykliky *Quadragesimo anno* a to, že na shromažďování podkladů k tomuto dokumentu pro papeže Pia XI. se podílel český kněz Krus, „významný sociolog a neúnavný pracovník na poli sociální obrody mezi českou mládeží“. Článek odmítal bezbřehý liberalismus typu „vše dovoleno“ a vyzdvihoval přístup k sociálním otázkám zavedený ve Spojených státech, kde tento liberalismus „zemřel“ před více než padesáti lety, když byla zřízena Mezinárodní obchodní komise a protitrustová opatření“, byla uzákoněna minimální mzda a maximální zaměstnanost. Křesťanská sociální nauka byla v článku představena rovněž jako alternativa vůči marxismu, jehož „státní kapitalismus“ okrádá pracující ve prospěch vládnoucí privilegované vrstvy a parazitující nadbytečné vrstvy státní mašinerie. Kalvoda zdůrazňoval roli svobodné hospodářské soutěže, která přináší blahobyt: „Pokud jsou ve Spojených státech komunisté, je jich nejvíce mezi intelektuály a nejméně mezi dělníky a farmáři. Dělník, který vlastní rodinný domek, automobil, televizi, ledničku a má slušně zařízený byt, se necítí být proletářem [komunistickým revolucionářem, pozn. aut.] Američtí dělníci odsoudili“ již v meziválečném období „ústy svých odborářů systém otrocké práce v Sovětském svazu“, když „dělnická unie (AFL, CIO) odmítly sovětskou nabídku výměny odborářských delegací. Představitelé těchto unii prohlásili jasně, že komunistům nedají příleži-

67. Josef Kalvoda, *Falešní proroci*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 326–328.

tosť, aby ‚výměny delegací‘ bylo využito a zneužito Sověty k jejich propagačním účelům ve světě.“⁶⁸

V roce 1958 se Kalvoda dočkal významného úspěchu, když nakladatelství Vantage Press v New Yorku vydalo jeho knihu *Titoism and Masters of Imposture (Titoismus a mistři podvodu)*. Kniha, na níž pracoval od poloviny padesátých let, popisuje cestu Tita k moci od počátků nacistické okupace po vítězství v občanské válce v Jugoslávii, likvidaci opozice a spolčení Tita se sovětskými komunisty. V dalších kapitolách líčí události spojované s počátkem studené války, roztržku Tita se Stalinem, vyloučení Tita z Kominformy a analyzuje Titovy projevy. Dále rozebírá ideologii a roli titoismu ve studené válce, neutralizaci Západu, sblížení Tita s Chruščovem v roce 1955 a popisuje události roku 1956 v Polsku a v Maďarsku. Závěrem se Kalvoda zamýšlí nad tím, jakou roli vlastně Tito hraje a jak by měly Spojené státy v zahraniční politice reagovat.⁶⁹

Kalvoda se snažil svou knihu propagovat a periodikám ze Spojených států i Evropy zaměřeným na mezinárodní politiku zaslal recenzní výtisky. Knihu poslal také aktivním politikům včetně kancléře Adenauera a bývalého amerického prezidenta Trumana. Zpráva o knize se pak objevila i v kongresovém zpravodaji. Kongresman Michael A. Feighan doporučoval svým kolegům *Titoism and Masters of Imposture* k prostudování.⁷⁰ V Německu byla publikována recenze od Jiřího Brady ve *Volksblatt*. Z exilových časopisů přinesly o knize zprávu chicagský *Zpravodaj*, mnichovská *Bohemia*, rotterdamská *Modrá revue* v recenzi Rudolfa Kopeckého a londýnské *Osvobození*. V srpnu 1958 vydal Kalvoda jednostránkový leták oznamující vydání knihy, který byl zároveň koncipován jako poslední číslo *Křesťanské demokracie*.

VIII.

„Když vidím, jak ti ta angličtina jede, je mi jasné, že bys měl začít studovat,“ napsal v jednom z dopisů Kalvodovi jeho přítel Jelenffy už v roce 1953. To byl první podnět, který toho času dělníka Kalvodu pobídl, aby začal znovu chodit do školy. Rozhodl se zkusit to již v Los Angeles nejprve s cílem zdokonalit se v angličtině, ale nestihl termín zápisu do zdejší večerní školy. Nevzdal se a v témže roce na druhém konci Spojených států začal navštěvovat Hunter College of the City University of New York. Svůj cíl zde zvýšil

68. Josef Kalvoda, *O spravedlivý sociální řád*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 208–210.

69. Josef Kalvoda, *Titoism and Masters of Imposture*. New York, 1958.

70. *Congressional Record*, USA, 1958, 4.9., p. A7964.

na absolvování bakalářského studia. Po vysilujících začátcích, kdy docházel do školy čtyři večery v týdnu (nejprve na kursy ekonomiky a řečnictví) po ranní směně ve strojnické dílně, si mohl v posledních dvou semestrech dovolit přestat pracovat a studovat „na plný úvazek“ z našetřených peněz. Studium úspěšně ukončil v únoru 1956 a získal diplom Bachelor of Art v oborech politologie a historie. Bakalářský titul mu umožnil přestoupit na prestižní Kolumbijskou univerzitu v New Yorku a pokračovat dále v magisterském stupni studia. Rozhodl se, že se pokusí získat doktorát v oboru politologie, který by mu umožnil nastoupit akademickou dráhu.

Rok 1956 považoval Kalvoda-exulant za zlomový. Po porážce maďarského povstání dospěl k názoru, že v nejbližší době nemá naději vrátit se zpět do vlasti. Ač se stalo přesně to, nač prostřednictvím svého memoranda v předšlém roce upozorňoval, tj. došlo k revoluci „zevnitř“ v jednom ze sovětských „satelitních“ států, Západ maďarský boj za svobodu nepodpořil. Do Maďarska vpadla sovětská armáda a během necelých tří týdnů utopila povstání v krvi. Od té doby bylo jasné, že zájmem Spojených států v mezinárodní politice je obezřetná koexistence s komunismem, která nemohla vést k osvobození porobených států. Kalvoda byl stejně jako další uprchlíci před komunismem rozhořčen jednáním Západu. Uvědomil si, že Západ nechce riskovat válku s komunisty kvůli zemím ve střední Evropě a že zahraniční politika Spojených států je určována lidmi, kteří jsou nakloněni obezřetné koexistenci obou politických bloků.⁷¹

To byl životní zlom, v němž Kalvoda omezil svou politickou činnost v exilovém prostředí, která podle jeho mínění stejně nemohla být za dané situace produktivní. Všechny své síly zaměřil od té doby na dokončení studia a následně na budování své existence ve Spojených státech. Bylo mu jasné, že pokud bude chtít mluvit do věcí veřejných a třeba i ovlivňovat americkou zahraniční politiku, bude jeho hlas mít váhu jen tehdy, zazní-li z akademické půdy od člověka s odpovídajícím vzděláním a autoritou. Měl tedy před sebou novou metu a ve svém dalším protikomunistickém odboji hodlal v budoucnu působit z akademické půdy. Byl to podle něho ten nejúčinnější způsob jak zasáhnout do běhu věcí.

Ještě před událostmi v Maďarsku se Kalvoda 30. 6. 1956 oženil. Jeho půvabná manželka se jmenovala Anastasia a byla Američankou lotyšského

71. Přes předvolební proklamace prezidenta Eisenhowera a jeho ministra zahraničí Dullese o tvrdé politice vůči komunistickým zemím a zahájení strategie *roll-back* (osvobozování států ovládaných komunisty) pokračovala jeho praktická politika v tzv. strategii *containment*, neboli zadržování komunismu v jeho již vydobytých hranicích.

původu. Seznámili se spolu na Hunter College, kde Anastasia studovala chemii a biologii. Po svatbě byla zaměstnána v nemocniční laboratoři jako chemička a bioložka. Zpočátku bydleli novomanželé odděleně a vídali se jen o víkendech, protože Josef stále pokračoval ve studiu v New Yorku, kdežto jeho žena pracovala mimo město. Představa dlouhého exilu přivedla Kalvodu k závažnému rozhodnutí – požádal o občanství Spojených států. Písemná svědectví přátel o jeho dosavadním životě i sňatek s americkou občankou mu v této věci pomohly a žádost byla úřady kladně vyřízena. Po pěti letech a dvou měsících pobytu se tak stal občanem Spojených států amerických.

Na jaře získal magisterský diplom (titul M.A. – Master of Arts) v oboru politologie, když obhájil diplomovou práci na téma *United States Economic and Military Assistance to Yugoslavia* [*Hospodářská a vojenská pomoc Spojených států Jugoslávii*]. Přiblížil se tak o další krok svému cíli, dosažení nejvyššího stupně vzdělání. Protože na univerzitě byl uplatňován bodovací systém studia (je stanovena bodová hranice potřebná pro připuštění k závěrečné zkoušce a obhajobě disertační práce – body jsou udělovány po absolvování povinných „kursů“ včetně vykonání dílčích zkoušek), Kalvoda mohl díky své pílì dokončit studium dříve než v běžném termínu. Poté, co začal studovat „na plný úvazek“, ležel celé dny zahrabán v knihách a dokázal zvládnout jednotlivé stupně rychleji. Magisterský titul tak získal už v roce 1957, jeden a půl roku po bakalářském a celkově po čtyř a půlletém studiu. Domů napsal: „Je to únavné stále sedět v knihách, ale je to zajímavější než dělat na soustruhu nebo na fréze. Naproti tomu kdybych byl u frézy zůstal, mohl jsem dnes už mít svůj vlastní podnik. To však neznamená, že lituji, že jej nemám.“

Po několikaletém pobytu v New Yorku cítil, že potřebuje změnu, a proto neváhal přijmout nabídku pedagogického místa na katolické univerzitě nižšího stupně⁷² Saint Joseph's College v nedalekém Hartfordu, hlavním městě státu Connecticut. Nastoupil zde v září 1957 jako odborný asistent (*assistant professor*) v oboru dějin a politologie. Saint Joseph's College poskytovala studentům bakalářský a magisterský stupeň vzdělání a připravovala je k dalšímu univerzitnímu studiu. Škola byla za městem v krásném prostředí zeleně parků a luk uprostřed zvláště krajiny připomínající český venkov. Kalvoda vyučoval širší tematický okruh (měl specializaci Sovětský svaz, Střed-

72. V padesátých letech nemohla mít ve Spojených státech vysoká škola statut univerzity, pokud neposkytovala nejvyšší – doktorské vzdělání. Saint Joseph's College se však i po zrušení tohoto pravidla odmítla přejmenovat na St. Joseph's University, protože se její představení rozhodli držet staré tradice (obdobně jako známé Dartmouth College nebo Trinity College), patřila však mezi nejkvalitnější školy svého druhu.

ni a Východní Evropa, Německo), a tak byl nucen v rámci přípravy na výuku „doučit se“ politické systémy Spojených států, Francie a Anglie. Svou pedagogickou činnost glosoval v dalším dopise domů: „Musím se sice na své hodiny sám učit, ale jsem za to placen! Nelituji času stráveného nad knihami a ve škole, je mnohem zajímavější a zábavnější mít před sebou studenty než špinavou mašinu.“⁷³

Povinnosti pedagoga pozdržely Kalvodu v cestě za získáním doktorátu. Přesto díky své pili a zarputilosti a také díky podpoře manželky splnil všechny podmínky a v roce 1959 složil závěrečnou ústní rigorózní zkoušku na Kolumbijské univerzitě v New Yorku. Trvala tři hodiny a zkoušeli ho při ní specialisté z nejprestižnějších univerzit ve Spojených státech – Harvard University, Princeton University a Columbia University. Anastasia Kalvodová o tom napsala: „Vzpomínám si, jakou měl manžel radost, když zkoušku udělal s velmi dobrým hodnocením. Radoval se jako dítě, radostně křepčil a volal: ‚Dokázal jsem to, dokázal jsem to!‘ Byl to úžasný výkon od člověka, který přišel do Spojených států těsně před třicátkou a anglicky uměl dosti bídně. Při jeho studiu ho kromě jeho ženy nikdo finančně nepodporoval.“⁷⁴ V následujícím roce obhájil disertační práci na téma *The Institutional Aspects of Khrushchev's Agricultural Reform in the Collective Farms and its Reflection in Czechoslovakia* [Institucionální aspekty Chruščovovy zemědělské reformy v kolchozech a jejich odraz v Československu], v dubnu 1960 byl promován na doktora v oboru politologie (Public Law and Government) a získal titul Ph.D.⁷⁵

Diplom z vyhlášené univerzity otvíral dr. Kalvodovi cestu ke kariéře univerzitního profesora nebo státního úředníka a při jeho fundovanosti ve vystudovaném oboru znamenal konec existenčním starostem. Po skončení jarního semestru odjeli Kalvodovi na zaslouženou dovolenou na Floridu. V následujícím roce (1961) získal dr. Kalvoda místo docenta (*associated professor*)⁷⁶

73. Z dopisů Josefa Kalvody sestře Stanislavě Kalvodové-Málkové.

74. Anastasia Kalvodová: *Josef a Anastasia Kalvodovi*. Strojopis.

75. Disertační práce *The Institutional Aspects of Khrushchev's Agricultural Reform in the Collective Farms and Its Reflection in Czechoslovakia* je v Pozůstalosti J. K.

76. Ve Spojených státech jsou udělovány vědecké hodnosti obdobně jako v České republice (B.A. – bakalář, M.A. – magistr, Ph.D. – doktor). Vysokoškolským pedagogům (Ph.D.) jsou pak ještě přidělovány dle odbornosti a praxe tři kvalifikační stupně: *assistant professor*, *associated professor* a *professor* (odborný asistent, docent, profesor). Začínající pedagog nastupuje nejdříve jako *assistant*. Nejvyšší stupeň – *professor* je udělován na základě publikovaných textů, diskusních příspěvků na odborných

v oboru dějin a politologie na univerzitě v San Diegu, a tak se mu splnilo přání vrátit se do slunné Kalifornie.

IX.

Ještě v Hartfordu začal Josef Kalvoda psát politické komentáře v angličtině. Místní deník *Hartford Times* mu v době od listopadu 1957 do září 1960 otiskl šestnáct článků zaměřených na americkou pomoc Titovi, na politiku Stalino-va nástupce Chruščova a na kubánskou revoluci.⁷⁷

V článku *Podporování Tita Spojenými Státy pomáhá komunismu* kritizoval hospodářskou pomoc Spojených států maršálu Titovi: „Při započetí vojenského a hospodářského programu pomoci této zemi byla celá tato strategie označována jako ‚kalkulované riziko‘, z něho se ale vyvinul kalkulovaný omyl.“ Na stejné téma navázala výzva *Zahraniční pomoc by se měla poskytovat našim přátelům a nikoli nepřítelům*, která byla otištěna i v kongresním zpravodaji. Kalvoda poukazoval na to, že zatímco jihoamerickým spojencům Spojených států z Organizace amerických států byla finanční podpora omezena, byla naopak poskytnuta komunistům v Jugoslávii a Polsku: „Místo aby došlo k nápravě, přišli senátoři Aiken a Kennedy s návrhem změny zákona zvaného Battle Act tak, aby všechny státy, v nichž vládou komunisté s výjimkou Sovětského svazu, Rudé Číny a Severní Koreje mohly dostávat americkou pomoc [...] doufají, že ostatní národy ovládané sovětskými komunisty budou následovat Polsko a Jugoslávii na cestě k nezávislosti.“ Zastával názor, že naděje na oslabení hranic sovětské sféry vlivu tímto způsobem je založena na mylných předpokladech, „nesprávné představě o povaze komunistické moci a naprostém podcenění revolučního a pružného marxismu-leninismu [...] Pomáhat našim přátelům je v našem zájmu a je to také naše morální povinnost. Pomáhat našim nepřítelům je jak nemorální tak hloupé.“

V článku *Hazardní hráč* a v několika dalších psal Kalvoda o nástupci Stalina Chruščovovi v souvislosti s jeho návštěvou Spojených států, na kterou ho pozval prezident Eisenhower. Připomínal, že Chruščov je dlouholetý komunistický funkcionář, na jehož rukou lpí krev mnoha obětí, a charakterizoval ho jako lstivého úskočného politika bez morálních zábran, který je schopen riskovat a na kterého platí pouze pevný postoj a jasná prohlášení, že se Spojené státy nepodvolí hrozbám a nátlaku. V textech *Mírová koexistence a O od-*

seminářích apod. a zaručuje svému nositeli vysokou odbornou prestiž, trvalý pracovní vztah a velmi dobrou penzi. Dr. Kalvoda během své akademické kariéry tento stupeň získal.

77. Články publikované v *The Hartford Times* viz Bibliografie Josefa Kalvody.

zbrojení Kalvoda odmítal Chruščovovy výzvy k mírové koexistenci a varoval, že komunistům nejde o bezproblémové soužití, ale o získání vlivu a moci. Hlavním cílem této jejich propagandy bylo podle něho oslabit Spojené státy podmanivou vidinou proklamovaného míru, který obratně skrývá agresivní podstatu komunismu.